Eindrapport

“Ik laat je niet alleen”

Een gezamenlijk onderzoek naar het verminderen van vrijheidsbeperkende maatregelen in JeugdzorgPlus

Academische Werkplaats Risicojeugd AWRJ.nl

Datum publicatie:
14 maart 2024

Uitvoering:
Academische Werkplaats Risicojeugd
Postbus 53
6500 AB Nijmegen
E: info@awrj.nl
W: www.awrj.nl

Auteurs:
Melissa van Dorp, MSc.
drs. Monika Scholten
dr. Eva Mulder

In opdracht van:
Jeugdzorg Nederland

Met dank aan:
De professionals en jongeren van alle JeugdzorgPlus-instellingen, en de ervaringsdeskundigen van Experienced Experts (ExpEx) voor hun bijdrage aan dit onderzoeksproject. Ook willen we Jos Twisk bedanken voor zijn bijdrage aan de analyses. Tot slot willen we de meelezers aan dit rapport, bestaande uit vertegenwoordigers van de ambassadeurs van “Ik laat je niet alleen” en Jeugdzorg Nederland bedanken. Bijzondere dank gaat uit naar Carola Bodenstaff die het project mogelijk heeft gemaakt en ondersteund.

Academische Werkplaats
Risicojeugd AWRJ.nl

VOORWOORD EN LEESWIJZER

Voor u ligt het eindrapport van het onderzoeksproject “Ik laat je niet alleen”, waarin de balans wordt opgemaakt na vijf jaar actieonderzoek. Dit onderzoeksproject is uitgevoerd door de Academische Werkplaats Risicojeugd (AWRJ). In het onderzoeksproject “Ik laat je niet alleen” werken JeugdzorgPlus-instellingen, professionals, jongeren, ervaringsdeskundigen en onderzoekers samen aan het verminderen van gedwongen afzonderen en alle overige vrijheidsbeperkende maatregelen in de JeugdzorgPlus. Dit eindrapport volgt op het eindrapport van etappe 1 (De Heide e.a., 2019), etappe 2 (Van Dorp e.a., 2020) en etappe 3 (Van Dorp e.a., 2021). In deze rapporten werden onder andere de definitie van gedwongen afzonderen beschreven en herijkt, en een nulmeting, eerste en tweede meting uitgevoerd van gedwongen afzonderen in de JeugdzorgPlus-instellingen. Dit laatste vervolg van “Ik laat je niet alleen” is gestart in april 2022 en loopt af eind februari 2024. In deze periode hebben de onderzoekers van de AWRJ nauw samengewerkt met de JeugdzorgPlus-instellingen, professionals, jongeren en ervaringsdeskundigen om een definitie en typen van alle vrijheidsbeperkende maatregelen te beschrijven, en alle typen vrijheidsbeperkende maatregelen te monitoren. De gegevens die in het kader van deze opdracht zijn verzameld, vormen de basis voor het eindrapport dat nu voor u ligt. Tevens onderzoeken we in dit eindrapport welke veranderingen in gedwongen afzonderen over de gehele onderzoeksperiode zijn opgetreden.

Dit eindrapport is als volgt opgezet. Na de inhoudsopgave volgen de inleiding en doelstelling. Het hoofdstuk daarna beschrijft de methoden die zijn gebruikt in dit laatste vervolg van “Ik laat je niet alleen”. In de daaropvolgende hoofdstukken komen de resultaten van het onderzoeksproject aan bod. We besteden achtereenvolgens aandacht aan veranderingen in gedwongen afzonderen over tijd; casusonderzoek gedwongen afzonderen; definitie en typen vrijheidsbeperkende maatregelen; monitor vrijheidsbeperkende maatregelen; evaluatie hulpverleningsplan; huisregels; en actieleren in “Ik laat je niet alleen”. Het rapport wordt afgesloten met de conclusie en aanbevelingen, en een naschrift.

INHOUD

VOORWOORD EN LEESWIJZER 3
INHOUD 4
INLEIDING EN DOELSTELLING 6
1. Inleiding 6
2. Doelstellingen terugdringen vrijheidsbeperkende maatregelen 7
METHODEN 9
1. Veranderingen in gedwongen afzonderen over tijd 9
2. Casusonderzoek gedwongen afzonderen 9
3. Vrijheidsbeperkende maatregelen 10
4. Evaluatie hulpverleningsplan 11
5. Huisregels 12
6. Het lerend netwerk 12
RESULTATEN 14
1. Veranderingen in gedwongen afzonderen over tijd 14
2. Casusonderzoek gedwongen afzonderen 15
3. Definitie en typen vrijheidsbeperkende maatregelen 23
4. Monitor vrijheidsbeperkende maatregelen 27
5. Evaluatie hulpverleningsplan 37
6. Huisregels 41
7. Actieleren in “Ik laat je niet alleen” 45
CONCLUSIE EN AANBEVELINGEN 55
1. Conclusie 55
2. Van een lerend netwerk naar lerende organisaties 57
3. Wat vraagt dit van ons allen? 61
4. Tot slot 62
NASCHRIFT 63
GERAADPLEEGDE LITERATUUR 65
BIJLAGEN 67
Bijlage 1: Overzicht van alle deelnemende instellingen 68
Bijlage 2: Codeboek registratie vrijheidsbeperkende maatregelen 69
Bijlage 3: Voorbeeld terugkoppeling per locatie 71

Bijlage 4: Eisen comfort room 72
Bijlage 5: Spoken word door Mohini Awadhpersad 73

INLEIDING EN DOELSTELLING

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

Sinds oktober 2018 werken alle JeugdzorgPlus-instellingen in Nederland samen aan de ambitie om gedwongen afzonderen van jongeren die in een JeugdzorgPlus-instelling verblijven, niet dan wel zo min mogelijk in te zetten (Jeugdzorg Nederland, 2018). De naam van deze gezamenlijke lerende beweging is “Ik laat je niet alleen”. Vanaf aanvang werd de beweging ondersteund door een onderzoeksteam van de Academische Werkplaats Risicojeugd (AWRJ) in samenwerking met alle JeugdzorgPlus-instellingen.

1.2 Uitbreiding naar alle vrijheidsbeperkende maatregelen

In 2021 verscheen het laatste rapport van de AWRJ (Van Dorp e.a., 2021) waarin werd beschreven hoe in drie etappes, van oktober 2018 tot mei 2021 is gewerkt aan terugdringen van gedwongen afzonderen. Het uitgangspunt na etappe 3 was dat de JeugdzorgPlus-instellingen daarna, zonder ondersteuning van de AWRJ, zelf verder zouden werken aan verminderen van gedwongen afzonderen. Er kwam echter een vervolg. De instellingen hebben hun ambitie verbreed naar het terugdringen van alle vrijheidsbeperkende maatregelen. Aan de AWRJ werd de vraag gesteld om van april 2022 tot maart 2024 met de JeugdzorgPlus-instellingen te werken aan deze bredere ambitie. De resultaten hiervan worden beschreven in dit eindrapport. Dat betekent dat we in deze rapportage rapporteren over een periode van vijf jaar werken aan minder gedwongen afzonderingen, van 2018 tot en met 2023, en dat we daarnaast rapporteren over de inzet van de overige vrijheidsbeperkende maatregelen in de afgelopen twee jaar.

1.3 Ontwikkelingen in de instellingen: veldnormen

Voor “Ik laat je niet alleen” zijn verschillende ontwikkelingen in de context van de instellingen relevant. Om te beginnen zijn dat twee ontwikkelingen in de instellingen zelf. Ten eerste hebben de JeugdzorgPlus-instellingen een convenant gesloten om samen te werken aan onder andere verminderen van vrijheidsbeperkende maatregelen. Daarmee werd bestuurlijk commitment getoond aan “Ik laat je niet alleen” en het gezamenlijk werken aan het terugdringen van vrijheidsbeperkende maatregelen. Ten tweede hebben de JeugdzorgPlus-instellingen samen veldnormen ontwikkeld met betrekking tot de inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen. Ambassadeurs van “Ik laat je niet alleen” waren hierbij betrokken. Hiermee werd door de instellingen zelf een kader gesteld waarbij “Ik laat je niet alleen” de beweging is die moet helpen om binnen dat kader te gaan en blijven werken.

1.4 Ontwikkelingen in het wettelijk kader: wijziging van de Jeugdwet

Een andere ontwikkeling betrof het wettelijk kader. Na diverse consultatierondes werd door het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) een wijziging van de Jeugdwet voorgesteld. Deze gewijzigde Jeugdwet is inmiddels van kracht, sinds 1 januari 2024. Specifiek in relatie tot vrijheidsbeperkende maatregelen is een aantal onderdelen relevant voor “Ik laat je niet alleen”:

- De definitie van gedwongen afzonderen is aangescherpt. In de Jeugdwet wordt onderscheid gemaakt tussen gedwongen afzonderen in een ruimte die niet afgesloten is (de eigen kamer en een veilige verblijfsruimte) en gedwongen afzonderen in een afgesloten ruimte (een afzonderlijke en veilige verblijfsruimte). Die laatste vorm van gedwongen afzonderen wordt

nu insluiting genoemd en kan alleen worden toegepast in een noodsituatie bij jongeren van 12 jaar en ouder.

- De Jeugdwet biedt ruimte om in noodsituaties tijdelijk vrijheidsbeperkende maatregelen toe te passen. De maatregel mag dan ten hoogste gedurende drie opeenvolgende dagen worden toegepast. Kan de maatregel niet na 12 uur worden beëindigd? Dan is instemming van een gekwalificeerde gedragswetenschapper vereist om de maatregel voort te zetten.
- In de Jeugdwet staat beschreven dat samen met de jongere (en diens ouders en/of verzorgers), uiterlijk binnen zes weken na opname een hulpverleningsplan opgesteld wordt. Dit plan moet de volgende zes onderdelen bevatten: (1) een omschrijving van de problematiek van de jongere en het gedrag dat daaruit voortvloeit; (2) een beschrijving van de ontwikkelingsdoelen en de te verlenen jeugdhulp; (3) welke vrijheidsbeperkende maatregelen toegepast kunnen worden, in welke situaties en de termijn; (4) welke (functie) jeugdhulpverlener(s) bevoegd zijn de maatregelen toe te passen; (5) hoe rekening wordt gehouden met de wensen en voorkeuren van de jongere; en (6) hoe vaak en onder welke omstandigheden het plan wordt gewijzigd. Het plan wordt in ieder geval vier weken na aanvang ervan geëvalueerd en vervolgens ten minste elke twee maanden. De jongere wordt altijd actief betrokken en krijgt een verslag van de evaluatie.
- In de Jeugdwet staat vermeld dat gegevens over alle toegepaste vrijheidsbeperkende maatregelen (beslissing tot toepassing, en begin- en einddatum) digitaal beschikbaar moeten zijn. Deze gegevens worden elk halfjaar verstrekt aan de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd (IGJ). Eens per jaar dient er een analyse van de toegepaste vrijheidsbeperkende maatregelen aan de IGJ verstrekt te worden.

1.5 Ontwikkelingen landelijk beleid: JeugdzorgPlus, ombouw en afbouw

Tot slot is er een ontwikkeling in het landelijk beleid. In juli 2022 stelde demissionair staatssecretaris Van Ooijen in een brief aan de Tweede Kamer dat hij ernaar streeft dat de JeugdzorgPlus in haar huidige vorm in 2030 niet langer bestaat. De JeugdzorgPlus-instellingen waren en zijn al volop bezig met afbouwen en ombouwen naar kleinschalige voorzieningen. Anno 2024 zijn de groepsgroottes in meerdere JeugdzorgPlus-instellingen teruggebracht naar zes kinderen (of minder) op één groep, waar in het verleden 8-12 kinderen samen in één leefgroep verbleven. Twee aspecten van deze ontwikkeling zijn relevant voor “Ik laat je niet alleen”. Ten eerste is het gevolg ervan dat de JeugdzorgPlus-instellingen onder druk staan om te veranderen, terwijl ze vaak ook te kampen hebben met financiële problemen en personeelstekort. Ten tweede wordt met kleinere groepen en kleinschalige voorzieningen voldaan aan één van de randvoorwaarden die nodig zijn om minder vrijheidsbeperkende maatregelen in te zetten. Hoe instellingen hiermee omgaan verschilt, maar het verminderen van de inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen zal ook in een andere context aandacht blijven vragen.

2. Doelstellingen terugdringen vrijheidsbeperkende maatregelen

Van april 2022 tot maart 2024 is de ambitie verbreed van het terugdringen van gedwongen afzonderen naar het terugdringen van alle vrijheidsbeperkende maatregelen. Dat betekende voor de doelstellingen in deze fase van “Ik laat je niet alleen” twee dingen. Ten eerste werken we verder aan terugdringen van gedwongen afzonderen volgens de volgende definitie: *“Gedwongen afzonderen betreft het tegen de wil van de jongere plaatsen in een ruimte die hij of zij niet mag of kan verlaten.”* Ten tweede verbreden we de beweging naar alle vrijheidsbeperkende maatregelen. Dit pakken we op een vergelijkbare manier aan met hoe we dat ook bij gedwongen afzonderen deden. We beginnen

met het komen tot een gezamenlijke, gedragen definitie en typen van vrijheidsbeperkende maatregelen. Voorts starten we met registreren volgens een uniform registratieformat. De resultaten daarvan worden teruggekoppeld naar de instellingen en elke zes weken besproken in het lerend netwerk van “Ik laat je niet alleen”.

Hierbij zijn de volgende doelen gesteld:

- Continueren van meten van (vermindering van) gedwongen afzonderen volgens de brede definitie.
- Inzicht in de resultaten van “Ik laat je niet alleen” over de tijd heen. Is gedwongen afzonderen verminderd in aantal en tijdsduur? En is er een verandering te zien in het type ruimte waarin de gedwongen afzonderingen plaatsvonden?
- Inzicht in de aanloop naar gedwongen afzonderen in een isoleer/-separeerruimte na een agressie incident met behulp van casusanalyses.
- Het vaststellen van een definitie en typen van vrijheidsbeperkende maatregelen.
- Een uniforme wijze van registreren van vrijheidsbeperkende maatregelen die is geïmplementeerd in de JeugdzorgPlus-instellingen.
- Een meting van vrijheidsbeperkende maatregelen volgens de ontwikkelde definitie gedurende januari tot en met september 2023. Om de informatie over inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen te verbreden en verdiepen zijn daarnaast ook het hulpverleningsplan en de huisregels betrokken in het onderzoek.
- Voortzetten van het lerend netwerk van ambassadeurs en intensiveren van de onderlinge uitwisseling.
- Aanbevelingen formuleren voor het voortzetten van de beweging naar minder vrijheidsbeperkende maatregelen na maart 2024.

METHODEN

“Ik laat je niet alleen” is een vorm van actieonderzoek. Bij actieonderzoek gaat het om onderzoeksmatig innoveren in de praktijk, waarbij kennisontwikkeling en praktijkervaringen nauw met elkaar zijn verbonden (Cornelissen, 2009). Er is sprake van een wisselwerking, waarbij de onderzoekers de inzichten uit metingen omzetten in praktische handvatten en deze terugkoppelen naar het veld om van te leren. De ontwikkelingen die daaruit voortkomen, worden wederom onderzocht en teruggekoppeld om vervolgens gezamenlijk de volgende stap te kunnen zetten. Hieronder worden de kwalitatieve en kwantitatieve methoden beschreven, die in dit actie-onderzoek zijn ingezet.

1. Veranderingen in gedwongen afzonderen over tijd

Gedwongen afzonderen is een vrijheidsbeperkende maatregel die sinds oktober 2019 geregistreerd en gemonitord wordt. In dit eindrapport onderzoeken we in de periode van oktober 2019 tot en met september 2023 de veranderingen in het aantal, de tijdsduur en het type ruimte van gedwongen afzonderen.

De veranderingen over tijd zijn geanalyseerd met behulp van kwantitatieve data-analyse software SPSS (versie 28). Om te kunnen bepalen of het aantal en de tijdsduur (in minuten) van gedwongen afzonderingen over tijd veranderd is, is een negatief binomiale regressieanalyse uitgevoerd. Hiermee kunnen discrete variabelen, zoals tellingen (in dit geval het aantal en de tijdsduur van gedwongen afzonderingen), geanalyseerd worden. Dit is de meest betrouwbare analysekeuze wanneer sprake is van veel registraties die ver uit elkaar liggen (sommige locaties hebben weinig registraties, terwijl andere locaties veel registraties hebben). In deze analyse is gecorrigeerd voor de gemiddelde bezetting per locatie per maand. Daarnaast is een logistische regressieanalyse uitgevoerd om te kunnen bepalen of het type ruimte waarin de gedwongen afzonderingen plaatsvonden over tijd veranderd is. Met een logistische regressieanalyse kunnen dichotome variabelen, zoals categorieën (in dit geval eigen kamer, overige ruimte en isoleer- of separeerruimte), geanalyseerd worden.

Voor alle analyses geldt dat de totale periode is opgeknipt in vier delen, namelijk: oktober 2019 tot en met maart 2020 (periode 0); september 2020 tot en met augustus 2021 (periode 1); september 2021 tot en met september 2022 (periode 2); en oktober 2022 tot en met september 2023 (periode 3). Dit is de meest logische, data gedreven keuze om de periodes goed met elkaar te kunnen vergelijken. In dit eindrapport worden geen uitspraken gedaan over veranderingen op locatieniveau.

2. Casusonderzoek gedwongen afzonderen

Tussen mei 2022 en april 2023 heeft er een casusonderzoek plaatsgevonden. Het doel van dit onderzoek was om de interacties te begrijpen tussen jongeren, pedagogisch medewerkers en gedragswetenschappers tijdens agressie-incidenten die leidden tot een gedwongen afzondering in een afzonderingsruimte. Deze kennis kan aanknopingspunten opleveren om gedwongen afzonderen na agressie-incidenten te verminderen. Er zijn vijf casussen geïncludeerd afkomstig van twee JeugdzorgPlus-locaties. In elke casus is er een documentanalyse[1] uitgevoerd en zijn er drie semi-

[1] Dagrapportages en incidentregistraties over de jongere in de 24 uur voorafgaand aan de gedwongen afzondering, inclusief de registraties over het agressie-incident en de gedwongen afzondering.

gestructureerde interviews[2] afgenomen: één met de jongere die afgezonderd werd; één met de pedagogisch medewerker die betrokken was bij het agressie-incident en de inzet van de afzondering; en één met de gedragswetenschapper betrokken bij de jongere. In totaal zijn er 14 interviews afgenomen met 14 deelnemers. Zie Tabel 1 voor een overzicht van de demografische gegevens van deelnemers aan het casusonderzoek.

Tabel 1
Demografische gegevens van deelnemers aan het casusonderzoek

Kenmerken	**Jongeren (N = 5)**	**Pedagogisch medewerkers (N = 5)**	**Gedragswetenschappers (N = 4)**
Gemiddelde leeftijd (range) in jaren	15.2 (14-17)	28.8 (24-39)	29.2 (25-33)
Vrouw N (%)	2 (40%)	4 (80%)	4 (100%)
Gemiddeld aantal jaren (range) werkzaam in de gesloten jeugdzorg	N/A	6.7 (1.5-21)	2.6 (1.5-5.5)
Gemiddeld aantal maanden (range) verblijf in gesloten jeugdzorg	20 (4-72)	N/A	N/A

Alle interviews vonden plaats in een rustige ruimte binnen de JeugdzorgPlus-locatie. Interviews duurden 13 tot 62 minuten (gemiddeld 49 minuten) en werden opgenomen met een voice recorder. De opnames van alle interviews werden woordelijk uitgeschreven. Alle deelnemers hebben de gelegenheid gekregen om de uitgeschreven versie van het eigen interview te controleren. Alle deelnemers waren akkoord met de uitgeschreven versie van het eigen interview en hebben geen aanpassingen doorgegeven. Vervolgens zijn alle interviews en documenten (dagrapportages en incidentregistraties) thematisch geanalyseerd (Braun & Clarke, 2012) met behulp van kwalitatieve data-analyse software MAXQDA.

3. Vrijheidsbeperkende maatregelen

3.1 Definitie en typen vrijheidsbeperkende maatregelen

Voor het vaststellen van een definitie en typen van vrijheidsbeperkende maatregelen zijn drie onderzoeksfasen doorlopen:

1. Er is een literatuurverkenning gedaan, waarbij de (vernieuwde) Jeugdwet, de Wet verplichte GGZ (Wvggz), de Wet zorg en dwang (Wzd), de Beginselenwet justitiële jeugdinrichtingen (Bjj) en het convenant ambities JeugdzorgPlus geraadpleegd zijn.
2. Om te komen tot een eerste concept definitie en typen van vrijheidsbeperkende maatregelen is het JeugdzorgPlus werkveld bevraagd via een Delphi-methode. Daarbij werd in twee ronden via email een vragenlijst voorgelegd. De vragen in de eerste ronde waren gebaseerd op de literatuurverkenning. In de tweede ronde bestond de vragenlijst uit een terugkoppeling van de gevonden consensus uit de eerste ronde, een verdiepende vraag over de typen vrijheidsbeperkende maatregelen, en een verdiepende vraag over de registratie van vrijheidsbeperkende maatregelen. Bij de Delphi-rondes zijn verschillende perspectieven betrokken: jongeren, ervaringsdeskundigen, en professionals uit allerlei functies en uit diverse JeugdzorgPlus-instellingen deelgenomen (zie Tabel 2 voor een overzicht).

[2] De topiclijsten van de semi-gestructureerde interviews kunnen worden opgevraagd bij de AWRJ.

3. Vervolgens zijn er twee groepsgesprekken (één met professionals en één met jongeren) en drie interviews (met ervaringsdeskundigen) georganiseerd. Het doel van deze gesprekken was het operationaliseren van de voorlopige definitie en typen van vrijheidsbeperkende maatregelen, die uit het Delphi-onderzoek naar voren kwamen. De deelnemers voor de focusgroepen zijn geworven via de bij het project betrokken ambassadeurs van de JeugdzorgPlus-instellingen en via Stichting ExpEx.

Tabel 2
Deelnemers Delphi-onderzoek

Perspectief	**Aantal**
Jongere	3
Ervaringsdeskundige	2
Groepsleider*	6
Gedragswetenschapper	2
Leidinggevende	4
Directeur	1
Beleidsmedewerker	1
Overige**	4

*Waaronder ook jeugdzorgwerker en pedagogisch medewerker.
**Waaronder regiebehandelaar, zorgcoördinator, trajectbegeleider, gezinsmentor.

3.2 Monitor vrijheidsbeperkende maatregelen

Vrijheidsbeperkende maatregelen worden sinds januari 2023 in het eigen registratiesysteem van elke JeugdzorgPlus-instelling vastgelegd volgens het format zoals beschreven in het codeboek registratie vrijheidsbeperkende maatregelen (zie Bijlage 2). Contactpersonen van “Ik laat je niet alleen” die binnen de eigen JeugdzorgPlus-instelling verantwoordelijk zijn voor de registratie, leverden per kwartaal alle geregistreerde vrijheidsbeperkende maatregelen aan in een versleuteld databestand. Daarbij is belangrijk om te vermelden dat – hoewel het nog wel voorkomt – geplande gedwongen afzonderingen niet meegenomen zijn. De geregistreerde vrijheidsbeperkende maatregelen werden vervolgens verwerkt en geanalyseerd met behulp van kwantitatieve data-analyse software SPSS (versie 28). Om te kunnen bepalen of het aantal en de tijdsduur (in minuten) van vastpakken/vasthouden over tijd veranderd is, is een negatief binomiale regressieanalyse uitgevoerd. In deze analyse is gecorrigeerd voor de gemiddelde bezetting per locatie per maand. In dit eindrapport zijn alle geregistreerde vrijheidsbeperkende maatregelen van januari tot en met september 2023 meegenomen. Daarnaast ontving elke JeugdzorgPlus-locatie van de onderzoekers elk kwartaal een factsheet met daarin een weergave van de uitkomsten van de meting van vrijheidsbeperkende maatregelen in die betreffende locatie in het voorgaande kwartaal (zie Bijlage 3 voor een voorbeeld).

4. Evaluatie hulpverleningsplan

Om het proces van evalueren van hulpverleningsplannen en daarmee de afspraken tussen de jongere en de JeugdzorgPlus-instelling op een actieve manier te ondersteunen en stimuleren, is gedurende “Ik laat je niet alleen” een leercyclus opgezet. De leercyclus voor het hulpverleningsplan bestaat uit vier stappen:

1. Elke maand kiest een persoon[3] werkzaam binnen de JeugdzorgPlus-locatie willekeurig drie hulpverleningsplannen van drie verschillende jongeren uit.
2. Deze persoon evalueert de drie geselecteerde hulpverleningsplannen aan de hand van een evaluatieformat (zie Tabel 6 in het hoofdstuk waarin de resultaten van het hulpverleningsplan beschreven worden).
3. De uitkomsten van de evaluatie worden nabesproken op de locatie cq met het team: wat viel op; wat verloopt goed; op welke punten is verbetering nodig? De bespreking kan plaatsvinden binnen een bestaand overleg of binnen een specifiek in te richten overleg.
4. De evaluatie wordt gedeeld met de AWRJ, zodat op landelijk niveau leer- en ontwikkelpunten gedeeld kunnen worden. Deze leercyclus herhaalt zich maandelijks.

In oktober 2022 werd de leercyclus voor het hulpverleningsplan geïntroduceerd bij de ambassadeurs van het lerend netwerk van "Ik laat je niet alleen". Na het verwerken van feedback, werd de definitieve versie van de leercyclus in december 2022 uitgestuurd aan alle ambassadeurs met het verzoek de leercyclus te implementeren bij de eigen JeugdzorgPlus-locatie. Gedurende januari tot en met november 2023 werden alle zestien JeugdzorgPlus-locaties maandelijks benaderd om drie evaluaties van drie hulpverleningsplannen te delen met de AWRJ. Deze evaluaties werden vervolgens verwerkt en geanalyseerd met behulp van kwantitatieve data-analyse software SPSS (versie 28). Ter aanvulling op de evaluaties is aan de JeugdzorgPlus-locaties gevraagd hun inzichten van het werken met de leercyclus te delen met de AWRJ.

5. Huisregels

Tijdens "Ik laat je niet alleen" is een verkennend onderzoek uitgevoerd naar de huisregels binnen de JeugdzorgPlus-locaties. Om te ontdekken welke huisregels de leefgroepen hanteren, zijn de huisregels van alle JeugdzorgPlus-locaties opgevraagd. Twaalf van de zestien JeugdzorgPlus-locaties hebben documentatie over huisregels aangeleverd, waarover een kwalitatieve analyse is uitgevoerd middels kwalitatieve data-analyse software MAXQDA. De resultaten van deze analyse zijn vervolgens besproken in het lerend netwerk van ambassadeurs van "Ik laat je niet alleen". In dit gesprek stond de vraag centraal waar huisregels op worden gebaseerd, hoe ze ontstaan en hoe de JeugdzorgPlus-locaties met de huisregels omgaan.

6. Het lerend netwerk

Alle JeugdzorgPlus-instellingen nemen deel aan "Ik laat je niet alleen". Vanaf de start van "Ik laat je niet alleen" in 2018 is per instelling en/of locatie een ambassadeur c.q. projectleider 'benoemd' die de beweging van "Ik laat je niet alleen" binnen de instelling handen en voeten gaf. Deze ambassadeurs zijn gedurende "Ik laat je niet alleen" elke zes weken bijeengekomen in een gezamenlijke bijeenkomst waarin de uitkomsten van de registraties teruggekoppeld en gezamenlijk geïnterpreteerd werden. Ook was er ruimte om ervaringen uit te wisselen en werden praktijken en nieuwe ontwikkelingen gedeeld. De ambassadeurs vervullen daarmee als 'lerend netwerk' een spilfunctie in "Ik laat je niet alleen". Bij het lerend netwerk werden andere experts uitgenodigd als daar aanleiding voor was, bijvoorbeeld bij een vraag naar trauma en traumasensitief werken, of om kennis uit andere onderzoeken op te doen, bijvoorbeeld vanuit Ketenbreed Leren en Jeugdstem. Ook de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd (IGJ) sloot regelmatig bij bijeenkomsten van het lerend netwerk aan. Daarnaast zijn contactpersonen registratie, directeuren en bestuurders van JeugdzorgPlus-instellingen, en ervaringsdeskundigen van ExpEx betrokken bij het lerend netwerk.

[3] Dit kan een ambassadeur, maar ook een gedragswetenschapper of kwaliteitsadviseur zijn. Belangrijk is dat de persoon buiten de leefgroepen staat en sturing kan geven aan het hulpverleningsplan.

Voor het onderzoek vormen alle ontmoetingen met de deelnemers in dit project – in individuele gesprekken, tijdens werkbezoeken en in overleggen – bronnen voor observatie die expliciet worden meegenomen in “Ik laat je niet alleen”. De dataverzameling voor de observaties tijdens bijeenkomsten liep van 1 juni 2021 tot en met 26 januari 2024. Deze bijeenkomsten vonden plaats bij de verschillende JeugdzorgPlus-instellingen verspreid over het land, en bij Jeugdzorg Nederland in Utrecht. Voor de resultaten beschreven in het hoofdstuk over observaties binnen het lerend netwerk van “Ik laat je niet alleen”(zie hoofdstuk 7 van de resultaten), is de ambassadeurs gevraagd om input te leveren. In januari 2024 zijn de ambassadeurs gevraagd om de highlights en uitdagingen van de eigen JeugdzorgPlus-locatie, opgehaald tijdens het bezoek van het lerend netwerk, te lezen en deze waar nodig aan te vullen of aan te scherpen. Tevens werd ambassadeurs gevraagd wat voor hen highlights en vraagstukken waren in de lerend netwerkbijeenkomsten. Deze input is vervolgens gebundeld en diende als basis voor het hoofdstuk over observaties binnen het lerend netwerk van “Ik laat je niet alleen”.

RESULTATEN

1. Veranderingen in gedwongen afzonderen over tijd

1.1 Aantal

Het aantal gedwongen afzonderingen neemt over tijd significant af, maar deze afname stopt in de laatste etappe. Ten opzichte van de start van “Ik laat je niet alleen” waren er tot oktober 2022, gecorrigeerd voor de gemiddelde bezetting per locatie per maand, elke opeenvolgende maand significant minder gedwongen afzonderingen. Na oktober 2022 stopt deze afname en neemt het aantal gedwongen afzonderingen enigszins toe. In deze laatste etappe ligt het aantal gedwongen afzonderingen lager dan bij de start van “Ik laat je niet alleen”.

Op locatieniveau zijn er aanzienlijke verschillen in de verandering van het aantal gedwongen afzonderingen over tijd. Er zijn locaties waarbij het aantal gedwongen afzonderingen over tijd continu daalt, maar er zijn ook locaties waarbij de daling in het aantal gedwongen afzonderingen over tijd niet door lijkt te zetten of waarbij sprake is van een stijging in het aantal gedwongen afzonderingen. Dit is van invloed op het landelijke beeld.

1.2 Tijdsduur

De tijdsduur (in minuten) van gedwongen afzonderingen laat een significante en stabiele vermindering over tijd zien. Gedwongen afzonderingen duren steeds korter. Na oktober 2022 stabiliseert de daling in tijdsduur. Ook de tijdsduur (in minuten) van gedwongen afzonderingen die plaatsvinden in een isoleer-/separeerruimte wordt minder over tijd. Dit laatste resultaat is niet significant, maar laat wel een dalende trend zien.

1.3 Ruimte

Over tijd zijn er veranderingen in het type ruimte waarin jongeren gedwongen afgezonderd worden. De kans dat jongeren in een isoleer-/separeerruimte worden geplaatst, wordt steeds kleiner. Ook de kans op een plaatsing in een overige ruimte wordt kleiner. De kans wordt groter dat jongeren in de eigen kamer worden geplaatst. Dit betekent dat de isoleer-/separeerruimte minder wordt ingezet, wat in lijn is met de sluiting van deze ruimtes.

1.4 Samenvatting

1. Het aantal gedwongen afzonderingen is over tijd significant afgenomen, maar deze afname is gestopt in de laatste etappe. In de laatste etappe lijkt het aantal gedwongen afzonderingen enigszins toe te nemen.
2. Op locatieniveau zijn er aanzienlijke verschillen in de veranderingen van het aantal gedwongen afzonderingen over tijd. Bij sommige locaties zet de daling door tot eind 2023. Bij andere locaties is daarentegen een stijging te zien in 2023 ten opzichte van eerder.
3. Er is een significante en stabiele afname in de tijdsduur van gedwongen afzonderen.
4. De tijdsduur van gedwongen afzonderen in een isoleer-/separeerruimte laat een dalende trend zien.
5. Over tijd hebben jongeren minder kans om in een isoleer-/separeerruimte of overige ruimte afgezonderd te worden, en meer kans om in de eigen kamer afgezonderd te worden.

2. Casusonderzoek gedwongen afzonderen

2.1 Interacties tussen jongeren, pedagogisch medewerkers en gedragswetenschappers tijdens agressie incidenten die leidden tot gedwongen afzondering

In “Ik laat je niet alleen” wordt onder andere onderzocht wat er nodig is om gedwongen afzonderen in de JeugdzorgPlus op een duurzame manier te verminderen. Uit de analyses uitgevoerd in etappe 3 van “Ik laat je niet alleen” (Van Dorp e.a., 2021) bleek dat het aantal gedwongen afzonderingen significant verminderde over tijd. De tijdsduur van gedwongen afzonderingen in een isoleer- of separeerruimte na een agressie-incident nam echter toe. Volgens professionals zou een verklaring hiervoor kunnen zijn dat het lukt om bij minder ernstige agressie niet meer af te zonderen. Bij incidenten die gepaard gaan met heftige agressie wordt nog wel gedwongen afgezonderd en dan gebeurde dit, vanwege de ernst van het incident, in een isoleer- of separeerruimte. Dit zou ook kunnen verklaren dat de gemiddelde tijdsduur toeneemt bij gedwongen afzondering vanwege agressie: bij ernstige incidenten duurt een gedwongen afzondering mogelijk langer, waardoor de gemiddelde duur is toegenomen.

Om te begrijpen hoe de inzet van gedwongen afzonderen na een agressie-incident voorkomen kan worden, heeft er tussen mei 2022 en april 2023 een casusonderzoek plaatsgevonden. Het doel van dit casusonderzoek was om de interacties te begrijpen tussen jongeren, pedagogisch medewerkers en gedragswetenschappers tijdens agressie incidenten die leidden tot een gedwongen afzondering in een afzonderingsruimte[4]. In totaal zijn er vijf casussen bestudeerd. Hieronder volgt: een beschrijving van de documentanalyse; een beschrijving van interacties tussen jongeren, pedagogisch medewerkers, en gedragswetenschappers vanaf het moment van de trigger tot het moment van afzondering; en een beschrijving van zaken die volgens jongeren, pedagogisch medewerkers, en gedragswetenschappers een bijdrage kunnen leveren aan het verminderen van gedwongen afzonderen.

Tabel 3

Elementen uit dagrapportages en incidentregistraties

Elementen	**Beschrijving (N = 4*)**
Gemiddelde (range) tijdsduur van de gedwongen afzondering	15 minuten (n = 1); niet vermeld (n = 3)
Oorzaak van de afzondering	Fysieke en verbale agressie richting pedagogisch medewerkers (n = 2); fysieke agressie op de leefgroep en verbale agressie naar een andere jongere (n = 1); herhaaldelijk weigeren om instructies van pedagogisch medewerkers op te volgen (n = 1)
Doel van de afzondering	Niet vermeld (n = 4)
Mogelijkheid om contact te leggen met de jongere tijdens de afzondering	Meerdere malen via de intercom (n = 1); niet vermeld (n = 3)
Open of gesloten deur tijdens de afzondering	Gesloten (n = 1); niet vermeld (n = 3)
Evaluatie na de afzondering	Evaluatie tussen de jongere en de pedagogisch medewerker (n = 2); geen evaluatie en jongere moet verontschuldigingen aanbieden aan andere jongere (n = 1); niet vermeld (n = 1)

* In één casus was het niet mogelijk om de dagrapportages en incidentregistratie te analyseren, omdat de betrokken gedragswetenschapper die dit normaliter zou doen afwezig was en anderen binnen de JeugdzorgPlus-instelling deze documenten niet met een onderzoeker van de AWRJ gedeeld hebben.

[4] Een ruimte ingericht voor de inzet van gedwongen afzondering.

2.2 Documentanalyse

In alle casussen werd in de dagrapportages en/of incidentregistraties de oorzaak van het incident beschreven. In de meeste gevallen ging dit om fysieke of verbale agressie naar anderen (bijvoorbeeld pedagogisch medewerkers of andere jongeren), of om fysieke of verbale agressie in de aanwezigheid van anderen. Daarnaast werd bij de meeste casussen in de documenten beschreven of en met wie de gedwongen afzondering geëvalueerd was. De overige elementen (duur, doel, mogelijkheid tot contact met de jongere, deur open of gesloten) werden niet beschreven in de documenten van de meeste casussen. De op de vorige pagina weergegeven Tabel 3 geeft een overzicht van de elementen uit de dagrapportages en incidentregistraties.

2.3 Van trigger tot afzondering: een overzicht

2.3.1 Trigger en spanningsopbouw

Op de vraag hoe het incident begon, beschrijven alle jongeren een situatie die een gevoel van afwijzing en/of onzekerheid bij hen veroorzaakte tijdens een interactie met een ander persoon (bijvoorbeeld een pedagogisch medewerker, een andere jongere, een docent). Voorbeelden zijn: commentaar krijgen van een pedagogisch medewerker over hoe ze hun verplichte taken op de leefgroep uitvoeren (bijvoorbeeld de taak niet goed of snel genoeg uitvoeren); uit de klas gestuurd worden; en geen antwoord krijgen op een vraag die belangrijk voor hen is. Daarna ontstaat er spanningsopbouw bij jongeren. De meeste jongeren beschrijven dat gevoelens van irritatie en boosheid toenemen na de eerste trigger.

Pedagogisch medewerkers en gedragswetenschappers merken de initiële trigger voor jongeren vaak niet op. Ze zien dat de jongere spanning opbouwt, maar ze kunnen in de meeste gevallen niet beschrijven waar dit door veroorzaakt wordt. Pedagogisch medewerkers hebben het gevoel dat de jongere de grenzen opzoekt. Voorbeelden zijn: herhaaldelijk de tv of muziek harder zetten; niet luisteren naar instructies van de pedagogisch medewerker; voortdurend bij de pedagogisch medewerker willen zijn; en over eettafels heen lopen. Sommige pedagogisch medewerkers en gedragswetenschappers zijn ervan overtuigd dat de jongere opzettelijk negatieve interacties met anderen opzoekt als een roep om hulp om met (opgebouwde) spanning om te gaan. Sommige jongeren bevestigen deze veronderstelling: *"Ik vraag wel om hulp, misschien alleen op de verkeerde manier"* (jongere).

Volgens pedagogisch medewerkers en gedragswetenschappers is het tempo van spanningsopbouw voor elke jongere en elke situatie anders. Ze beschrijven sommige jongeren als onvoorspelbaar, terwijl andere jongeren een geleidelijke opbouw van spanning laten zien. Beiden kunnen waar zijn voor dezelfde jongere in verschillende situaties. Verder beschrijven pedagogisch medewerkers en gedragswetenschappers dat sommige jongeren hun agressie lijken te kunnen uitstellen tot een later moment waarop ze zich veilig genoeg voelen om hun agressie te uiten (bijvoorbeeld in aanwezigheid van een bepaald aantal pedagogisch medewerkers of in hun eigen slaapkamer). Uiteindelijk worden jongens in alle casussen verbaal en fysiek agressief naar anderen, en meisjes beginnen te tikken of bonken tegen een oppervlak (bijvoorbeeld het bureau of de kamerdeur) in hun slaapkamer.

2.3.2 Verminderen van spanningsopbouw

Pedagogisch medewerkers zijn alert op spanningsopbouw bij jongeren. Als pedagogisch medewerkers zien dat een jongere spanning begint op te bouwen, proberen ze de spanning te verminderen door de jongere nabijheid en/of alternatieven te bieden om met de spanning om te gaan en deze te verminderen. In de praktijk lukt dit niet altijd. Hoewel sommige pedagogisch medewerkers proberen nabijheid te bieden door de jongere uit te nodigen voor een gesprek, vragen de meeste pedagogisch

medewerkers de jongere naar de eigen slaapkamer te gaan om zichzelf daar te kalmeren of vragen ze de jongere iets voor zichzelf te doen in aanwezigheid van de pedagogisch medewerkers op de leefgroep. Daarnaast krijgen jongeren niet altijd alternatieven aangeboden om hun spanning te verminderen. De ervaring van pedagogisch medewerkers is dat alternatieven niet altijd leiden tot minder spanning, en dat alternatieven die eerder succesvol waren, geen garantie bieden op spanningsvermindering bij nieuwe incidenten. Tevens besluiten sommige pedagogisch medewerkers bepaalde alternatieven niet in te zetten om wrijving tussen de jongeren op de leefgroep te voorkomen, soms vanwege eerdere negatieve ervaringen: *"We kunnen de jongere geen verhaaltje voorlezen voor het slapen gaan, omdat andere jongeren dat op de gang kunnen horen door de gehorigheid van het gebouw en ze de jongere de volgende ochtend zullen pesten"* (pedagogisch medewerker). Ondanks dat er weinig alternatieven ingezet worden, geven zowel pedagogisch medewerkers als gedragswetenschappers de voorkeur aan het gebruik van alternatieven: *"Dat je fysieke ontlading nodig hebt, dat is prima. Dat kan en dat mag ook hé, maar inderdaad ga voetballen, ga je 1.000 keer opdrukken"* (pedagogisch medewerker).

Bij het evalueren van de afzondering geven de meeste jongeren aan dat ze ruimte nodig hadden om de opgebouwde spanning te verminderen. Jongens beschrijven dat ze behoefte hebben om (op eigen initiatief) uit de situatie te stappen, alleen te zijn, en te bewegen. Meisjes beschrijven enerzijds een behoefte aan nabijheid (bijvoorbeeld één-op-één gesprekken) en anderzijds een behoefte om op zichzelf te zijn (bijvoorbeeld gaan wandelen). Daarnaast voelen niet alle jongeren zich veilig om hun negatieve emoties te uiten op de leefgroep. Eén jongere beschrijft geleerd te hebben dat het uiten van negatieve emoties en gevoelens van spanning op de leefgroep uiteindelijk kan leiden tot een afzondering. Mogelijk moedigt dit jongeren aan om hun negatieve emoties en opgebouwde spanning voor zichzelf te houden, totdat ze dit niet meer kunnen en de negatieve emoties en opgebouwde spanning alsnog uiten door de grenzen in het contact met anderen op te zoeken.

2.3.3 Kiezen voor gedwongen afzondering

De pogingen van pedagogisch medewerkers om de spanning bij jongeren te verminderen zijn niet altijd succesvol. Wanneer pedagogisch medewerkers geen andere alternatieven zien dan de alternatieven die al geprobeerd zijn en wanneer ze moeten voorkomen dat anderen slachtoffer worden van het agressieve gedrag van de jongere, kunnen pedagogisch medewerkers zich genoodzaakt voelen om de jongere af te zonderen. Pedagogisch medewerkers beschrijven dat in sommige complexe situaties afzondering soms noodzakelijk lijkt om de jongere tot rust te laten komen. *"De trukendoos is een keer leeg. Dat is het een beetje. Je probeert zo veel en je geeft zoveel kansen, zoveel mogelijkheden en keuzes. Maar ja, soms werkt gewoon op dat moment echt niks, behalve vastpakken en afzonderen"* (pedagogisch medewerker). Voordat besloten wordt om de jongere af te zonderen, leggen de meeste pedagogisch medewerkers de situatie voor aan de betrokken gedragswetenschapper. Als de pedagogisch medewerker vindt dat alle alternatieven geprobeerd zijn en er geen andere opties zijn dan gedwongen afzonderen, legt de pedagogisch medewerker aan de gedragswetenschapper uit waarom een gedwongen afzondering nodig is. De gedragswetenschapper beslist vervolgens of een afzondering ingezet mag worden. In alle casussen waarin contact is geweest tussen de pedagogisch medewerker en de gedragswetenschapper, heeft de gedragswetenschapper besloten het standpunt van de pedagogisch medewerker om afzondering in te zetten, te steunen. Pedagogisch medewerkers informeren vervolgens collega pedagogisch medewerkers van andere leefgroepen en schakelen hen in voor ondersteuning. In sommige gevallen vindt er geen overleg plaats voordat de afzondering ingezet wordt en wordt de betrokken gedragswetenschapper achteraf geïnformeerd.

Jongeren beschrijven dat zij in de minderheid zijn wanneer een team van pedagogisch medewerkers ter ondersteuning bij het incident aanwezig is. De jongere voelt zich bedreigd of bang in de aanwezigheid van een groep pedagogisch medewerkers, waardoor het risico bestaat dat de spanning bij de jongere verder toeneemt. *"Ik was zo bang. Ik zat al in een kleine ruimte [slaapkamer] en toen kwamen al die mensen binnen"* (jongere). Wanneer de jongere dreigend is richting anderen, kan door pedagogisch medewerkers besloten worden om over te gaan tot het vastpakken en vasthouden van de jongere. De jongere wordt naar de grond begeleid met als doel de jongere te kalmeren en uiteindelijk, indien nodig, naar de afzonderingsruimte te brengen. Zowel jongeren als pedagogisch medewerkers beschrijven het gebruik van vastpakken en vasthouden echter als een *'point of no return'*. Als de jongere niet kalmeert tijdens het vastpakken en vasthouden, is er geen andere optie dan plaatsing in een afzonderingsruimte: *"Dan vinden ze je te onrustig en moet je gewoon naar de iso"* (jongere) en *"Op dat moment is hij zo agressief dat er geen weg meer terug is"* (pedagogisch medewerker).

2.3.4 De inzet van gedwongen afzonderen en de gevolgen

Jongeren beschrijven het gebruik van gedwongen afzonderen als beangstigend en pijnlijk: "*Ze hebben me die avond echt pijn gedaan*" (jongere) en "*Ik schakel mezelf gewoon uit, want het is gewoon zo veel om daar te zitten. Het is gewoon, je wordt echt gewoon gek daar*" (jongere). Tegelijkertijd kan gedwongen afzonderen ook impact hebben op de pedagogisch medewerker: "*Als ik naar mezelf kijk, is het best wel heel erg heftig. Kijk het fysieke ingrijpen is natuurlijk niet waarom we dit werk doen. In ieder geval niet waarom ik dit werk doe. En dit is een jong kind en dan lig je daar met vijf, zes volwassen kerels bovenop, met man en macht te knokken om het kind rustig te kunnen houden en zichzelf niet bezeert of iemand anders niet bezeert en dat, ja goed, ik dacht dat ik wel wat gewend was in de jaren dat ik dit werk doe, maar toch blijft het steeds wel heftig dat je zo'n incident hebt*" (pedagogisch medewerker).

Een ander belangrijk thema is het gevoel van uitputting onder jongeren en pedagogisch medewerkers. De meeste jongeren voelden zich uitgeput nadat zij in een afzonderingsruimte geplaatst waren. De opgebouwde spanning en het vechten met pedagogisch medewerkers omdat ze niet in een afzonderingsruimte geplaatst wilden worden, kost hun veel energie. Tegelijkertijd beschreef één jongere de fysieke uitputting van een gevecht met pedagogisch medewerkers nodig te hebben om de eigen opgebouwde spanning kwijt te raken en tot rust te komen. Ook pedagogisch medewerkers voelen zich uitgeput na de inzet van een gedwongen afzondering: "*Zelfs als vijf man personeel hem vasthoudt, dan nog weet hij het voor elkaar te krijgen om te bijten, te schoppen, en dan echt wel zo hard dat er ook wel pedagogisch medewerkers denken van ja, ik weet niet hoelang ik dit nog trek*" (pedagogisch medewerker).

2.4 Zaken die een bijdrage kunnen leveren aan verminderen van gedwongen afzonderen

Naast de beschrijving van het moment van de trigger tot het moment van gedwongen afzonderen vanuit drie perspectieven (jongere, pedagogisch medewerker, gedragswetenschapper), kwamen uit de analyse van het casusonderzoek twee thema's naar voren die bij kunnen dragen aan het verminderen van gedwongen afzonderen. Deze twee thema's zijn: (1) de setting waarin zorg wordt verleend (kleine leefgroepen en een stabiel team); en (2) professioneel handelen (opbouwen van een relatie, voorkomen van *confirmation bias*, overleg met collega's, en intervisie, supervisie, en evaluatie).

2.4.1 De setting waarin zorg wordt verleend

Ten eerste zouden *kleine leefgroepen* kunnen bijdragen aan het verminderen van gedwongen afzonderen. In de casussen die bestudeerd werden, verbleven jongeren in leefgroepen van acht tot

twaalf jongeren. Het verminderen van spanning en het voorkomen van gedwongen afzonderen van één jongere vraagt tijd en aandacht van pedagogisch medewerkers, wat ten koste gaat van andere jongeren op de leefgroep die ook tijd en aandacht vragen. De ervaring van pedagogisch medewerkers is dat het verminderen van spanning en het voorkomen van gedwongen afzonderen van één jongere ertoe kan leiden dat andere jongeren op de leefgroep de grenzen gaan opzoeken zodra de pedagogisch medewerker de focus weer kan verleggen naar de hele groep jongeren. Daarnaast beschrijven pedagogisch medewerkers dat het gedrag van de jongere die veel spanning ervaart, overlast en irritatie kan veroorzaken bij andere jongeren: *"Jongeren gebruiken de intercom in hun slaapkamer om ons [pedagogisch medewerkers] te laten weten dat ze niet kunnen slapen door het getik of gebonk van een andere jongere"* (pedagogisch medewerker). Een vergelijkbare redenering wordt teruggezien bij pedagogisch medewerkers: *"Ze kan niet de hele avond blijven bonken, zodat iedereen er last van heeft"* (pedagogisch medewerker). Om te voorkomen dat andere jongeren ook spanning gaan opbouwen, kunnen pedagogisch medewerkers in dergelijke situaties eerder geneigd zijn om gedwongen afzonderen als oplossing in te zetten dan andere alternatieven uit te proberen om de spanning bij een jongere te verminderen. Pedagogisch medewerkers verwachten dat het in kleinere leefgroepen van bijvoorbeeld vijf of zes jongeren makkelijker is om spanningsopbouw bij een jongere op te merken dan in grotere leefgroepen, en dat kleinere leefgroepen meer tijd en ruimte bieden om alternatieven te gebruiken om de opgebouwde spanning te verminderen, en daarmee de noodzaak voor het inzetten van gedwongen afzonderen beperken. *"Ze [pedagogisch medewerkers] zouden meer tijd en aandacht hebben voor de jongeren, niet alleen voor en na incidenten, maar ook om hen in het algemeen te observeren"* (gedragswetenschapper).

Gedragswetenschappers en pedagogisch medewerkers zijn het er daarnaast over eens dat een *stabiel team* kan bijdragen aan goede behandeling en zorg voor jongeren, en aan het voorkomen van incidenten en gedwongen afzonderen. Het is belangrijk dat pedagogisch medewerkers spanningsopbouw bij jongeren in een vroeg stadium kunnen herkennen om te voorkomen dat spanning omslaat in escalatie in gedrag. Dit vraagt om een stabiel team van pedagogisch medewerkers en een gedragswetenschapper die elkaar en de jongeren goed kennen. Pedagogisch medewerkers beschrijven dat als het team minder stabiel is en er minder vaste (bekende) gezichten zijn voor de jongeren (en collega's), de leefgroep ook minder stabiel en meer gespannen wordt. Zo kan het werken met invalkrachten de werkdruk bij pedagogisch medewerkers verhogen: *"Als pedagogisch medewerker draag je meer verantwoordelijkheden dan een invaller. Je bent verantwoordelijk voor de begeleiding van de jongeren, het controleren en goedkeuren van verlof, administratie. Maar jongeren zijn ook eerder geneigd om tijd met jou door te brengen en vragen te stellen dan aan een invaller, waardoor je niet genoeg tijd hebt voor alle jongeren"* (pedagogisch medewerker).

2.4.2 Professioneel handelen

Ten eerste zou het *opbouwen van relaties* kunnen bijdragen aan het verminderen van gedwongen afzonderen. Om de inzet van gedwongen afzonderen te voorkomen, moeten pedagogisch medewerkers weten wat welke jongere helpt als het gaat om emotieregulatie. Pedagogisch medewerkers en gedragswetenschapper benadrukken echter dat sommige jongeren geen gesprek met hen kunnen of willen voeren over het reguleren van hun emoties, het verminderen van spanning, en de inzet van gedwongen afzonderen. Tegelijkertijd geven jongeren aan dat ze niet altijd staan te springen om hun verhaal en behoeften met de gedragswetenschapper of pedagogisch medewerker te delen, vooral als ze (nog) geen band met hen hebben. Hierdoor hebben pedagogisch medewerkers en gedragswetenschappers moeite om een signaleringsplan[5] te maken. Het niet hebben van een

[5] Een plan waarin voor de jongere beschreven staat hoe escalatie in gedrag voorkomen en verminderd kan worden.

actueel signaleringsplan maakt het lastiger om de inzet van gedwongen afzonderen bij een jongere te voorkomen. Ook onvoorspelbaar gedrag van jongeren maakt het uitdagend voor pedagogisch medewerkers om een signaleringsplan te schrijven dat geschikt en up-to-date is: *"Met het uur kan het nog veranderen. Dus dat maakt het bij hem gewoon heel lastig, omdat hij daarin gewoon niet in te schatten is en je dan dus naar de veilige kaders gaat met betrekking tot gedwongen afzonderen"* (pedagogisch medewerker). Dit benadrukt de noodzaak van het opbouwen van een relatie tussen de jongere, pedagogisch medewerker en gedragswetenschapper. Een mogelijke oplossing is de jongere zijn of haar verhaal te laten delen met een pedagogisch medewerker met wie hij of zij zich verbonden voelt. Dit kan iemand anders zijn dan de mentor[6] of gedragswetenschapper van de jongere, die normaliter het signaleringsplan opstellen.

Ten tweede zou het *voorkomen van confirmation bias*[7] kunnen bijdragen aan het verminderen van gedwongen afzonderen. Volgens sommige gedragswetenschappers en pedagogisch medewerkers gaan jongeren bewust een conflict aan met pedagogisch medewerkers om de eigen opgebouwde spanning los te laten: *"Want waar ze dan eigenlijk op dat moment op zoek naar is, is het fysiek begrenzen"* (pedagogisch medewerker) en *"Als ze zich niet goed voelt of spanning ervaart, probeert ze op een negatieve manier contact te maken met de pedagogisch medewerkers"* (gedragswetenschapper). Ook beschrijven pedagogisch medewerkers dat het lijkt alsof jongeren bewust een moment uitkiezen om een conflict te beginnen, bijvoorbeeld na het avondeten of voordat ze naar bed gaan. Daarnaast lijken sommige jongeren hun agressie uit te kunnen stellen: *"Hij stond daar gewoon en wachtte tot we tijd voor hem hadden. Toen werd hij fysiek agressief. Hij wachtte tot we klaar waren met eten, waardoor ik het idee kreeg dat zijn gedrag berekenend was"* (pedagogisch medewerker). Het interpreteren van gedragingen van jongeren als berekenend kan de overtuiging van pedagogisch medewerkers bevestigen dat gedwongen afzonderen uiteindelijk nodig zal zijn om de opgebouwde spanning bij een jongere te verminderen. Men kan zich echter afvragen of jongeren daadwerkelijk berekenend gedrag vertonen. Sommige gedragswetenschappers zijn van mening dat jongeren eerder aangeleerd dan berekenend gedrag vertonen, als gevolg van hun ontwikkelingsgeschiedenis of verblijf in de JeugdzorgPlus: *"Het lijkt alsof hij het er af en toe op aan laat komen. Dat iemand anders hem zodanig begrensd dat hij niet anders meer kan, omdat hij niet zelf zijn spanning omlaag kan brengen, en dat zou passen bij de hechtingsproblematiek"* (gedragswetenschapper) en *"Dat is echt een manier voor hem om zijn spanning eruit te krijgen. Het is een verschrikkelijke manier die hij zichzelf heeft aangeleerd, maar het werkt wel bij deze jongere"* (gedragswetenschapper). Deze gedragswetenschappers zijn van mening dat jongeren zouden moeten leren hoe ze anders met hun emoties en opgebouwde spanning om kunnen gaan.

Overleg met collega's is een derde optie die een bijdrage kan leveren aan het verminderen van gedwongen afzonderen. Meestal hebben de gedragswetenschapper en pedagogisch medewerker (telefonisch) contact als pedagogisch medewerkers geen andere optie zien dan het inzetten van gedwongen afzonderen om de spanning bij een jongere te verminderen. Tijdens dat moment bespreken de pedagogisch medewerker en de gedragswetenschapper alternatieven om de situatie te de-escaleren en de spanning bij de jongere te verminderen, of legt de pedagogisch medewerker aan de gedragswetenschapper uit waarom de inzet van gedwongen afzonderen overwogen wordt, waarna de gedragswetenschapper besluit om al dan niet akkoord te gaan met de inzet van gedwongen afzonderen. Het ontbreken van overleg met een collega of een beperkte discussie tijdens een overleg kan de kans op de inzet van gedwongen afzonderen vergroten. Zo besloten pedagogisch medewerkers

[6] Één van de pedagogisch medewerkers werkzaam op de leefgroep van de jongere.
[7] De neiging om informatie te zoeken en deze informatie zodanig te interpreteren dat dit de eigen overtuigingen bevestigt.

in sommige gevallen de gedragswetenschapper te informeren nadat de jongere in een afzonderingsruimte was geplaatst: *"Het is niet dat wij de gedragswetenschapper gaan bellen van he, dit is er gebeurd, mogen we haar vastpakken? Dan verlies je, dan hebben we het al verloren, want dan moeten we eerst contact hebben met die, dan moet je nog andere pedagogisch medewerkers bellen, daar hebben we helemaal geen tijd voor"* (pedagogisch medewerker). In deze gevallen vonden pedagogisch medewerkers dat er onvoldoende tijd was voor overleg met de betrokken gedragswetenschapper. In andere gevallen vroegen gedragswetenschappers pedagogisch medewerkers naar de situatie en de alternatieven die ze hadden geprobeerd. Gedragswetenschappers spraken echter altijd hun vertrouwen uit in de pedagogisch medewerker en hun beslissing over te gaan tot gedwongen afzonderen in plaats van alternatieven te bespreken en voor te stellen: *"Ze [pedagogisch medewerkers] hebben wel een goed beeld van deze jongere dat ik er ook wel vertrouwen in heb dat als zij inschatten dat ze echt even niks anders kunnen, dat ik er ook wel vertrouwen in heb dat zij een goeie inschatting daarin maken"* (gedragswetenschapper).

Tot slot kunnen *intervisie, supervisie, en evaluatie* bijdragen aan het verminderen van gedwongen afzonderen. Jongeren, pedagogisch medewerkers en gedragswetenschappers zijn het erover eens dat er weinig tijd en aandacht is voor intervisie, supervisie, en evaluatie om te leren van de inzet van gedwongen afzonderen met als doel toekomstige inzet van gedwongen afzonderen te voorkomen. In sommige gevallen lukt het de jongere en de pedagogisch medewerker om samen te evalueren wat er gedaan had kunnen worden om gedwongen afzonderen te voorkomen, terwijl het in andere gevallen de jongere en de pedagogisch medewerker niet lukt om een gesprek te beginnen over de gedwongen afzondering. Aan de ene kant kan de jongere zich niet op zijn gemak voelen om met de pedagogisch medewerker over de gedwongen afzondering te praten. Aan de andere kant kan de pedagogisch medewerker denken dat de jongere niet over de gedwongen afzondering wil praten. Wat opvalt is dat er in deze evaluaties geen aandacht lijkt te zijn voor de persoonlijke impact van de gedwongen afzondering op de jongere en de betrokken pedagogisch medewerker. Evaluatie door pedagogisch medewerkers onderling vindt meestal plaats als de jongere in de afzonderingsruimte is, als alle jongeren 's avonds in hun eigen slaapkamer zijn, of na hun dienst. Ze evalueren wat er is gebeurd, wat er goed ging en wat er anders had gekund. Pedagogisch medewerkers benoemen dat het belangrijk is om ook aandacht te besteden aan wat er goed ging: *"Het is ook wel fijn als je een zware dienst hebt gehad, dat je even kan luchten, dat je even met elkaar kan kletsen van wat is er wel goed gegaan, want het was een rotdienst en wat ging er wel goed? Dat je ook even de positieve dingen bekijkt"* (pedagogisch medewerker). Het lukt pedagogisch medewerkers echter niet altijd om de gedwongen afzondering met elkaar te evalueren. Dit blijkt met name lastig als het team niet stabiel is, als er invalkrachten dienst hadden, of als pedagogisch medewerkers zich te moe voelen om na een dienst te blijven om samen te evalueren: *"We evalueren de meeste diensten. Ik zeg de meeste, want de afgelopen periode was zo druk dat we de energie niet konden vinden om na een dienst te evalueren"* (pedagogisch medewerker). Daarnaast zijn deze evaluaties door pedagogisch medewerkers onderling vooral gericht op wat er tijdens de gedwongen afzondering is gebeurd. Er is geen aandacht voor de persoonlijke en professionele impact van de gedwongen afzondering op de pedagogisch medewerker. Ten slotte wordt evaluatie in teamvergaderingen als waardevol gezien door zowel pedagogisch medewerkers als gedragswetenschappers. Het stelt hen in staat om te leren van de gedwongen afzondering en te bespreken hoe ze de jongere kunnen ondersteunen om toekomstige spanningsopbouw te voorkomen en spanning te verminderen. Binnen deze teamvergaderingen wordt echter verwacht dat alle incidenten van alle jongeren van de afgelopen weken besproken en geëvalueerd worden, waardoor er weinig tijd is om uitvoerig bij elke jongere en elke gedwongen afzondering stil te staan.

2.5 Samenvatting

Samenvattend laat het casusonderzoek een vicieuze cirkel zien in de onderlinge interactie tussen betrokkenen (jongere, pedagogisch medewerker, gedragswetenschapper) tijdens agressie-incidenten. Vanaf het moment van de trigger (bij de jongere) tot het moment van gedwongen afzonderen komen de jongere en de pedagogisch medewerker verder van elkaar af te staan. De jongere wordt getriggerd door een gevoel van afwijzing en/of onzekerheid. Vervolgens bouwt de jongere spanning op en probeert – als roep om hulp – spanning te verminderen door zich af te reageren op de omgeving. Pedagogisch medewerkers worden getriggerd door het gedrag van de jongere en diverse contextuele factoren maken het lastig voor hen om de spanning bij de jongere te verminderen. Uiteindelijk wordt – als laatste oplossing – gedwongen afzonderen ingezet om de spanning bij de jongere omlaag te brengen. Daarnaast zijn er in het casusonderzoek twee thema's naar voren gekomen die mogelijk bij kunnen dragen aan het verminderen van gedwongen afzonderen (bij agressie incidenten), namelijk: (1) de setting waarin zorg wordt verleend (kleine leefgroepen en een stabiel team); en (2) professioneel handelen (opbouwen van een relatie, voorkomen van *confirmation bias*, overleg met collega's, en intervisie, supervisie, en evaluatie). Om gedwongen afzonderen te kunnen verminderen, lijkt er in de praktijk behoefte te zijn aan een ander type setting waarin zorg wordt verleend, waarbij de professionals werkzaam in die setting meer ondersteuning, tijd en ruimte krijgen om de benodigde zorg voor deze groep jongeren te verlenen. Met name de behoefte aan meer intervisie, supervisie, en evaluatie laat het belang zien van het inbedden van een lerende cultuur in een organisatie. Het verbeteren van de (incident)registratie van gedwongen afzonderen zou daar ook aan kunnen bijdragen. Op dit moment zijn de registraties van de incidenten en gedwongen afzonderingen vaak nog incompleet, waardoor het leren van de registraties om de inzet van gedwongen afzonderen in toekomstige incidenten te voorkomen, beperkt blijft. Evaluaties met jongeren zijn daarbij van belang, omdat zij achteraf wel inzicht blijken te kunnen geven in wat voor hen de trigger was in het incident dat uiteindelijk uitmondde in het gedwongen afzonderen van de jongere. Bij evalueren is het belangrijk om te focussen op de interactie tussen medewerkers en jongeren, en niet enkel op het gedrag van de jongere.

3. Definitie en typen vrijheidsbeperkende maatregelen

In dit hoofdstuk worden de uitkomsten beschreven van het vaststellen van een definitie en typen van vrijheidsbeperkende maatregelen. De ontwikkeling van de definitie wordt eerst beschreven, gevolgd door een overzicht van de typen vrijheidsbeperkende maatregelen. Beiden zijn vervolgens gebruikt bij het monitoren van vrijheidsbeperkende maatregelen.

3.1 Definitie vrijheidsbeperkende maatregelen

3.1.1 Wettelijke kaders voor de inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen

Het literatuuronderzoek geeft inzicht in de (wettelijke) kaders waarbinnen vrijheidsbeperkende maatregelen toegepast (kunnen) worden. Daarbij is gekeken naar de Jeugdwet[8], de Wet verplichte GGZ (Wvggz), de Wet zorg en dwang (Wzd), de Beginselenwet justitiële jeugdinrichtingen (Bjj) en het convenant dat JeugdzorgPlus-instellingen gezamenlijk gesloten hebben. Uit het literatuuronderzoek blijkt dat zowel de Jeugdwet als de Bjj geen vastgestelde en bekrachtigde definitie bevat van vrijheidsbeperkende maatregelen cq. ordemaatregelen. De Wvggz en de Wzd bevatten wel een definitie van verplichte zorg cq. onvrijwillige zorg. Daarnaast wordt in de Jeugdwet, de Wvggz en de Wzd beschreven wat de functie is van de inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen (cq. verplichte zorg, onvrijwillige zorg). De Bjj bevat deze beschrijving niet. Tot slot geven alle wettelijke kaders een overzicht van de typen vrijheidsbeperkende maatregelen (cq. verplichte zorg, onvrijwillige zorg, ordemaatregelen) die ingezet kunnen worden.

Beleidsplan

Net als in de Wvggz en de Wzd, is in de Jeugdwet opgenomen dat instellingen een beleidsplan moeten opstellen over het toepassen van vrijheidsbeperkende maatregelen. Dit beleidsplan moet gericht zijn op het terugdringen en voorkomen van het toepassen van vrijheidsbeperkende maatregelen en het zoeken naar alternatieven. Dit plan maakt voor alle medewerkers binnen de instelling duidelijk wat de visie is ten aanzien van vrijheidsbeperkende maatregelen en welke voorwaarden en voorzieningen zijn getroffen.

Proportionaliteit en subsidiariteit

In de Jeugdwet staan proportionaliteit en subsidiariteit centraal. Het “nee, tenzij-beginsel” is een belangrijk uitgangspunt en vergelijkbaar met de Wvggz en de Wzd. Vrijheidsbeperkende maatregelen mogen niet worden toegepast, tenzij er – met het oog op het te behalen doel[9] – geen minder bezwarende alternatieven zijn, de maatregelen evenredig zijn en naar verwachting effectief. Is vrijheidsbeperking noodzakelijk? Dan is het uitgangspunt de tijdsduur ervan zoveel mogelijk te beperken.

Persoonlijk hulpverleningsplan

In het convenant dat JeugdzorgPlus-instellingen afgesloten hebben, is afgesproken dat vrijheidsbeperkende maatregelen alleen toegepast worden als daar vooraf, in een persoonlijk plan, met een jongere afspraken over zijn gemaakt. Dit is overeenkomstig met de sinds 1 januari 2024 gewijzigde Jeugdwet, waarin beschreven staat dat samen met de jongere (en diens ouders en/of verzorgers of andere gezaghebbenden), uiterlijk binnen zes weken na opname een hulpverleningsplan

[8] Gezien op het moment van onderzoeken duidelijk was dat er een nieuwe Jeugdwet aangenomen zou worden, is uitgegaan van de vernieuwde Jeugdwet.

[9] Vrijheidsbeperkende maatregelen mogen alleen toegepast worden om de volgende drie doelen te bereiken: (1) de veiligheid van de jongere of anderen waarborgen; (2) een gevaar voor de gezondheid van de jongere of anderen afwenden; en/of (3) de in het hulpverleningsplan opgenomen doelen bereiken.

opgesteld wordt. Dit plan moet de volgende zes onderdelen bevatten: (1) een omschrijving van de problematiek van de jongere en het gedrag dat daaruit voortvloeit; (2) een beschrijving van de ontwikkelingsdoelen en de te verlenen jeugdhulp; (3) welke vrijheidsbeperkende maatregelen toegepast kunnen worden, in welke situaties en de termijn; (4) welke (categorie) jeugdhulpverlener(s) bevoegd zijn de maatregelen toe te passen; (5) hoe rekening wordt gehouden met de wensen en voorkeuren van de jongere; en (6) hoe vaak en onder welke omstandigheden het plan wordt gewijzigd. Het plan wordt in ieder geval vier weken na aanvang ervan geëvalueerd en vervolgens ten minste elke twee maanden. De jongere wordt altijd actief betrokken en krijgt een verslag van de evaluatie.

De Jeugdwet biedt daarnaast ruimte om in noodsituaties tijdelijk vrijheidsbeperkende maatregelen toe te passen. De maatregel mag dan ten hoogste gedurende drie opeenvolgende dagen worden toegepast. Dit is gelijk aan de duur van het toepassen van verplichte zorg volgens de Wvggz. Kan de maatregel niet na 12 uur worden beëindigd? Dan is instemming van een gekwalificeerde gedragswetenschapper vereist om de maatregel voort te zetten (tot ten hoogste drie dagen). Men moet dan overwegen om de maatregel op te nemen in het hulpverleningsplan van de jongere.

Insluiting

Net als in de Wvggz en Wzd wordt in de Jeugdwet gesproken over insluiten. In de Jeugdwet wordt onderscheid gemaakt tussen enerzijds de verplichting om tijdelijk in een verblijfsruimte te blijven die niet afgesloten is, en anderzijds insluiting, waarbij een jongere wordt ingesloten in een afgesloten ruimte (zonder fysieke aanwezigheid van medewerkers en waarbij de jongere deze niet zelf kan verlaten). Beide vormen zijn vrijheidsbeperkende maatregelen, met als verschil dat insluiting alleen toegepast kan worden in een noodsituatie bij jongeren van 12 jaar en ouder. In het convenant is afgesproken vanaf december 2022 geen ruimtes meer te gebruiken voor afzondering cq. insluiting die de jongere niet zelf kan openen.

Verplichting tot registratie

In de Jeugdwet staat vermeld dat gegevens over alle toegepaste vrijheidsbeperkende maatregelen (beslissing tot toepassing, en begin- en einddatum) digitaal beschikbaar moeten zijn. Deze gegevens worden elk halfjaar verstrekt aan de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd (IGJ). Eens per jaar dient er een analyse van de toegepaste vrijheidsbeperkende maatregelen aan de IGJ verstrekt te worden. In de Wvggz en Wzd zijn vergelijkbare bepalingen opgenomen. Ook in het convenant staat vermeld dat vrijheidsbeperkende maatregelen geregistreerd worden.

3.1.2 Elementen van de definitie

De Delphi-methode, groepsgesprekken en interviews leverden drie elementen op voor de definitie van vrijheidsbeperkende maatregelen: *tijdelijk*, *individueel* en *tegen de wil*. De drie elementen worden in onderstaande paragrafen kort beschreven en vormen de basis voor de definitie.

Tijdelijk

In de praktijk wordt gezien dat in sommige situaties de veiligheid van de jongere en anderen in het geding kan komen. Als het gaat om het waarborgen van de veiligheid van de jongere en anderen, zijn deelnemers het eens: indien de veiligheid niet op een minder ingrijpende wijze gewaarborgd kan worden, kan het helpend zijn om tijdelijk vrijheidsbeperkende maatregelen toe te passen ter bescherming van de jongere of anderen. In dergelijke situaties zou een vrijheidsbeperkende maatregel zo kort als mogelijk, maar zo lang als noodzakelijk toegepast moeten worden. Het tijdelijke karakter van de toegepaste maatregel staat centraal: is het gevaar geweken? Dan stopt de toepassing van de maatregel. Hierin klinken de begrippen proportionaliteit en subsidiariteit door.

Individueel

Hoewel deelnemers het erover eens zijn dat er bij de toepassing van vrijheidsbeperkende maatregelen sprake zou moeten zijn van maatwerk, komt het in de praktijk weleens voor dat vrijheidsbeperkende maatregelen toegepast worden om de rust of orde op de groep te bewaken. In dergelijke gevallen ontbreekt de individuele benadering, terwijl juist die individuele benadering een voorwaarde is voor het toepassen van vrijheidsbeperkende maatregelen. Deelnemers benoemen dan ook dat het toepassen van vrijheidsbeperkende maatregelen altijd weloverwogen moet zijn, in overleg met de jongere toegepast moet worden en nooit toegepast mag worden zonder toestemming van de gezaghebbende(n). Een huisregel kan zodoende niet tot een vrijheidsbeperkende maatregel gerekend worden, omdat in die gevallen geen sprake is van individueel maatwerk. Tevens staat in de Jeugdwet vermeld dat het niet toegestaan is om vrijheidsbeperkende maatregelen toe te passen ter naleving van de huisregels. Huisregels kunnen weliswaar de vrijheid van jongeren beperken, maar zijn geen vrijheidsbeperkende maatregelen. Het is wel belangrijk dat de huisregels in de JeugdzorgPlus-locatie voldoen aan de vereisten die vermeld staan in de Jeugdwet. Kortom, de focus op het individu en maatwerk is een belangrijk element in de definitie van vrijheidsbeperkende maatregelen.

Tegen de wil

Het derde element is het onvrijwillige karakter van het toepassen van een vrijheidsbeperkende maatregel. Deelnemers aan het onderzoek benoemen dat de jongere op het moment van toepassen geen vrije keuze heeft, de eigen regie verliest en niet zelfstandig besluiten kan nemen. Enerzijds wordt benoemd dat bij opname van de jongere tijd wordt genomen om gezamenlijk te bepalen welke vrijheidsbeperkende maatregelen op welke momenten en op welke manier toegepast kunnen worden. Jongeren die op dit moment in de JeugdzorgPlus verblijven, beschrijven de vrijheidsbeperkende maatregelen dan ook als helpend. Anderzijds benoemen ervaringsdeskundigen achteraf pas in te zien wat de impact van het toepassen van vrijheidsbeperkende maatregelen op hen is geweest. Maar ook onder ervaringsdeskundigen heersen verschillende opvattingen op dit gebied: de één heeft de maatregelen als helpend ervaren, de ander als beperkend. Wel is duidelijk dat – op het moment van toepassen – de vrijheidsbeperkende maatregelen door jongeren als onvrijwillig ervaren worden. Dit kan het geval zijn bij maatregelen die in een noodsituatie toegepast worden, maar ook bij maatregelen die in het hulpverleningsplan van de jongere opgenomen zijn.

3.1.3 Definitie vrijheidsbeperkende maatregelen

Tot op heden bestond er in de JeugdzorgPlus nog geen vastgestelde en bekrachtigde definitie van vrijheidsbeperkende maatregelen. Om gezamenlijk te leren vrijheidsbeperkende maatregelen te verminderen, is het van belang dat alle JeugdzorgPlus-instellingen dezelfde omschrijving voor vrijheidsbeperkende maatregelen hanteren. Dit biedt de mogelijkheid om op alle locaties vrijheidsbeperkende maatregelen op dezelfde manier vast te leggen en te monitoren, waardoor zowel op locatieniveau als op landelijk niveau samen met en van elkaar geleerd kan worden over de toepassing van vrijheidsbeperkende maatregelen. Op basis van het hierboven beschreven onderzoek is de volgende definitie tot stand gekomen:

“Het tijdelijk, tegen de wil en op individueel niveau inperken van handelingen, bewegingsvrijheid of autonomie om het eigen leven in te richten.”

Deze definitie is breed doch concreet opgezet met als doel alle typen vrijheidsbeperkende maatregelen te omvatten. Hierbij is het essentieel te vermelden dat de kaders van de Jeugdwet – zoals het “nee, tenzij-beginsel” – leidend zijn bij de toepassing van de definitie.

3.2 Typen vrijheidsbeperkende maatregelen

Naast een gezamenlijke definitie van vrijheidsbeperkende maatregelen, is het van belang dat alle JeugdzorgPlus-instellingen dezelfde typen vrijheidsbeperkende maatregelen onderscheiden en registreren. Door overal dezelfde typen vrijheidsbeperkende maatregelen te registreren, kan namelijk op landelijk niveau gezamenlijk geleerd worden over de toepassing van die typen vrijheidsbeperkende maatregelen. De typen vrijheidsbeperkende maatregelen die toegepast kunnen worden, staan weergegeven in Tabel 4. Dit overzicht is opgesteld op basis van het literatuuronderzoek, de Delphi-methode, groepsgesprekken en interviews, en overeenkomstig met de veldnormen JeugdzorgPlus en de Jeugdwet.

Tabel 4

Typen vrijheidsbeperkende maatregelen

	Vrijheidsbeperkende maatregelen	
1	☐ Uitoefenen van elektronisch toezicht op de jongere	
2	Beperken van de bewegingsvrijheid	☐ Plaatsverbod
		☐ Vastpakken en/of vasthouden
		☐ Beperking van deelname aan gemeenschappelijke activiteiten
		☐ Tijdelijke overplaatsing binnen de gesloten accommodatie of naar een andere gesloten accommodatie
3	Gedwongen afzonderen	☐ Isoleer-/separeerruimte die afgesloten is
		☐ Isoleer-/separeerruimte die niet afgesloten is
		☐ Overige ruimte die afgesloten is
		☐ Overige ruimte die niet afgesloten is
		☐ Eigen kamer die afgesloten is
		☐ Eigen kamer die niet afgesloten is
4	☐ De jongere verplichten geneeskundige behandelingen te ondergaan	
5	Contacten met personen en organisaties buiten de gesloten accommodatie beperken	☐ Beperking van het brief- en telefoonverkeer of van het gebruik van andere communicatiemiddelen
		☐ Beperking van bezoek
6	Toepassen van controles bij het gegronde vermoeden van aanwezigheid van gedragsbeïnvloedende middelen of van voorwerpen die een jongere niet in zijn bezit mag hebben	☐ Onderzoek aan het lichaam
		☐ Onderzoek aan de kleding
		☐ Onderzoek van urine
		☐ Onderzoek van de kamer van de jongere, uitsluitend in aanwezigheid van de jongere
		☐ Onderzoek van poststukken afkomstig van of bestemd voor de jongere, uitsluitend in aanwezigheid van de jongere

4. Monitor vrijheidsbeperkende maatregelen

Na het vastleggen van de definitie en typen vrijheidsbeperkende maatregelen, zijn alle JeugdzorgPlus-locaties in januari 2023 gestart met het registreren van alle typen vrijheidsbeperkende maatregelen. In dit hoofdstuk wordt een eerste beeld gegeven van de inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen in de JeugdzorgPlus over januari tot en met september 2023.

Bij de interpretatie van deze gegevens moet worden opgemerkt dat enkele JeugdzorgPlus-locaties gedurende een kortere periode (korter dan negen maanden) registraties aangeleverd hebben. In januari tot en met maart 2023 hebben acht van de zestien locaties registraties aangeleverd van alle typen vrijheidsbeperkende maatregelen. Zeven locaties hebben alleen de inzet van gedwongen afzonderen geregistreerd en één locatie kon vanwege een overstap naar een ander registratiesysteem geen registraties aanleveren. In april tot en met juni 2023 hebben negen van de zestien locaties registraties aangeleverd van alle typen vrijheidsbeperkende maatregelen. Twee locaties konden geen registraties aanleveren (één vanwege een overstap naar een ander registratiesysteem en één vanwege een crash in het registratiesysteem) en vijf locaties hebben alleen de inzet van gedwongen afzonderen geregistreerd. In juli tot en met augustus 2023 hebben veertien van de zestien locaties registraties aangeleverd van alle typen vrijheidsbeperkende maatregelen. Één locatie kon vanwege een overstap naar een ander registratiesysteem geen registraties aanleveren en één locatie heeft alleen de inzet van gedwongen afzonderen geregistreerd.

4.1 Aantal vrijheidsbeperkende maatregelen per maand

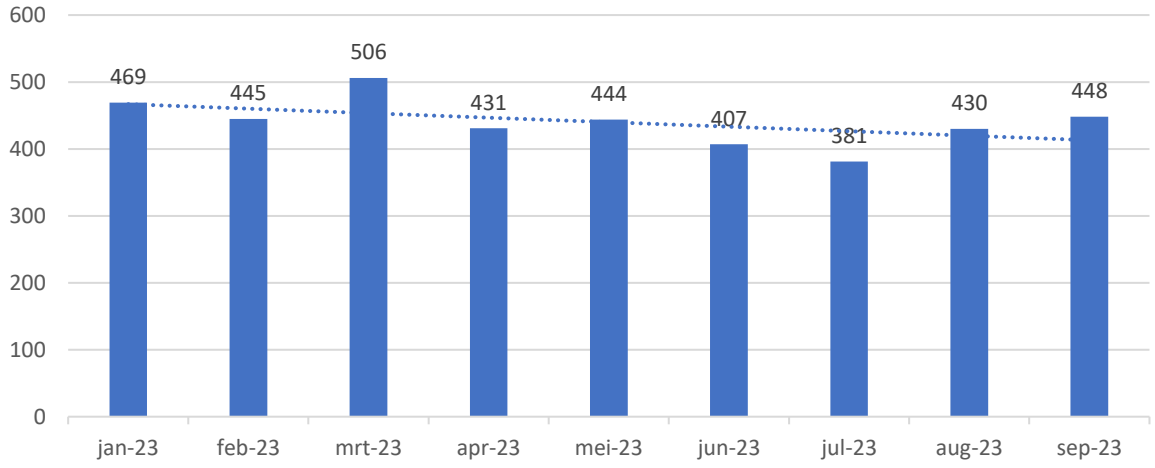
Van januari tot en met september 2023 zijn in totaal 3983 vrijheidsbeperkende maatregelen geregistreerd. In Figuur 1 (zie volgende pagina) is het aantal geregistreerde vrijheidsbeperkende maatregelen per maand weergegeven. Vanaf januari 2023 lijkt het aantal geregistreerde vrijheidsbeperkende maatregelen enigszins te dalen (van 469 in januari 2023 naar 448 in september 2023).

Over de betrouwbaarheid van de meting moet worden opgemerkt dat sommige JeugdzorgPlus-locaties niet altijd alle vrijheidsbeperkende maatregelen hebben geregistreerd. Dit betekent dat het werkelijke aantal vrijheidsbeperkende maatregelen hoger kan liggen. Als redenen voor deze onderregistratie noemen de JeugdzorgPlus-locaties: het uitbreiden van het registratiesysteem van gedwongen afzonderen naar alle vrijheidsbeperkende maatregelen (het is een uitdaging om de juiste gegevens uit de registratiesystemen te halen, medewerkers zijn niet goed op de hoogte van veranderingen, medewerkers zijn niet getraind in het registreren van alle vrijheidsbeperkende maatregelen) en gebrek aan aandacht voor het onderwerp (er is continue aandacht nodig, zodat medewerkers alert zijn en blijven op de registratie).

Tegelijkertijd is bekend dat bij één locatie geen vrijheidsbeperkende maatregelen worden ingezet. Deze locatie bestaat uit kleinschalige woonvormen in de wijk, waar geen isoleer- of separeerruimtes, of overige ruimtes zijn waar jongeren gedwongen afgezonderd kunnen worden. Bij plaatsing van een jongere wordt geen gesloten machtiging afgegeven, omdat de locatie van mening is dat het afgeven daarvan een 'maatregel in zichzelf is' die boosheid en frustratie oproept bij jongeren, en daarmee probleemgedrag veroorzaakt. Hun visie is dat het toepassen van vrijheidsbeperkende maatregelen het zichtbare probleemgedrag tijdelijk vermindert, maar niet de onderliggende oorzaken aanpakt, waardoor het probleemgedrag in dezelfde of een andere vorm terugkomt. Jongeren mogen er blijven wonen – ook als hun gedrag verandert – en de begeleiding beweegt mee met de behoeften van elke individuele jongere (meer of minder intensief).

Figuur 1

Aantal geregistreerde vrijheidsbeperkende maatregelen per maand

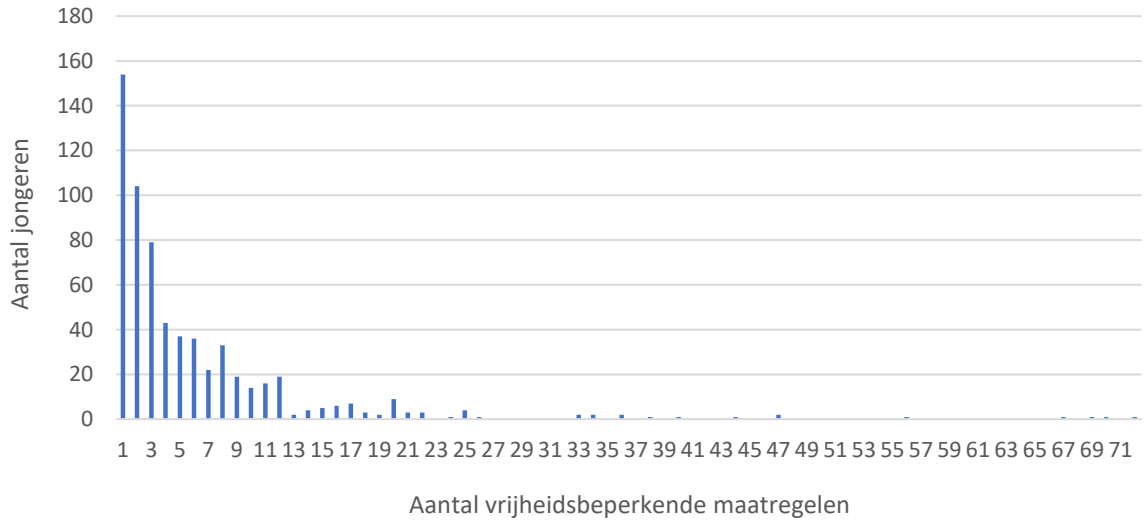
Notitie. Van 22 geregistreerde vrijheidsbeperkende maatregelen is onbekend in welke maand deze plaatsvonden. Deze zijn niet meegenomen in Figuur 1.

4.1.1 Aantal unieke jongeren

Gedurende de meting is door de JeugdzorgPlus-locaties bij elke vrijheidsbeperkende maatregel een respondentnummer geregistreerd. Elk respondentnummer is gekoppeld aan een jongere, waardoor geanalyseerd kan worden hoe vaak een vrijheidsbeperkende maatregel bij een unieke jongere ingezet is. In totaal zijn er gedurende de meting bij 641 unieke jongeren 3983 vrijheidsbeperkende maatregelen geregistreerd. Bij 24% van deze jongeren werd één keer een vrijheidsbeperkende maatregel ingezet, bij 16,2% van deze jongeren werd twee keer een vrijheidsbeperkende maatregel ingezet en bij 12,3% van deze jongeren werd drie keer een vrijheidsbeperkende maatregel ingezet. Dit betekent dat bij 52,5% van de jongeren één tot drie keer een vrijheidsbeperkende maatregel ingezet is. Hoe vaak een vrijheidsbeperkende maatregel bij een unieke jongere is ingezet, loopt echter sterk uiteen (zie Figuur 2): van één vrijheidsbeperkende maatregel tot 72 vrijheidsbeperkende maatregelen (over een periode van 9 maanden) bij één unieke jongere.

Figuur 2

Aantal jongeren versus aantal vrijheidsbeperkende maatregelen

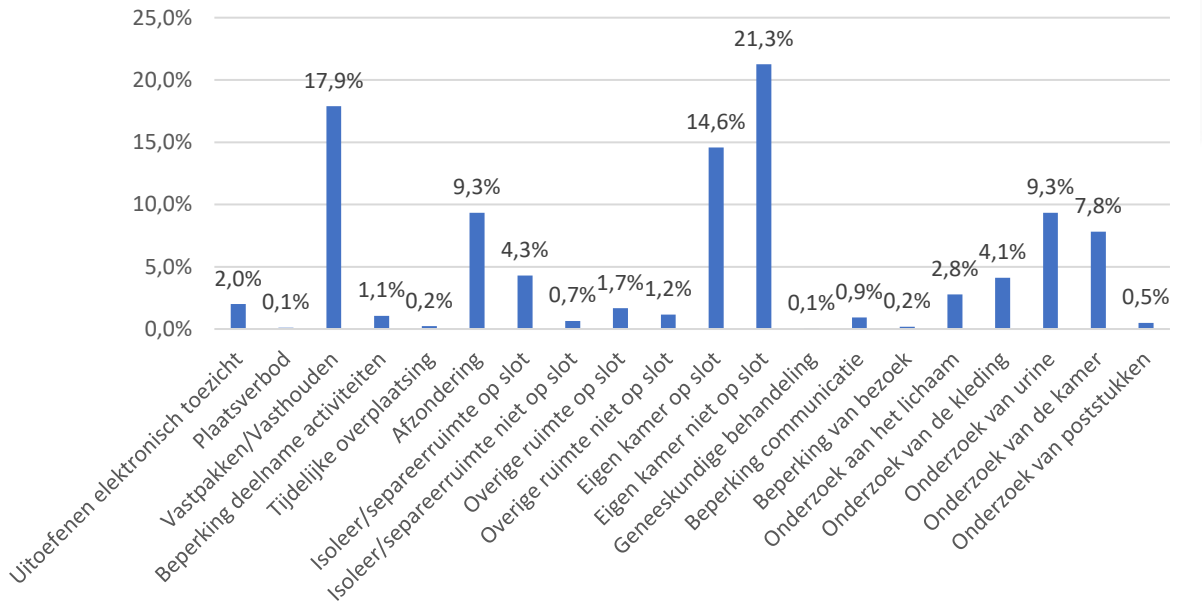

4.2 Typen vrijheidsbeperkende maatregelen

Figuur 3 geeft de verdeling van de typen vrijheidsbeperkende maatregelen weer die zijn ingezet van januari tot en met september 2023. Zoals in de figuur te zien is, komt een plaatsing in de eigen kamer zonder afgesloten deur (21,3%) het vaakst voor, gevolgd door vastpakken/vasthouden (17,9%) en een plaatsing in de eigen kamer met afgesloten deur (14,6%). Plaatsverbod (0,1%), geneeskundige behandeling (0,1%), tijdelijke overplaatsing (0,2%) en beperking van bezoek (0,2%) zijn vrijheidsbeperkende maatregelen die het minst vaak geregistreerd worden. Bij 53,1% van de vrijheidsbeperkende maatregelen gaat het om een vorm van gedwongen afzonderen, bij 24,5% om het toepassen van een controlemaatregel (zoals onderzoek van urine of onderzoek van de kamer van de jongere), bij 19,3% om het beperken van de bewegingsvrijheid van de jongere (zoals een plaatsverbod en vastpakken/vasthouden), en bij 1,1% om het beperken van contacten met anderen. Daarnaast werd in 2% van de gevallen elektronisch toezicht uitgevoerd en bij 0,1% van de gevallen een geneeskundige behandeling ingezet.

Figuur 3

Percentage geregistreerde typen vrijheidsbeperkende maatregelen

Ambassadeurs vermoeden dat ogenschijnlijk 'minder invasieve' vrijheidsbeperkende maatregelen, zoals het beperken van deelname aan activiteiten en het beperken van bezoek, minder goed geregistreerd worden door medewerkers. Ambassadeurs geven daar twee mogelijke verklaringen voor, namelijk: (1) pedagogisch medewerkers beschouwen deze maatregelen niet als vrijheidsbeperkend en registreren ze zodoende niet, en (2) deze maatregelen worden door de gedragswetenschapper niet altijd opgenomen in het hulpverleningsplan van de jongere, waardoor pedagogisch medewerkers deze typen vrijheidsbeperkende maatregelen niet gemakkelijk kunnen registreren in het elektronisch patiëntendossier. Om die redenen verwachten ambassadeurs dat de inzet van deze 'minder invasieve' vrijheidsbeperkende maatregelen in werkelijkheid hoger ligt.

4.2.1 Vastpakken/Vasthouden

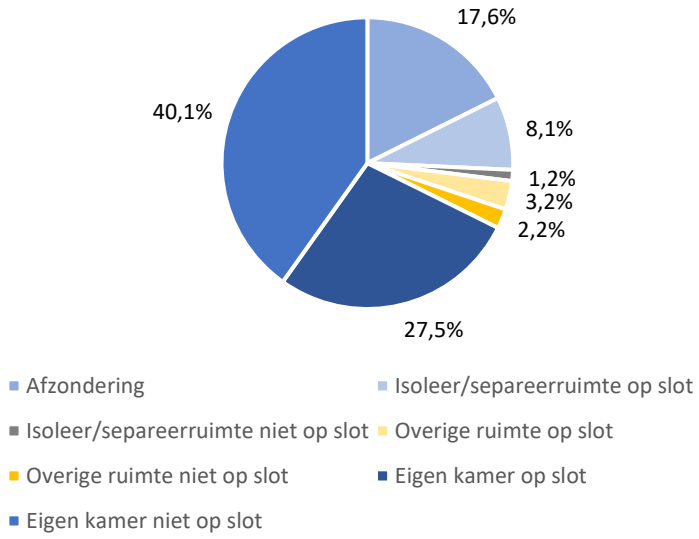
Van januari tot en met september 2023 is in totaal 713 keer de vrijheidsbeperkende maatregel vastpakken/vasthouden geregistreerd. Dat is 17,9% van het totaal aantal vrijheidsbeperkende maatregelen. Het aantal registraties van vastpakken/vasthouden in de JeugdzorgPlus laat over tijd een stabiele dalende (maar niet significante) trend zien. Ten opzichte van het 1e kwartaal van 2023, zijn er

minder registraties van vastpakken/vasthouden in het 2e kwartaal van 2023. In het 3e kwartaal van 2023 lijkt de daling te stabiliseren. De tijdsduur van vastpakken/vasthouden verandert niet significant over tijd. Bij deze resultaten is gecorrigeerd voor de gemiddelde bezetting per locatie per maand.

4.2.2 Gedwongen afzonderen

Van januari tot en met september 2023 is in totaal 2110 keer een vorm van gedwongen afzonderen geregistreerd. Dat is 53,1% van het totaal aantal vrijheidsbeperkende maatregelen. Ambassadeurs beschrijven dat deze maatregel het best geregistreerd wordt. In Figuur 4 is de verdeling van de typen gedwongen afzonderingen weergegeven. Bij 372 gedwongen afzonderingen (17,6%) is geen ruimte geregistreerd. Het merendeel van de gedwongen afzonderingen (67,7%, *n = 1428*) vindt plaats in de eigen kamer van de jongere. In het merendeel van deze gevallen (40,1%, *n = 847*) gaat de deur niet op slot. Aan het andere uiteinde van het spectrum staat gedwongen afzondering in een isoleer- of separeerruimte. Dit is een kale, sober ingerichte ruimte, waar 9,3% (*n = 197*) van de gedwongen afzonderingen plaatsvindt. In het merendeel van deze gevallen (8,1%, *n = 171*) gaat de deur op slot. Tussen enerzijds de eigen kamer van de jongere en anderzijds een isoleer- of separeerruimte wordt een variatie aan andere, specifiek daartoe ingerichte ruimtes gebruikt (5,4%, *n = 113*), waarbij in het merendeel van de gevallen de deur van deze ruimte op slot is (3,2%, *n = 67*). Hiervoor worden namen gebruikt als chill-out ruimte, time-out ruimte, comfort room of prikkelvrije kamer. De ruimte kan op de groep zijn of daarbuiten. Gezien de grote diversiteit in benaming en inrichting van deze ruimtes, is besloten deze onder te brengen in één categorie: overige ruimtes.

Figuur 4
Verdeling typen gedwongen afzonderingen

In 2018 waren, in alle JeugdzorgPlus-locaties samen, in totaal 72 isoleer- of separeerruimtes[10] in gebruik. Gedurende de afgelopen jaren zijn isoleer- of separeerruimtes gesloten of onbruikbaar gemaakt, of omgebouwd tot andere ruimtes (zoals een comfort room). In januari 2023 was het totaal aantal isoleer- of separeerruimtes gereduceerd tot 27. In januari 2024 waren, in alle JeugdzorgPlus-locaties samen, 10 isoleer- of separeerruimtes aanwezig.

[10] Hiermee wordt verwezen naar een kale, sober ingerichte ruimte.

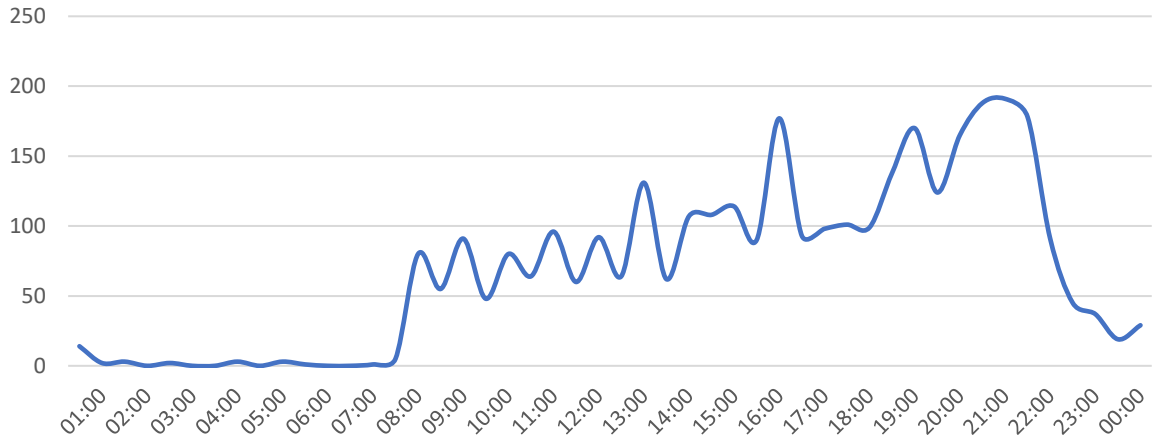
Gedurende deze laatste etappe van “Ik laat je niet alleen” is daarnaast in het kader van de veldnormen die JeugdzorgPlus-instellingen gezamenlijk opgesteld hebben, door een werkgroep van ambassadeurs een definiëring ontwikkeld van de typen ruimtes die voorheen gecategoriseerd werden als overige ruimtes (bijvoorbeeld chill-out ruimte, time-out ruimte, comfort room, prikkelvrije kamer) waarin gedwongen afzonderen plaats kon vinden. Voortaan wordt gesproken over comfort rooms. Dit is een prettig ingerichte ruimte die op vrijwillige basis gebruikt kan worden door jongeren als zij zich onrustig, boos of angstig voelen of even een momentje voor zichzelf willen om te voorkomen dat ze gespannen raken. De functie van deze ruimte is het leren hoe je de eigen emoties kunt reguleren, zodat je uiteindelijk je eigen kamer kunt gebruiken om tot rust te komen. De werkgroep van ambassadeurs heeft eveneens een voorlopige lijst met eisen opgesteld waar de comfort room aan dient te voldoen (zie Bijlage 4). Middels deze gezamenlijke definiëring van de comfort room en de eisen waar deze ruimte aan dient te voldoen, is het mogelijk om in alle JeugdzorgPlus-instellingen hetzelfde type ruimte (comfort room) te hanteren. De comfort room is nadrukkelijk geen ruimte waarin jongeren gedwongen afgezonderd worden, maar is bedoeld als plek waar jongeren vrijwillig naartoe kunnen gaan om te voorkomen dat ze in spanning raken. Als deze ruimte in een JeugdzorgPlus-instelling niet voldoet aan de samen opgestelde eisen van de comfort room, wordt een plaatsing in deze ruimte wel geregistreerd als gedwongen afzondering (in een overige ruimte). Met deze wijziging en het ingaan van de nieuwe Jeugdwet per 1 januari 2024, is het daarmee alleen nog mogelijk om jongeren af te zonderen in: de eigen kamer met open deur; een afzonderlijke verblijfsruimte met open deur; een afzonderlijke en veilige verblijfsruimte met gesloten deur. De eisen voor deze laatste type ruimte (veilige verblijfsruimte) moeten nog uitgewerkt worden.

4.3 Starttijdstip waarop vrijheidsbeperkende maatregelen plaatsvonden

Het starttijdstip waarop vrijheidsbeperkende maatregelen ingezet zijn, is weergegeven in Figuur 5. In deze figuur zijn de starttijdstippen van alle geregistreerde vrijheidsbeperkende maatregelen van januari tot en met september 2023 samengenomen. In de figuur is af te lezen dat vanaf 8:00 uur het aantal vrijheidsbeperkende maatregelen gedurende de dag toeneemt. De hoogste pieken in het aantal vrijheidsbeperkende maatregelen liggen rond 16:00 uur en tussen 19:00 en 21:30 uur, waarna het aantal vrijheidsbeperkende maatregelen afneemt. Daarbij moet worden opgemerkt dat jongeren tussen 07:00 en 08:00 uur opstaan en tussen 20:45 en 22:00 uur naar de eigen kamer gaan in verband met nachtrust.

Figuur 5

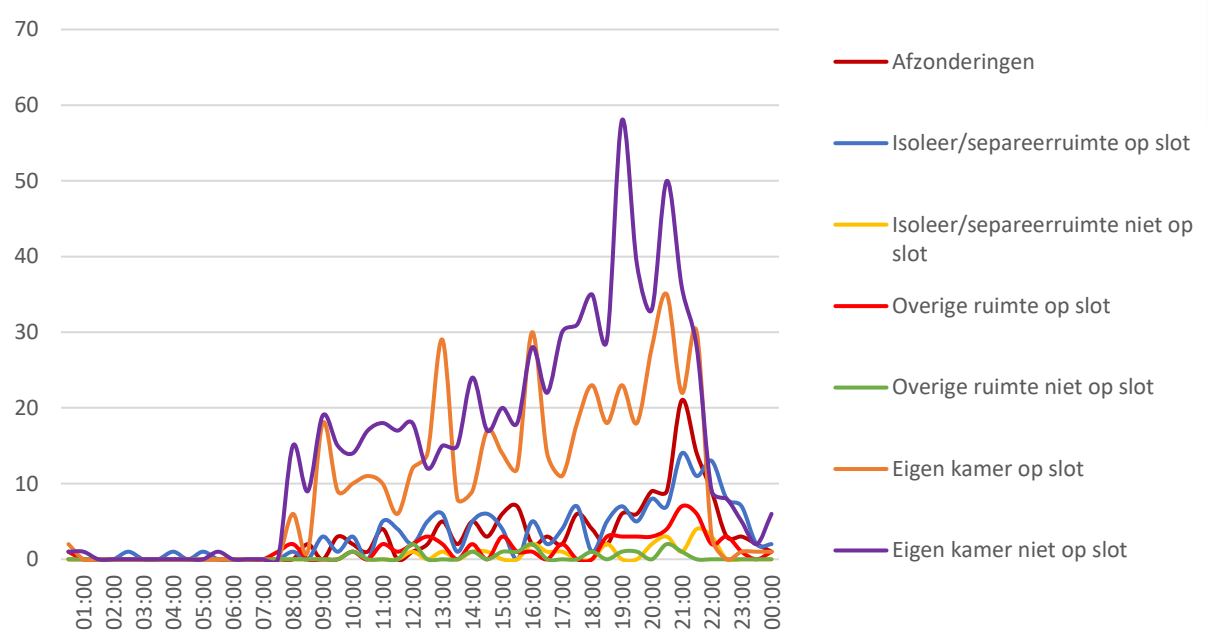
Tijdstip van aanvang van alle typen vrijheidsbeperkende maatregelen (totaal)

4.3.1 Starttijdstip per type vrijheidsbeperkende maatregel

Het starttijdstip van alle geregistreerde gedwongen afzonderingen van januari tot en met september 2023 zijn samengenomen en uitgesplitst naar type ruimte en deur wel/niet op slot, en weergegeven in Figuur 6. Zoals eerder beschreven vindt het merendeel van de geregistreerde gedwongen afzonderingen plaats in de eigen kamer van de jongere. De patronen van dit type ruimte zijn dan ook het duidelijkst zichtbaar in Figuur 6. Wanneer gekeken wordt naar de starttijdstippen van gedwongen afzonderingen op de eigen kamer van de jongere met afgesloten deur, dan valt op dat er verspreid over de dag verschillende pieken zijn (rond 13:00 uur, 16:00 uur en 20:30 uur). Bij gedwongen afzonderingen op de eigen kamer zonder afgesloten deur is er een stijging in het aantal gedurende de dag met een piek rond 19:00 uur en 20:30 uur. Gedwongen afzonderingen in een isoleer- of separeerruimte met afgesloten deur, in een overige ruimte met afgesloten deur, en overige afzonderingen (ruimte niet nader gespecificeerd) vinden met name plaats rond 21:00 uur. Gedwongen afzonderingen in een isoleer- of separeerruimte zonder afgesloten deur en in een overige ruimte zonder afgesloten deur worden minder vaak geregistreerd en vinden verspreid over de dag plaats.

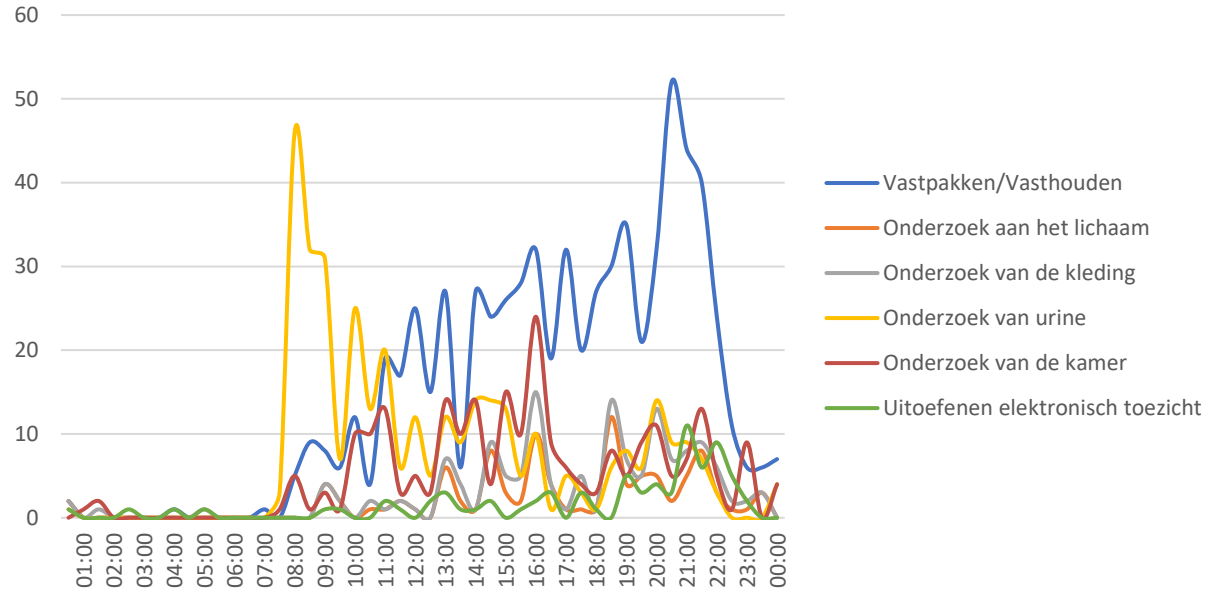
Figuur 6
Tijdstip van aanvang per type gedwongen afzondering

Het starttijdstip van enkele overige geregistreerde vrijheidsbeperkende maatregelen (zie de legenda van Figuur 7) van januari tot en met september 2023 zijn samengenomen en weergegeven in Figuur 7. In de figuur is af te lezen dat de inzet van vastpakken/vasthouden een patroon laat zien dat vergelijkbaar is met de meeste vormen van gedwongen afzondering (bijvoorbeeld eigen kamer niet op slot), zoals weergegeven in Figuur 6. Vanaf 07:00 uur neemt de inzet van vastpakken/vasthouden toe gedurende de dag, waarna deze vervolgens afneemt rond 21:30 uur. De piek van de inzet van vastpakken/vasthouden ligt rond 20:30 uur. Het onderzoeken van de kamer van de jongere gebeurt verspreid over de dag, maar heeft een duidelijke piek rond 16:00 uur. Onderzoek aan het lichaam en onderzoek van de kleding komen nagenoeg even vaak en gelijktijdig voor, voornamelijk beginnend na 12:00 uur. Onderzoek van urine gebeurt met name in de ochtend, met een duidelijke piek rond 08:00 uur, waarna er sprake is van een afname in het aantal registraties gedurende de dag. Uitoefenen van elektronisch toezicht gebeurt daarentegen met name in de avonduren, tussen 19:00 en 22:00 uur.

Figuur 7

Tijdstip van aanvang per type vrijheidsbeperkende maatregel

Notitie. Onderzoek aan het lichaam en onderzoek van de kleding zijn twee vrijheidsbeperkende maatregelen die nagenoeg even vaak, en veelal gelijktijdig, voorkwamen. De lijnen die de registraties weergeven van onderzoek van de kleding en onderzoek aan het lichaam overlappen elkaar zodoende in Figuur 7.

4.4 Tijdsduur versus type VBM

Tabel 5 geeft de tijdsduur per type vrijheidsbeperkende maatregel weer. Omdat een groot deel van de vrijheidsbeperkende maatregelen een relatief korte duur heeft en maar een klein aantal vrijheidsbeperkende maatregelen een lange duur heeft, is de gemiddelde tijdsduur niet representatief (het gemiddelde wordt beïnvloed door enkele langer durende vrijheidsbeperkende maatregelen). Daarom is ervoor gekozen om ook de mediaan weer te geven in Tabel 5. De mediaan is de centrummaat, wat inhoudt dat er net zo veel getallen onder als boven de mediaan voorkomen: de mediaan is de middelste in een reeks getallen. Tevens is in Tabel 5 de minimale en maximale tijdsduur per type vrijheidsbeperkende maatregel weergegeven.

Uit de tabel is af te lezen dat de mediaan bij een plaatsing in een isoleer- of separeerruimte (ongeacht of de deur open of op slot is) één uur is. Dit betekent dat bij dit type ruimte de helft van de gedwongen afzonderingen een duur heeft dat korter of gelijk is aan één uur. De mediaan van gedwongen afzonderingen in een overige ruimte met afgesloten deur ligt hoger, namelijk op één uur en 15 minuten. Bij gedwongen afzonderingen in een overige ruimte met een open deur is de mediaan gelijk aan gedwongen afzonderingen in een isoleer- of separeerruimte, namelijk één uur. De mediaan bij gedwongen afzonderingen in de eigen kamer van de jongere is korter, namelijk 45 minuten als de deur afgesloten is en 35 minuten als de deur open is. Bij vastpakken/vasthouden is de mediaan 15 minuten. In sommige gevallen is een jongere gedurende een langere tijdsperiode herhaaldelijk – en met tussenpozen - vastgepakt of vastgehouden. Dit is terug te zien aan de maximale tijdsperiode van vastpakken/vasthouden, die op 23 uur en 28 minuten ligt.

Tabel 5

Gemiddelde duur per type vrijheidsbeperkende maatregel in uren en minuten

Type VBM (aantal)	Min	Max	Gemiddelde	Mediaan
Uitoefenen elektronisch toezicht (80)	0:10	22:45	5:57	3:45
Plaatsverbod (4)	0:01	16:00	12:00	16:00
Vastpakken/Vasthouden (713)	0:00	23:28	1:14	0:15
Beperking deelname activiteiten (42)	0:00	23:31	5:05	3:00
Afzondering (372)	0:00	22:00	1:57	0:30
Isoleer/separeerruimte op slot (171)	0:00	22:45	3:48	1:00
Isoleer/separeerruimte niet op slot (26)	0:00	11:45	3:14	1:00
Overige ruimte op slot (67)	0:00	18:00	4:12	1:15
Overige ruimte niet op slot (46)	0:10	7:30	1:32	1:00
Eigen kamer op slot (581)	0:00	23:28	1:57	0:45
Eigen kamer niet op slot (847)	0:00	22:30	2:29	0:35
Geneeskundige behandeling (3)	0:15	5:09	1:59	0:35
Beperking communicatie (37)	0:00	23:55	2:20	1:00
Beperking van bezoek (7)	0:10	3:15	1:51	1:30

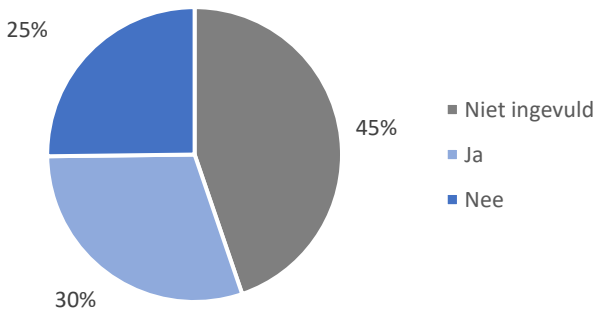
Notitie. In de tabel zijn de typen vrijheidsbeperkende maatregelen weergegeven waarbij een duurregistratie gehanteerd werd. Bij sommige registraties was de starttijd gelijk aan de eindtijd. In die gevallen komt de tijdsduur uit op 0 minuten. Zodoende hebben sommige vrijheidsbeperkende maatregelen een minimale tijdsduur van 0 minuten.

4.5 Vermelding in het hulpverleningsplan

In het hulpverleningsplan van de jongere staat onder andere beschreven welke vrijheidsbeperkende maatregelen toegepast mogen worden, in welke situaties, en gedurende welke termijn. Figuur 8 geeft weer of de inzet van de geregistreerde vrijheidsbeperkende maatregel vastgelegd was in het hulpverleningsplan van de jongere. In 45% (*n = 1783*) van de gevallen is niet geregistreerd of de vrijheidsbeperkende maatregel vastgelegd was in het hulpverleningsplan van de jongere. Bij 25% (*n = 1003*) van de ingezette vrijheidsbeperkende maatregelen is geregistreerd dat deze niet vastgelegd was in het hulpverleningsplan van de jongere. Bij 30% (*n = 1197*) van de ingezette vrijheidsbeperkende maatregelen is geregistreerd dat deze vastgelegd was in het hulpverleningsplan van de jongere. Dit zou betekenen dat ongeveer even vaak een vrijheidsbeperkende maatregel wordt ingezet in een noodsituatie, als in een situatie die beschreven staat in het hulpverleningsplan van de jongere. Doordat in bijna de helft van de gevallen niet geregistreerd is of de vrijheidsbeperkende maatregel vastgelegd was in het hulpverleningsplan van de jongere, moet deze uitkomst echter met voorzichtigheid geïnterpreteerd worden.

Figuur 8

Vermelding in het hulpverleningsplan

4.6 Het implementatieproces van de registratie

In het eindrapport van etappe 3 van “Ik laat je niet alleen” (van Dorp e.a., 2021) is alle JeugdzorgPlus-instellingen aanbevolen om het monitoren en leren van gedwongen afzonderen voort te zetten. Alle JeugdzorgPlus-locaties slaagden erin om het monitoren van gedwongen afzonderen voort te zetten na februari 2021. In januari 2022 stapten twee van de zestien JeugdzorgPlus-locaties over naar een nieuw elektronisch patiëntendossier. Na deze overstap bleek het voor deze twee locaties een uitdaging om het monitoren van gedwongen afzonderen weer op gang te krijgen. Één van deze twee locaties is het gelukt om vanaf juni 2022 het monitoren van gedwongen afzonderen voort te zetten. De andere locatie heeft in januari tot en met maart 2023 de monitor heropgestart (gelijktijdig met het opstarten van de monitor van vrijheidsbeperkende maatregelen), waarna deze vanaf april 2023 gestopt werd, omdat medewerkers onvoldoende getraind waren in de registratie (van vrijheidsbeperkende maatregelen in het nieuwe elektronisch patiëntendossier).

In september 2022 werd een definitie en registratievoorstel voor vrijheidsbeperkende maatregelen gepresenteerd aan de JeugdzorgPlus-locaties. September tot en met december 2022 stond in het teken van het implementeren van het registratievoorstel voor vrijheidsbeperkende maatregelen, waarna het monitoren en leren van vrijheidsbeperkende maatregelen werd opgestart vanaf januari 2023. In dit eindrapport zijn de registraties van vrijheidsbeperkende maatregelen over januari tot en met september 2023 geanalyseerd. In die periode waren JeugdzorgPlus-locaties wisselend succesvol in het implementeren van de registratie van vrijheidsbeperkende maatregelen. Het merendeel van de JeugdzorgPlus-locaties konden vanaf de start van het monitoren (januari 2023) registraties van vrijheidsbeperkende maatregelen aanleveren. Sommige locaties hadden meer tijd nodig voor het implementatieproces en konden pas later aansluiten bij het monitoren, bijvoorbeeld met registraties van vrijheidsbeperkende maatregelen over het tweede of derde kwartaal van 2023. In het derde kwartaal van 2023 werden vrijheidsbeperkende maatregelen door veertien van de zestien JeugdzorgPlus-locaties gemonitord. Één locatie leverde op dat moment alleen nog registraties van gedwongen afzonderingen aan en één andere locatie leverde op dat moment geen registraties aan, met als reden onvoldoende training van medewerkers in de registratie (van vrijheidsbeperkende maatregelen in het nieuwe elektronisch patiëntendossier).

Het implementeren van monitoren en leren is een onderwerp dat volgens ambassadeurs continu aandacht nodig heeft binnen de organisaties. Dat geldt niet alleen voor nieuwe onderwerpen, zoals het registreren en leren van alle typen vrijheidsbeperkende maatregelen, maar ook over bestaande onderwerpen, zoals het registreren en leren van gedwongen afzonderingen. In beide gevallen is het volgens ambassadeurs nodig dat onderregistratie zo veel als mogelijk voorkomen wordt en dat er op verschillende manieren geleerd wordt van de registraties. Allereerst verwachten ambassadeurs dat niet alle typen vrijheidsbeperkende maatregelen altijd even goed geregistreerd worden. Met name ‘minder invasieve’ vrijheidsbeperkende maatregelen, zoals het beperken van deelname aan activiteiten en het beperken van bezoek, worden naar verwachting niet snel geregistreerd als zodanig door groepsleiders. Door vollediger te registreren, zou in de praktijk beter geleerd kunnen worden om zo de zorg voor jongeren te verbeteren. Het leren van registraties is bij de meeste organisaties nog in ontwikkeling. Ambassadeurs beschrijven dat het niet altijd gemakkelijk is om data af te lezen en te duiden wat de data precies zegt. Wat zegt het bijvoorbeeld dat één collega vaker vastpakken/vasthouden registreert? Zet die collega vaker vastpakken/vasthouden in dan andere collega’s, of registreert diegene goed wat hij of zij doet? Daarnaast vindt het nabespreken van de registraties volgens ambassadeurs vaak te laat plaats. In sommige gevallen is een jongere al uit behandeling, waardoor het leren van de inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen bij die specifieke jongere als weinig nuttig ervaren wordt.

JeugdzorgPlus-locaties die aangeven actief te leren van data doen dat door met behulp van data gesprekken te voeren. Zij doen dat op individueel niveau met de jongere en op groepsniveau met de medewerkers. Het duidelijk beleggen van rollen – en tijd om deze rollen te vervullen – in het data gestuurd leren versterkt of bevordert dit leren. Dat draagt bij aan een versnelling in de terugkoppeling op individueel niveau richting de jongere en op groepsniveau richting de medewerkers. Ook regelmatig in gesprek gaan met een jongere hierover lijkt positief in te werken op leren van data. Voorbeelden van deze JeugdzorgPlus-locaties laten zien dat op het niveau van de individuele jongere een verschil gemaakt kan worden als het gaat om de (verminderde) inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen.

4.7 Conclusie

Dit eindrapport geeft een eerste beeld van de aard en omvang van de inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen in de JeugdzorgPlus. Dit beeld laat zien dat alle typen vrijheidsbeperkende maatregelen die ingezet kunnen worden, ook ingezet zijn. De mate waarin verschilt echter sterk. Als het gaat om de inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen, worden zes categorieën onderscheiden: gedwongen afzonderen (53,1%); controlemaatregelen (24,5%); beperken van bewegingsvrijheid (19,3%); elektronisch toezicht (2%); beperken van contact met anderen (1,1%); en geneeskundige behandeling (0,1%). In totaal is er verspreid over 9 maanden tijd bijna 4.000 keer een vrijheidsbeperkende maatregel ingezet. Door onderregistratie is het echter aannemelijk dat dit aantal in werkelijkheid hoger ligt. Het inzichtelijk krijgen van de aard en omvang van de inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen is essentieel om in gezamenlijkheid met en van elkaar te leren, maar blijkt geen sinecure. Het implementatieproces van het monitoren en leren van vrijheidsbeperkende maatregelen heeft een lange aanlooptijd gehad en is nog niet overal op orde. Data gestuurd werken is nog niet gebruikelijk binnen de praktijk van de JeugdzorgPlus. Dit zou het wel moeten worden, omdat het helpt om patronen met elkaar zichtbaar te krijgen en daarmee ook gericht aan de slag te gaan en te zorgen voor de best passende hulp voor kwetsbare jongeren.

5. Evaluatie hulpverleningsplan

5.1 Het hulpverleningsplan en de leercyclus

Na plaatsing van een jongere bij een JeugdzorgPlus-locatie wordt zo snel als mogelijk – en uiterlijk binnen zes weken – een hulpverleningsplan vastgesteld door de professional en de jongere (Artikel 6.2.9, Jeugdwet). Het hulpverleningsplan staat centraal gedurende het verblijf van een jongere in de JeugdzorgPlus. Het beschrijft onder andere welke vrijheidsbeperkende maatregelen toegepast mogen worden (bijvoorbeeld onderzoek van urine en elektronisch toezicht), in welke situaties, gedurende welke termijn en welke (functie) jeugdhulpverlener(s) bevoegd is de maatregelen toe te passen (Artikel 6.2.10, Jeugdwet). Ook geeft het een omschrijving van de problematiek van de jongere, de doelen voor de ontwikkeling van de jongere, de te verlenen jeugdhulp en de frequentie waarmee het plan wordt geëvalueerd en gewijzigd (Artikel 6.2.10, Jeugdwet). Bij het opstellen van dit plan wordt rekening gehouden met de wensen en voorkeuren van de jongere. Over het hulpverleningsplan vindt ook overleg plaats met de ouders/verzorgers van de jongere, degene die gezag heeft over de jongere, relevante familie en naasten, een gekwalificeerd gedragswetenschapper en (indien nodig) een arts.

Omdat het hulpverleningsplan een centrale plek inneemt gedurende het verblijf van de jongere in de JeugdzorgPlus, is het van belang dat dit plan: zorgvuldig opgesteld wordt; inzichtelijk en beknopt is; regelmatig geëvalueerd wordt; en voldoet aan de eisen van de Jeugdwet die per 1 januari 2024 is ingegaan. Om het proces van evalueren van hulpverleningsplannen en daarmee de afspraken tussen de jongere en de professionals over vrijheidsbeperkende maatregelen op een actieve manier te ondersteunen en stimuleren, is gedurende “Ik laat je niet alleen” een leercyclus opgezet.

De leercyclus voor het hulpverleningsplan bestaat uit vier stappen, namelijk:

1. Elke maand kiest een persoon[11] werkzaam binnen de JeugdzorgPlus-locatie willekeurig drie hulpverleningsplannen van drie verschillende jongeren uit.
2. Deze persoon evalueert de drie geselecteerde hulpverleningsplannen aan de hand van een evaluatieformat (zie Tabel 6).
3. De uitkomsten van de evaluatie worden nabesproken op de locatie cq met het team: wat viel op; wat verloopt goed; op welke punten is verbetering nodig? De bespreking kan plaatsvinden binnen een bestaand overleg of binnen een specifiek in te richten overleg, en kan input leveren aan het instellingsbeleid ten aanzien van vrijheidsbeperkende maatregelen.
4. De evaluatie wordt gedeeld met de AWRJ, zodat op landelijk niveau leer- en ontwikkelpunten gedeeld kunnen worden. Deze leercyclus herhaalt zich maandelijks.

5.2 Het implementatieproces

In oktober 2022 werd de leercyclus voor het hulpverleningsplan geïntroduceerd bij de ambassadeurs van het lerend netwerk van “Ik laat je niet alleen”. Na het ontvangen en verwerken van feedback van de ambassadeurs, werd de definitieve versie van de leercyclus in december 2022 uitgestuurd aan alle ambassadeurs met het verzoek de leercyclus te implementeren bij de eigen JeugdzorgPlus-locatie.

Gedurende januari tot en met november 2023 zijn alle zestien JeugdzorgPlus-locaties maandelijks benaderd om de evaluatie van drie hulpverleningsplannen te delen met de AWRJ. In welke mate het JeugdzorgPlus-locaties lukte om maandelijks evaluaties aan te leveren, verschilde sterk: twee locaties

[11] Dit kan een ambassadeur, maar ook een gedragswetenschapper of kwaliteitsadviseur zijn. Belangrijk is dat de persoon buiten de leefgroepen staat en sturing kan geven aan het hulpverleningsplan.

slaagden erin om de leercyclus te implementeren en maandelijks evaluaties aan te leveren; één locatie heeft de leercyclus niet geïmplementeerd en geen evaluaties aangeleverd; de overige dertien locaties hebben de leercyclus enkele maanden (met onderbrekingen) doorlopen en over die maanden evaluaties aangeleverd. In totaal zijn er 224 evaluaties aangeleverd. Ter aanvulling op de evaluaties is aan de JeugdzorgPlus-locaties gevraagd hun inzichten van het werken met de leercyclus te delen met de AWRJ (zie paragraaf 5.4).

5.3 Resultaten

Tabel 6 geeft per onderdeel van het evaluatieformat van de leercyclus de meest voorkomende score (mediaan) weer. De scores die gegeven konden worden aan de onderdelen, waren: 1 = niet voldaan; 2 = enigszins voldaan; en 3 = voldaan.

Tabel 6
Score per onderdeel op het evaluatieformat van de leercyclus voor het hulpverleningsplan

Dimensie	Onderdelen	Score
Inhoud	Het HVP bevat een beschrijving van de ontwikkelingsdoelen en de te verlenen jeugdhulp	3
	Het HVP bevat een omschrijving van de problematiek van de jongere en het gedrag dat daaruit voortvloeit	3
	Het HVP beschrijft welke alternatieven preventief ingezet kunnen worden om VBM te voorkomen	2
	Het HVP beschrijft welke VBM toegepast kunnen worden	3
	Het HVP beschrijft de situaties waarin VBM ingezet kunnen worden	2
	Het HVP beschrijft de afgesproken termijn (tijdsduur) voor het inzetten van VBM	2
	Het HVP beschrijft hoe bij het inzetten van VBM rekening wordt gehouden met de wensen en voorkeuren van de jongere	1
	Het HVP beschrijft wanneer en hoe de VBM afgebouwd kunnen worden	2
	Het HVP beschrijft welke (categorie) jeugdhulpverlener(s) bevoegd zijn de VBM toe te passen	1
	Er is een signaleringsplan aanwezig	3
Proces	Het HVP is opgesteld binnen zes weken na opname	3
	Het HVP beschrijft hoe vaak en onder welke omstandigheden het HVP geëvalueerd en zo nodig gewijzigd wordt (4 weken na aanvang en vervolgens elke 2 maanden)	2
	De jongere is actief betrokken bij het opstellen en/of wijzigen van het HVP	3
	De ouder/verzorger is actief betrokken bij het opstellen en/of wijzigen van het HVP	3
	De jongere heeft een verslag gekregen van de evaluatie van het HVP	2
	De ouder heeft een verslag gekregen van de evaluatie van het HVP (mits jongere toestemming heeft gegeven en afhankelijk van de leeftijd van de jongere)	3

Uit de aangeleverde evaluaties blijkt dat als het gaat om de *inhoud* van de hulpverleningsplannen, de volgende onderdelen meestal opgenomen zijn: een beschrijving van de ontwikkelingsdoelen en de te verlenen jeugdhulp; een omschrijving van de problematiek van de jongere en het gedrag dat daaruit voortvloeit; welke vrijheidsbeperkende maatregelen toegepast kunnen worden; en dat er een signaleringsplan aanwezig is. De geëvalueerde hulpverleningsplannen bevatten meestal niet: een beschrijving van hoe bij het inzetten van vrijheidsbeperkende maatregelen rekening wordt gehouden met de wensen en voorkeuren van de jongere en een beschrijving van welke (functie) jeugdhulpverlener(s) bevoegd is om de vrijheidsbeperkende maatregelen toe te passen. Aan de overige onderdelen wordt enigszins voldaan.

Als het gaat om het *proces* rondom het hulpverleningsplan, zijn er geen onderdelen waar meestal niet aan wordt voldaan. Meestal wordt enigszins voldaan aan het beschrijven hoe vaak en onder welke omstandigheden het hulpverleningsplan geëvalueerd en/of gewijzigd wordt, en krijgt de jongere een verslag van de evaluatie van het hulpverleningsplan. Aan de overige onderdelen wordt meestal voldaan.

5.4 Inzichten door het werken met de leercyclus

Het werken met de leercyclus voor het hulpverleningsplan heeft nieuwe inzichten opgeleverd voor JeugdzorgPlus-locaties. Over het algemeen wordt gezien dat de hulpverleningsplannen redelijk tot goed op orde zijn. Zo worden de ontwikkelingsdoelen, de te verlenen jeugdhulp en de problematiek van de jongere veelal helder omschreven. Bij casussen waar dit niet goed lukt, ontbreekt informatie bij het plaatsen van de jongere of wordt de uitslag van een persoonlijkheidsonderzoek afgewacht.

Als het gaat om vrijheidsbeperkende maatregelen, staat in het hulpverleningsplan meestal vermeld welke maatregelen ingezet mogen worden. Het hulpverleningsplan is echter niet altijd voldoende concreet en soms ontbreekt informatie over: in welke situaties vrijheidsbeperkende maatregelen ingezet mogen worden; voor welke tijdsduur; door welke hulpverlener; hoe rekening gehouden wordt met voorkeuren van de jongere; welke alternatieven ingezet kunnen worden; en hoe de maatregelen afgebouwd kunnen worden. Soms is bijvoorbeeld wel beschreven hoe lang een vrijheidsbeperkende maatregel maximaal ingezet mag worden, maar zijn er geen afspraken over het afbouwen van de inzet van deze maatregel. Of er wordt beschreven dat een maatregel "*maar kort mag duren*", maar wordt niet concreet gemaakt wat met 'kort' bedoeld wordt. In andere gevallen wordt verwezen naar het algemeen beleid of protocollen van de JeugdzorgPlus-locatie. Ook gebeurt het dat er wel over deze onderwerpen wordt gesproken met jongeren en professionals, maar dat dit vervolgens niet vastgelegd wordt. Voor concrete afspraken over deze onderwerpen wordt veelal verwezen naar het signaleringsplan van de jongere. Vaak is dit een fysiek plan dat bij de leefgroep ligt waar de jongere verblijft. Degenen die de evaluatie uitvoerden konden de signaleringsplannen niet in alle gevallen terugvinden, bijvoorbeeld omdat deze niet gedigitaliseerd was of omdat deze nog in ontwikkeling was. Redenen die genoemd worden voor het ontbreken van een signaleringsplan zijn: jongeren die niet in gesprek kunnen of willen komen, jongeren die weglopen, en ouders en/of verzorgers die weigeren in gesprek te gaan met hulpverlening. Hierdoor hebben professionals (te) weinig informatie om het signaleringsplan op te baseren.

Bij processen rondom het hulpverleningsplan wordt gezien dat de evaluaties met jongere en ouders/verzorgers veelal wel vastgelegd worden of ingepland zijn, maar dat dit afwijkt van de termijn zoals vastgesteld in de Jeugdwet. Enkele JeugdzorgPlus-locaties hanteren bijvoorbeeld een periode van drie of vier maanden (in plaats van twee maanden) tot een volgend evaluatiemoment. Daarnaast lukt het in sommige gevallen niet om het hulpverleningsplan binnen zes weken na opname gereed te hebben. Redenen hiervoor zijn: jongeren die direct na opname veel weglopen; te weinig informatie over de jongere bij de start van de opname; input van ouders en/of verzorgers op het hulpverleningsplan laat te lang op zich wachten; ouders en/of verzorgers willen geen contact met hulpverlening; veel opnames van jongeren in een kort tijdbestek; en betrokkenen die een verschillende visie hebben op de situatie van de jongere. In dergelijke gevallen kan het langer duren dan de gestelde termijn van zes weken voordat het hulpverleningsplan gereed is.

5.5 Samenvatting

Hoewel de leercyclus voor het hulpverleningsplan niet bij elke JeugdzorgPlus-locatie consistent werd gebruikt, zijn er wel enkele lessen te trekken uit de evaluaties. In de meeste gevallen wordt enigszins voldaan of volledig voldaan aan de onderdelen die in het hulpverleningsplan vermeld zouden moeten

worden. Hulpverleningsplannen van jongeren zijn daarmee redelijk tot goed op orde. Daar waar het niet lukt om het hulpverleningsplan op tijd gereed te hebben, ontbreekt het veelal aan informatie van en/of over de jongere. Twee onderdelen van het hulpverleningsplan van de jongere blijven veelal achterwege, namelijk: hoe rekening gehouden wordt met de wensen en voorkeuren van de jongere, en welke (functie) jeugdhulpverlener(s) bevoegd is om vrijheidsbeperkende maatregelen toe te passen. Tevens zijn de evaluatieperioden van hulpverleningsplannen die JeugdzorgPlus-locaties hanteren niet altijd in lijn met de Jeugdwet. Ook valt op dat informatie met betrekking tot (de inzet van) vrijheidsbeperkende maatregelen te wensen overlaat. Het hulpverleningsplan gebruikt soms te algemene termen en afspraken, of er wordt verwezen naar algemeen beleid van de JeugdzorgPlus-locatie. Meer concrete informatie is vaak terug te vinden in het signaleringsplan van de jongere, maar dit plan is niet altijd gedigitaliseerd of volledig.

6. Huisregels

In de Jeugdwet staat beschreven dat in de JeugdzorgPlus huisregels worden vastgesteld die betrekking hebben op: (1) een ordelijke gang van zaken; (2) de veiligheid; en (3) het waarborgen van een pedagogisch klimaat (Artikel 6.2.4, Jeugdwet). Deze huisregels bevatten in ieder geval een regeling over het controleren van bezoekers en het controleren van voorwerpen die jongeren in verband met de veiligheid binnen de instelling niet in hun bezit mogen hebben (Artikel 6.2.4, Jeugdwet). De jongere moet daarnaast zo snel mogelijk na opname in de instelling schriftelijk en mondeling geïnformeerd worden over de huisregels die daar gelden (Artikel 6.2.4, Jeugdwet). In de praktijk gebruiken veel JeugdzorgPlus-instellingen hier een 'welkomstboekje' voor. Welke toon in een 'welkomstboekje' gehanteerd wordt, is belangrijk. Zo is bij één JeugdzorgPlus-instelling de toon in het 'welkomstboekje' aangepast, omdat deze als te repressief werd ervaren door jongeren.

Gedurende het opstellen van een definitie van vrijheidsbeperkende maatregelen, bleek in de focusgroepen dat het verschil tussen huisregels en vrijheidsbeperkende maatregelen niet altijd duidelijk is. Daar waar professionals in de praktijk voor zichzelf een duidelijk onderscheid maken en beschrijven dat huisregels er zijn om structuur te bieden en vrijheidsbeperkende maatregelen er zijn om (onder andere) veiligheid te bieden, maken jongeren dit onderscheid niet. Jongeren benadrukken dat zowel huisregels als vrijheidsbeperkende maatregelen vrijheidsbeperkend kunnen zijn, of als zodanig ervaren kunnen worden. Zo zouden zij kledingvoorschriften en niet mogen roken categoriseren als een vrijheidsbeperkende maatregel, en regels rondom bedtijd en taalgebruik categoriseren als een huisregel. Professionals zouden deze vier voorbeelden als huisregels categoriseren. Dit riep de vraag op welke huisregels er binnen de JeugdzorgPlus bestaan en hoe daar binnen JeugdzorgPlus-instellingen mee om wordt gegaan.

Tijdens "Ik laat je niet alleen" is een verkennend onderzoek uitgevoerd naar de huisregels binnen de JeugdzorgPlus-locaties. Om te ontdekken welke huisregels er bestaan, zijn de huisregels van alle JeugdzorgPlus-locaties opgevraagd. Twaalf van de zestien JeugdzorgPlus-locaties hebben documentatie over huisregels aangeleverd, waarover een kwalitatieve analyse is uitgevoerd. De resultaten van deze analyse zijn vervolgens besproken in het lerend netwerk van ambassadeurs van "Ik laat je niet alleen". In dit gesprek stond de vraag centraal waar huisregels op worden gebaseerd, hoe ze ontstaan en hoe de JeugdzorgPlus-locaties met de huisregels omgaan. De resultaten van dit onderzoek worden hieronder beschreven. Daarnaast heeft ervaringsdeskundige Mohini Awadhpersad een spoken word over huisregels in de JeugdzorgPlus gedeeld in een bijeenkomst met ambassadeurs, welke terug te vinden is in Bijlage 5.

6.1 Welke huisregels bestaan er in de JeugdzorgPlus?

Als het gaat over de huisregels in de JeugdzorgPlus, vallen er drie zaken op. Ten eerste wordt niet bij elke JeugdzorgPlus-locatie de term huisregels gehanteerd. Soms wordt in plaats daarvan gesproken over huishoudelijk reglementen, regels, dagstructuren, en afspraken. Ten tweede bestaan er huisregels op verschillende niveaus, namelijk: op instellingsniveau, op groepsniveau, en op het niveau van de individuele jongere. Op welk niveau JeugdzorgPlus-locaties huisregels hanteren, verschilt. De meeste locaties hebben huisregels op alle drie de niveaus (instelling, groep, individu). De huisregels op groepsniveau kunnen binnen dezelfde JeugdzorgPlus-locatie verschillend zijn per leefgroep. Sommige locaties werken alleen met huisregels die instellingsbreed gelden, met daarnaast persoonlijke afspraken met elke individuele jongere. Ten slotte zijn er huisregels op verschillende thema's (bijvoorbeeld over roken, voeding, en zelfverzorging – zie de beschrijvingen van de thema's hieronder). Daarbij valt op dat de huisregels van nagenoeg alle JeugdzorgPlus-locaties geen regeling

bevatten over het controleren van bezoekers en het controleren van voorwerpen die jongeren niet in hun bezit mogen hebben, terwijl dat wel als vereiste is opgenomen in de Jeugdwet. Eén locatie heeft in de huisregels op instellingsniveau opgenomen dat de spullen van jongeren na binnenkomst gecontroleerd worden.

De huisregels die in de JeugdzorgPlus bestaan, zijn onder te verdelen in tien thema's[12]. Binnen deze thema's is variatie in hoe algemeen of concreet huisregels geformuleerd zijn. De thema's zijn als volgt:

1. **Houding en gedrag**: huisregels die gaan over hoe met elkaar en (elkaars) spullen om wordt gegaan op de leefgroep. Dit betreft zowel jongeren als groepsleiders. Voorbeelden van huisregels zijn: "*we gaan respectvol om met elkaar en spullen*"; "*we houden samen de groep schoon en opgeruimd*"; "*schelden, agressief taalgebruik en fysieke agressie worden niet getolereerd*". Op sommige leefgroepen wordt een consequentie verbonden aan respectloos gedrag richting anderen, bijvoorbeeld: "*respectloos gedrag = 10 minuten naar kamer*". Daarnaast hebben sommige instellingen huisregels opgenomen die beschrijven dat diefstal of vernieling van spullen door de jongere voor zijn/haar eigen rekening zijn en dat bij ernstige schade aangifte kan worden gedaan.
2. **Verboden voorwerpen**: huisregels die beschrijven welke voorwerpen jongeren niet in hun bezit mogen hebben binnen de instelling. Dit bevat nagenoeg altijd ook een beschrijving van het niet mogen gebruiken of handelen in verboden voorwerpen. De huisregel die het vaakst voorkomt op dit thema is: "*geen bezit, handel en gebruik van alcohol en/of drugs*". Bij sommige locaties worden huisregels op dit thema meer algemeen geformuleerd, namelijk: "*het is niet toegestaan gevaarlijke voorwerpen in bezit te hebben*".
3. **Verlof**: huisregels die gaan over wat jongeren moeten regelen voordat zij met verlof gaan, bereikbaarheid van de jongere tijdens verlof, evaluatie van verlof, hoeveel geld jongeren tijdens hun verlof mee mogen nemen, etc. Voorbeelden van huisregels zijn: "*als je zelfstandig reist naar jouw verlofadres, zoek je van tevoren samen met jouw mentor uit hoe je precies moet reizen*"; "*je maakt samen met jouw mentor en je verlofadres een uitgebreide verlofplanning met duidelijke afspraken*"; "*je verlof kan pas starten als je kamer gepoetst is*".
4. **Voeding**: huisregels die gaan over wanneer jongeren mogen eten, wat jongeren mogen eten, waar jongeren mogen eten, wanneer jongeren wat mogen eten, etc. Voorbeelden van huisregels zijn: "*altijd vragen of je eten mag*"; "*dubbel beleg mag, maar niet overdreven*"; "*zoet beleg wordt op woensdag bijgevuld (op = op)*"; "*niet eten en drinken in de bank*". Op sommige leefgroepen zijn er regels omtrent het overslaan van eten, bijvoorbeeld: "*als je geen ontbijt of lunch eet, dan eet je pas bij het avondeten (met uitzondering van fruit tussendoor)*". Daarnaast mag op sommige leefgroepen eten door de jongere zelf of ouders/verzorgers meegenomen worden, maar moet dit wel gecontroleerd worden. Dit eten mogen jongeren dan op vaste momenten op de eigen kamer opeten.
5. **Roken**: huisregels die beschrijven wanneer jongeren mogen roken, waar jongeren mogen roken, waar rookwaar bewaard wordt, wie verantwoordelijk is voor het kopen van de rookwaar, het niet mogen delen van rookwaar, etc. Voorbeelden van huisregels zijn: "*rookmoment als corvee klaar is*"; "*rookwaar wordt op kantoor bewaard*"; "*medewerkers kopen geen rookwaren voor jongeren, hier zijn jongeren, ouders/verzorgers of voogd zelf verantwoordelijk voor*". Op sommige leefgroepen zijn ook huisregels over roken opgenomen voor jongeren die niet roken, bijvoorbeeld: "*jongeren die niet roken mogen niet buiten staan tijdens rookmoment*". Daarnaast wordt in sommige huisregels benoemd dat de instelling een

[12] De beschrijvingen van de huisregels binnen de thema's zijn niet uitputtend. Het betreft een algemene beschrijving van het thema en voorbeelden van huisregels binnen dat thema. Het is mogelijk dat er binnen elk thema meer en/of andere voorbeelden van huisregels bestaan die binnen de JeugdzorgPlus gehanteerd worden.

rookvrij terrein is en verwezen naar manieren waarop jongeren hulp kunnen krijgen met het stoppen met roken.

6. **Bedtijden**: huisregels over bedtijden die gehanteerd worden voor jongeren. Bij één instelling is dit op locatieniveau vastgelegd, bij de andere instellingen zijn deze huisregels vastgelegd op groepsniveau. Doordeweeks moeten jongeren eerder naar hun kamer dan in het weekend. Daarnaast wordt op sommige leefgroepen de bedtijd ook gebaseerd op de leeftijd van de jongere, waarbij een jongere leeftijd een vroegere bedtijd betekent.
7. **Kledingvoorschriften**: huisregels die beschrijven welke kleding jongeren wel of niet mogen dragen op de leefgroep en op school. Voorbeelden van huisregels zijn: "*op school draag je nette kleding (dus geen joggingbroeken, petten, etc.)*"; "*billen, borsten en buiken zijn bedekt*"; "*je kleding is netjes, schoon en passend bij wat je gaat doen*"; "*niet op blote voeten of sokken lopen*". Bij sommige instellingen zijn ook huisregels opgenomen over het niet mogen ruilen van de eigen kleding met anderen.
8. **Zelfverzorging**: huisregels rondom zelfverzorging zijn zeer uiteenlopend – van heel algemeen tot zeer specifiek. Deze huisregels gaan onder andere over wat jongeren mee moeten nemen naar de douche, wanneer jongeren gedoucht moeten zijn, waar spullen na het douchen opgeruimd moeten worden, etc. Voorbeelden van huisregels zijn: "*we letten op onze zelfverzorging*"; "*bij douchen neem je douchegel, shampoo en handdoek mee*"; "*iedereen is voor 21:30 uur gedoucht*"; "*na het douchen lever je je handdoek in bij het washok*".
9. **Contact met anderen**: huisregels die onder andere gaan over hoe vaak, wanneer en hoe lang jongeren contact mogen hebben met anderen. Voorbeelden van huisregels zijn: "*twee keer per week 10 minuten bellen met één of meer personen*"; "*per dag 1 keer uitgaand en 1 keer inkomend bellen*"; "*een gemiddeld bezoek duurt maximaal 1 uur*"; "*bellen kan tussen 19:00 en 21:00 uur*". Daarnaast worden er ook huisregels over internet-, telefoon- en laptopgebruik gehanteerd.
10. **Ontspanning**: huisregels die beschrijven wanneer jongeren tv mogen kijken of mogen gamen, dat samen met de aanwezigen op de leefgroep bepaald wordt wat er wordt gekeken op tv, en hoe hoog het volume van de tv maximaal mag zijn. Voordbeelden van huisregels zijn: "*de gameconsole mag aan als kamer gepoetst en gecheckt is*"; "*het volume van de tv mag op maximaal 40*"; "*niet gamen in de ochtend*"; "*in de avond tv/YouTube/Netflix op aanvraag*".

6.2 Huisregels in de praktijk van de JeugdzorgPlus

Op de vraag hoe huisregels tot stand komen, beschrijven ambassadeurs van het lerend netwerk van "Ik laat je niet alleen" dat op instellingsniveau algemene regels opgesteld worden die gaan over welke waarden belangrijk zijn voor de JeugdzorgPlus-instelling (bijvoorbeeld respectvol zijn naar elkaar). Op groepsniveau worden vervolgens (extra) huisregels in het leven geroepen vanuit een behoefte aan structuur, duidelijkheid en controle bij groepsleiders. Ambassadeurs beschrijven dat deze behoefte enerzijds een voortzetting lijkt van de geschiedenis van de JeugdzorgPlus. Voorheen waren sommige JeugdzorgPlus-instellingen justitiële jeugdinrichtingen (JJI's) en met de overgang naar de JeugdzorgPlus zijn medewerkers gebleven die gewend waren om op groepsniveau met duidelijke structuur en huisregels te werken. Anderzijds vermoeden ambassadeurs dat huisregels op groepsniveau voortkomen uit incidenten die zich voordoen op de leefgroep. Wanneer zich bijvoorbeeld een incident voordoet nadat er ruzie ontstaat op de groep over of er wel of niet gerookt mag worden na het avondeten, kan door de groepsleiders onderling besloten worden om daar regels over op te stellen die voor de gehele groep gelden, met als doel toekomstige onenigheid over dat onderwerp te voorkomen. Dit betekent tegelijkertijd dat huisregels op de leefgroep soms verouderd zijn. Huisregels die voortkomen vanuit een incident met één jongere, zijn wellicht niet meer actueel of nuttig wanneer de betreffende jongere niet meer op diezelfde leefgroep verblijft. Bovendien wordt

door ambassadeurs benoemd dat leidinggevenden niet altijd op de hoogte zijn van (actuele) huisregels op de leefgroep.

Ambassadeurs zijn het erover eens dat verandering nodig is in de huisregels binnen de JeugdzorgPlus. Deze verandering zou vorm moeten krijgen door op instellingsniveau een aantal algemene regels op te stellen gericht op welke waarden belangrijk zijn, en in aanvulling daarop op regelmatige basis (bijvoorbeeld elke paar weken) te kijken wat er binnen het team van groepsleiders en jongeren op een leefgroep nodig is om samen prettig op de leefgroep te verblijven. Welke groepsafspraken er nodig zouden zijn om gezamenlijk prettig op een leefgroep te verblijven, is afhankelijk van de samenstelling van de groep jongeren en de samenstelling van de groep groepsleiders. Gezien de samenstelling van jongeren en groepsleiders in de leefgroep regelmatig verandert, en daarmee ook de normen en waarden die eenieder belangrijk vindt, zou ook regelmatig de tijd genomen moeten worden om stil te staan bij de groepsafspraken van de leefgroep (bijvoorbeeld in een intervisiebijeenkomst). Dit zou gedaan moeten worden met groepsleiders en met jongeren. Op die manier kan ook voorkomen worden dat een afspraak die ontstaat naar aanleiding van één incident met één jongere, niet meer verdwijnt wanneer de betreffende jongere niet meer op die leefgroep verblijft.

6.3 Samenvatting

In de JeugdzorgPlus-locaties wordt een breed scala aan huisregels gehanteerd. Deze kunnen opgesteld zijn op instellingsniveau, groepsniveau, en individueel niveau. De Jeugdwet biedt een beknopt kader als het gaat om het opstellen van huisregels in de JeugdzorgPlus-locaties. Tegelijkertijd bevatten de huisregels van nagenoeg alle JeugdzorgPlus-locaties geen regeling over het controleren van bezoekers en het controleren van voorwerpen die jongeren niet in hun bezit mogen hebben, terwijl dat wel als vereiste is opgenomen in de Jeugdwet. Daarnaast verschillen de huisregels per instelling, en kunnen de huisregels binnen dezelfde instelling verschillend zijn per leefgroep. Vermoedelijk komt dit voort uit de behoefte van groepsleiders om structuur te bieden en incidenten te voorkomen. Het risico hiervan is dat bij elk nieuw incident een nieuwe huisregel ontstaat, en dat oude huisregels nooit vervallen – ook als deze niet meer nodig zijn. Ambassadeurs benadrukken daarom het belang van het opstellen van algemene huisregels op instellingsniveau (gebaseerd op belangrijk waarden) en in aanvulling daarop op regelmatige basis met het team van groepsleiders en jongeren binnen de leefgroep te kijken welke groepsafspraken er nodig zijn om samen prettig op de leefgroep te verblijven.

7. Actieleren in “Ik laat je niet alleen”

7.1 Inleiding

Actieleren is een belangrijke strategie in het terugdringen van de inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen in JeugdzorgPlus. In een eerdere rapportage voegden we deze leerstrategie toe als zevende strategie aan de zes kernstrategieën om gedwongen afzonderen te verminderen (Van Dorp e.a., 2021). Het lerend netwerk ‘Ik laat je niet alleen’ heeft een belangrijke spilfunctie in deze leerstrategie. In het lerend netwerk komen elke zes weken ambassadeurs bijeen van alle JeugdzorgPlus-instellingen. Zij interpreteren gezamenlijk data, delen praktijkkennis, observeren elkaars locaties en wisselen ervaringen uit die meegenomen kunnen worden naar de eigen instellingen. In dit hoodstuk beschrijven we de opbrengsten van het lerend netwerk ‘Ik laat je niet alleen’ over de afgelopen twee jaar en analyseren we het actieleren als strategie aan de hand van vijf kenmerken:

- Een lerend netwerk helpt deelnemers patronen te herkennen
- Een lerend netwerk bevordert het samen leren
- Een lerend netwerk bevordert en versterkt onderlinge samenwerking
- Een lerend netwerk ondersteunt de gezamenlijke ambitie
- Een lerend netwerk leidt tot lerende organisaties

Op basis hiervan geven we aan wat kansrijke en effectieve ontwikkelstappen kunnen zijn in het lerend netwerk.

7.2 Beschrijving

7.2.1 Werkwijze

Het actieleren binnen “Ik laat je niet alleen” heeft zich in het traject van de afgelopen twee jaar verder verbreed en verdiept. Een verbreding vond plaats met betrekking tot de thematiek: het leren ging de afgelopen twee jaar over *alle* vrijheidsbeperkende maatregelen. Verbreding vond ook plaats, omdat ambassadeurs steeds vaker collega’s uit de eigen instelling meenamen naar de bijeenkomsten. De bijeenkomsten werden in vergelijking met de voorgaande jaren door een steeds breder gezelschap bezocht. Verdieping en verbreding vonden ook plaats, omdat bestuurders en medewerkers van instellingen elkaar separaat van “Ik laat je niet alleen” lerend gingen ‘auditten’ op de mate waarin zij de veldnormen ‘terugdringen vrijheidsbeperkende maatregelen’ (Jeugdzord Nederland, 2022), die in 2022 gezamenlijk waren opgesteld door het platform JeugdzorgPlus, toepasten. Over deze ‘audit’ doen we geen verslag in deze rapportage, maar binnen het lerend netwerk kwamen deze audits wel ter sprake. Verder vond verdieping plaats, omdat ambassadeurs aangaven elkaars locaties te willen bezoeken om meer inzicht en gevoel te krijgen bij de wijze waarop andere instellingen aan de slag waren met het terugdringen van vrijheidsbeperkende maatregelen. Dit werd vormgegeven als een “karavaan” waarbij elke zes weken op een vrijdagochtend een JeugdzorgPlus-locatie werd bezocht. De ambassadeurs waren zodoende om beurten nauw betrokken bij de voorbereiding van de bijeenkomst in de eigen instelling en betrokken daar hun collega’s en meerdere keren ook jongeren bij.

In de periode 2022-2024 is het lerend netwerk in totaal 15 keer bijeengeweest. In totaal bezochten we 11 JeugdzorgPlus-locaties en zagen we elkaar vier keer op een centrale plek. Elke bijeenkomst werd bezocht door 18-30 medewerkers. De bijeenkomsten op locatie bevatten altijd drie onderdelen: een kennismaking met de locatie en een presentatie van het beleid ten aanzien van vrijheidsbeperkende maatregelen, de stand van zaken in het onderzoek en een thema. Voor de

thema's werden soms experts van buiten uitgenodigd (zie Tabel 7 voor een overzicht van de thema's). De thema's werden samen met de ambassadeurs vastgesteld.

Tabel 7
Overzicht van de thema's

Thema's
Definitie van een comfortroom
Veldnormen en registratie
Ernstige incidenten
Omgang met (huis)regels
Ervaringsdeskundigheid (Mohini Awadhpersad)
Afspraken met de politie, lokaal/landelijk
Trauma en traumasensitief werken (Ramon Lindauer)
Voortgang sluiten isoleer-/separeerruimtes
Rapportage Jeugdstem over vrijheidsbeperkende maatregelen op basis van de gesprekken met jongeren (Jeugdstem)
Geweld in de jeugdzorg (Jeugdstem)
Wet rechtspositie gesloten jeugdzorg (IGJ)
StroomOP monitor (vervolg op registraties "Ik laat je niet alleen" en "In Contact Blijven")
Oefenen met feedback/spiegelgesprekken met jongeren en begeleiders (Mohini Awadhpersad)
Ketenbreed leren (Marjan de Lange)

Van elke bijeenkomst werd een verslag gemaakt en een linkedIn post. Hierin werd aangegeven welke vraagstukken speelden op de betreffende locatie, welke verandering men had doorgemaakt en welke uitdagingen op de deur klopten. De posts werden aan het einde van de karavaan voorgelegd aan de ambassadeurs om aan te vullen. De ervaringen en observaties tijdens de bijeenkomsten, de verslagen en de posts van de bijeenkomsten vormen het materiaal voor dit hoofdstuk.

Halverwege de 'karavaantocht' intervenieerden de ambassadeurs in de agenda. Ze misten het 'uitdiepen' van thema's die eigenlijk overal terugkeerden, zoals (niet uitputtend): hoe gaan we om met telefoons van jongeren, hoe gaan we om met middelengebruik, hoe gaan we om met incidenten in de buurt die zich voordoen door meer open instellingen, hoe zijn de contacten met de politie, hoe zijn de contacten met ouders/verzorgers en andere belangrijke personen voorafgaand aan plaatsing en hoe gaan we om met jongeren die crimineel gedrag vertonen (forensische doelgroep)? Ook lag er veel nadruk op het geven van informatie over de locatie, wat veel tijd in beslag nam. Het gesprek over de vraagstukken kwam daardoor niet altijd voldoende op gang. Besloten werd de bijeenkomsten met een uur te verlengen om terugkerende thema's en dilemma's die men deelde verder te kunnen uitdiepen.

7.2.2 Bij elkaar op bezoek

Het bezoeken van elkaars locaties of 'huizen' geeft inzicht in een enorme variatie aan plekken waar kinderen en jongeren (tijdelijk) wonen en medewerkers soms al heel lang werken. Er zijn locaties in de stad, aan de rand van een stad, in een rijtjeshuis, een park, aan de bosrand of in het centrum van een dorp. Soms zijn ze net nieuw, maar vaak ook al oud. In sommige 'huizen' is zichtbaar dat ze eerder een justitiële jeugdinrichting (JJI) waren. Een stoel die vastgeschroefd zit in de vloer en een stalen deur met een luikje als toegang tot de slaapkamer van de jongere. De 'oudere' locaties worstelen met (de

kosten van) een andere inrichting. De meeste locaties zijn doende om de inrichting zo 'huiselijk' mogelijk te maken.

Tijdens de rondleidingen bekloppen we deuren, stellen vragen over sloten, over de omgeving, over het hekwerk en we maken opmerkingen bij de schoonmaakroosters (zo'n rooster is toch niet huiselijk?). We zijn jaloers op de grootte van de huiskamer of de aanwezigheid van een zwembad, raken geïnspireerd door een creatief ingerichte 'chill room' en worden stil bij raamloze afzonderingsruimtes. We inspecteren keukens, bewonderen een volière, en informeren of het lukt om schade aan muren en ramen snel te laten repareren. We zijn kritisch op alternatieve 'afzonderingskamers' (kan wel op slot, dus is een veredelde separeerruimte) of op het bloemetjesbehang op stalen deuren (cosmetisch), maar we zijn ook onder de indruk van slaapkamers met eigen badkamer met wc en douche. Bij elkaar kijken levert onderling begrip en kritische blikken op. De allernieuwste locatie kan tijdens de rondleiding rekenen op de meest kritische opmerkingen van de ambassadeurs: want als je vanaf nul kan beginnen, doe het dan goed. De rondleidingen bieden een verdieping op wat we delen in de presentaties, niet alleen voor de bezoekers, maar ook voor de ontvangers. De ontvangende ambassadeurs bereiden de presentaties en rondleidingen goed voor, betrekken collega's en delen open de vraagstukken waar ze mee worstelen. Het draagt bij aan open en veilig van en met elkaar leren.

7.2.3 Vraagstukken in het verminderen van vrijheidsbeperking

Tijdens de bijeenkomsten delen de ambassadeurs en andere deelnemers vanuit de instellingen hun vraagstukken met betrekking tot het verminderen van vrijheidsbeperkende maatregelen. Hieronder geven we een overzicht van deze vraagstukken in vragende vorm. Zo kwamen ze niet altijd ter sprake binnen het netwerk, maar het geeft wel inzicht in de vraagstukken die leefden. Vraagstukken werden soms namelijk benoemd of 'gesteld' zonder 'leervraag' eraan te koppelen: we worstelen met personeel, we kunnen de deuren 's nachts nog niet van het slot halen vanwege de (on)veiligheid, we kunnen de groepen niet verkleinen vanwege de financiering. Gaandeweg de karavaantocht werden steeds vaker vragen aan elkaar gesteld, werd er doorgevraagd en werden bevindingen, folders, registratiewijzen, etc. uitgewisseld.

Tabel 8
Overzicht van vraagstukken

Vraagstuk	**Thema**
Hoe gaan we om met de spoedplaatsingen en spoedmachtigingen?	Druk op de voordeur
Hoe gaan we om met personele krapte en het werken met veel zzp-ers?	Bezetting
Hoe dealen we met de instroom van jongeren met een hoog forensisch profiel vanuit de jji's?	Doelgroep
Hoe komen we tot kleinere groepen met een gezonde financiële basis?	Financiën
Hoe zorgen we dat medewerkers goed begeleid worden en er altijd super-en intervisie is?	Personeel
Hoe bevorderen/versterken we het gebruik van 'normale' taal en maken we dit zichtbaar in ons huis?	Leren/professionele ontwikkeling
Hoe gaan we om met de incidenten die buiten plaatsvinden, omdat we 'opener' zijn/worden?	Leren/professionele ontwikkeling
Hoe leren we met elkaar van incidenten?	Leren/professionele ontwikkeling

Hoe kunnen we vaker het 'behandelplan' bespreken met jongeren?	Leren/professionele ontwikkeling
Hoe gaan we om met personeel dat telkens onder vuur ligt?	Personeel
Hoe gaan we om met de onveiligheidsgevoelens van medewerkers?	Leren/professionele ontwikkeling
Hoe verhouden we ons tot de open voorzieningen, die nog steeds grote groepen kennen?	Organisatie
Hoe kunnen we 's nachts kamerdeuren openhouden, terwijl we dat onverantwoord vinden met het oog op gedrag van een aantal jongeren?	Veiligheid
Hoe gaan we om met de inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen in open residentiele voorzieningen?	Organisatie
Hoe gaan we om met de 'druk' van buiten om de jongeren die bij ons geplaatst worden 'gesloten' te houden? Hoe maken we netwerkafspraken?	Organisatie
Hoe gaan we om met de toename van 'vrijwillige opnames'?	Organisatie
Hoe vinden we betaalbare huurwoningen voor kleinschalige voorzieningen?	Organisatie
Hoe vinden we vervolgplekken?	Vervolgzorg
Hoe ontwikkelen we alternatieven voor gesloten plaatsing sneller dan we nu doen?	Alternatieven

7.2.4 Werkwijzen om vrijheidsbeperkende maatregelen te verminderen

Naast het delen van vraagstukken wordt ook gedeeld wat op de locaties is ontwikkeld en wordt gedaan om te komen tot vermindering van vrijheidsbeperkende maatregelen. Hieronder zijn ze gegroepeerd in werkwijzen die zijn ontwikkeld voorafgaand aan een plaatsing of opname en werkwijzen die zijn ontwikkeld binnen een JeugdzorgPlus-instelling.

Voorafgaand aan gesloten plaatsing: een sterk netwerk om tijd te kopen

Ambassadeurs presenteren uiteenlopende initiatieven die worden ingezet voorafgaande aan een plaatsing in geslotenheid met als doel om plaatsing in JeugdzorgPlus te voorkomen. Zo is er samenwerking met ketenpartners aan de voordeur, bedoeld om crisisplaatsingen of spoedplaatsingen te voorkomen. Er zijn ook instellingen die harde afspraken hebben gemaakt met ketenpartners (jeugdbescherming, onderwijs, gemeente) over het niet meer uitvoeren van spoedplaatsingen, een civiel trajectberaad hebben ingericht waarin in een zo vroeg mogelijk stadium wordt gekeken naar alternatieven voor plaatsing of een servicepunt hebben ingericht met datzelfde doel. In de verschillende initiatieven keren twee elementen terug: (1) er wordt tijd gecreëerd om te verkennen wat nodig is om plaatsing te voorkomen of voor te bereiden en (2) de partners houden elkaar scherp op de afspraken. Er is altijd wel een partij die vindt dat de afspraken niet gelden voor de situatie die zich voordoet. Dan helpt het als andere partners de afspraken nog eens onder de aandacht brengen.

Als er toch besloten wordt tot een opname, geeft het medewerkers op de locatie tijd om een goede verbinding te maken met kinderen, jongeren en ouders/verzorgers en gezamenlijk te kijken naar wat nodig is. Dat kan invloed hebben op de mate waarin vrijheidsbeperkende maatregelen worden meegenomen in het hulpverleningsplan en signaleringsplan (bijvoorbeeld geen telefoon bij slachtoffers van mensenhandel), en het helpt in het schetsen van de wederzijdse verwachtingen. Bij een aantal locaties benadrukt men bij binnenkomst al in gesprek te gaan over wat wel kan, te kijken naar de 'krachten' of 'competenties' van de jongere en deze gedurende het verblijf positief te

bekrachtigen. ‘Jouwzorg’ en het maken van een leefontwikkelplan in plaats van een hulpverleningsplan zijn voorbeelden die voorbijkomen in het lerend netwerk.

Aparte aandacht verdient de gedeelde verklarende analyse[13]. In het lerend netwerk wordt gediscussieerd over wie zo’n gedeelde verklarende analyse moet opstellen. Die zou voorafgaand aan opname gemaakt moeten zijn, maar kan dit een voorwaarde zijn voor plaatsing? In de praktijk ontbreekt een gedeelde verklarende analyse meestal. Ook wordt gediscussieerd of een verklarende analyse tijdens het verblijf moet worden opgesteld. Een hulpverleningsplan opstellen is verplicht, een gedeelde verklarende analyse wordt aanbevolen.

Verminderen van vrijheidsbeperkende maatregelen tijdens het verblijf

Behandelmethodieken

Ambassadeurs delen verschillende behandelmethodieken die een andere, niet op repressie gerichte, omgang met (het gedrag van) kinderen en jongeren ondersteunen en escalaties, uitmondend in het inzetten van een vrijheidsbeperkende maatregel, proberen te voorkomen. Gedeelde methodieken waarin medewerkers worden getraind zijn onder andere geweldloos verzet en verbindend gezag, positive behaviour support, triple C, traumasensitief werken en de presentiebenadering. Op sommige locaties is tijdens de rondleiding zichtbaar hoe de methodiek wordt ingezet en ondersteund in de dagelijkse praktijk en hoe ermee gewerkt wordt. Op andere locaties worden ‘trainingen’ in methodieken aangeboden, maar is niet duidelijk hoe de methodiek is ingebed in de werkwijze en hoe dit de inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen beïnvloedt.

Integraal dagprogramma

Op veel locaties worden het integraal dagprogramma en een goede verbinding met onderwijs aangewezen als een belangrijke ontwikkeling naar een beter leefklimaat binnen de geslotenheid van de locatie. Er is meer ruimte voor de wensen van de jongere zelf en er is minder verveling, zeker wanneer het dagprogramma ’s avonds doorloopt.

Wakende nachtdienst

Een aantal ambassadeurs benadrukt het belang van coaching en voortdurend in gesprek zijn met medewerkers om volgende stappen te zetten in het verminderen van vrijheidsbeperkende maatregelen. Een voorbeeld is de invoering van de nieuwe jeugdwet waarin is opgenomen dat gedwongen afzonderen volgens de brede definitie niet langer mogelijk is, tenzij er sprake is van een noodsituatie. Dit betekent dat slaapkamerdeuren ’s nachts niet op slot mogen. Op sommige locaties is de voorbereiding hierop ruim voor de inwerkingtreding opgepakt door met medewerkers hierover in gesprek te gaan en met een wakende nachtdienst te werken.

Leren van en met data

Het data ondersteund werken en leren was lang niet gangbaar in de JeugdzorgPlus. Binnen een paar instellingen zijn initiatieven ontwikkeld waarin er een (vrijwel) directe terugkoppeling plaatsvindt van data naar medewerkers en/of jongeren. Zo wordt in een JeugdzorgPlus-instelling na een incident bijvoorbeeld altijd de mogelijkheid voor een ‘herstelgesprek’ aangeboden. Op een andere locatie

[13] Een gedeelde verklarende analyse geeft inzicht in de samenhang, aard en urgentie van de problemen, het ontstaan en het voortbestaan ervan, en de beschermende factoren in het gezin. Bij het opstellen wordt een gekwalificeerd gedragswetenschapper betrokken en de jongere en ouders. Ook vindt evaluatie plaats van de hulp die het gezin eerder heeft gehad. https://richtlijnenjeugdhulp.nl/uithuisplaatsing-en-terugplaatsing/voorkomen-van-uithuisplaatsing

worden data meegenomen in een nieuw ingesteld wekelijks behandelteamoverleg tussen mentor en behandelaar.

Verkleining van de leefgroepen
Op veel locaties zijn de leefgroepen verkleind. Op een paar uitzonderingen na zijn de groepen verkleind naar 5 tot 7 kinderen of jongeren per groep met twee begeleiders. De ambassadeurs geven aan dat dit een grote impact heeft op het verminderen van het aantal incidenten, die kunnen uitmonden in het inzetten van vrijheidsbeperkende maatregelen. Minder kinderen en jongeren op de groep biedt meer rust, en begeleiders hebben meer tijd voor de kinderen en jongeren, waardoor zij meer aandacht kunnen geven aan elke jongere, en meer ruimte ervaren om met de jongere te bespreken wat helpt bij moeilijke gedragsreacties.

Sluiting van de isoleer-/separeerruimtes
Met SPUK-gelden[14] zijn JeugdzorgPlus-instellingen sinds 2021 financieel in de gelegenheid gesteld om de isoleer-/separeerruimtes te sluiten. De afgelopen twee jaar zijn veel isoleer-/separeerruimtes gesloten. Op de locaties die alle isoleer-/separeerruimtes hebben gesloten of zonder isoleer-/separeerruimtes werken, leidt dit tot andere manieren van werken.

De jongerenraad
Het instellen en werken met een jongerenraad lijkt geen directe relatie te hebben met de inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen. Toch zijn de ambassadeurs die actief werken met een jongerenraad positief over de impact op de onderlinge betrekkingen. Het gesprek met jongeren werpt meer licht op voorgenomen locatiebeleid. Er wordt bijvoorbeeld bewuster omgegaan met regels en dat heeft invloed op het leefklimaat. Als dat prettiger is, zijn er minder incidenten. Binnen de locaties zijn verschillende vormen voor dit gesprek: een ‘formele’ jongerenraad die geraadpleegd wordt, een meer informele jongerenraad waarvoor telkens andere jongeren kunnen worden uitgenodigd om mee te denken of spiegelgesprekken met jongeren.

Andere taal
Op verschillende JeugdzorgPlus-locaties wordt geoefend met een andere ‘taal’, waarin de huiselijkheid en ‘gewoonheid’ sterker naar voren komen. In plaats van een behandelplan is er een leefontwikkelplan, jongeren gaan niet ‘met verlof’, maar ‘naar huis’ en zijn niet ‘op de groep’, maar in de woonkamer. In plaats van informatie over huisregels is er een ‘warm welkom’ en voert men het gesprek over gedeelde waarden. Via taal kan een andere interactie worden gestimuleerd tussen medewerkers en jongeren.

Alternatieven
In het lerend netwerk kwamen ook alternatieven voorbij voor het gesloten verblijf, die op heel kleine schaal worden ingezet. Zo bezochten we studio’s waar jongeren vanuit de gesloten opname individueel oefenen in zelfstandig wonen. Ook zijn her en der programma’s voor een korte opname van het hele gezin en er zijn steeds meer kleinschalige voorzieningen in de wijk, gericht op langdurig wonen. Wat deze alternatieven delen is dat ze een heel andere verblijfscontext creëren, met mogelijk veel minder inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen.

[14] SPUK staat voor specifieke uitkering. In dit verband gaat het om de Regeling specifieke uitkering vastgoedtransitie gesloten jeugdhulp uit 2020 waaraan in 2021 gelden werden toegevoegd om de ombouw van een separatieruimte naar een kindvriendelijke afzonderingsruimte te realiseren. Deze eenmalige extra uitkering werd verdeeld over 11 regio’s. Zie hiervoor https://wetten.overheid.nl/BWBR0045673/2021-10-09

7.2.5 Obstakels in het actieleren

Tot slot is het goed om stil te staan bij obstakels die we tegenkwamen in het actieleren binnen “Ik laat je niet alleen”. Ten eerste zien we verschillen in de wijze waarop ambassadeurs vanuit de locaties worden ondersteund in het deelnemen aan “Ik laat je niet alleen”. Voor sommige ambassadeurs is het ambassadeurschap onderdeel van hun werk. Ze kunnen de zeswekelijkse bijeenkomsten inplannen en nemen vaak collega’s mee naar bijeenkomsten. Voor andere ambassadeurs is het een ‘taak’ erbij, die in een al volle agenda gepropt moet worden. Dat blijkt zeker wanneer een ambassadeur van baan wisselt of tijdelijk ‘uitvalt’. De werkzaamheden worden niet vanzelf overgedragen of overgepakt door een collega. Vervanging hing af van ‘aan de bel trekken’ door de facilitator. Soms pakte de facilitator dit pas laat op, waardoor locaties langere tijd niet participeerden.

Ten tweede zien we verschillen in de mate waarin ambassadeurs ervaren zelf effectief te kunnen zijn binnen hun organisaties. Ambassadeurs voelen zich niet altijd betrokken of geïnformeerd over ontwikkelingen of beleid binnen de instelling die raakt aan vrijheidsbeperking. Een aantal ambassadeurs geeft aan zich niet altijd gesteund te voelen door directie en bestuur in de beweging van “Ik laat je niet alleen”.

Ten derde is het data ondersteunend leren op verschillende locaties nog niet gangbaar. Het verzamelen en inzichtelijk maken van data zijn middelen om het gesprek met elkaar te voeren over waarom en hoe vrijheidsbeperkende maatregelen zijn ingezet en wat kan helpen om te komen tot vermindering van deze inzet. We zagen dat instellingen nog sterk bezig waren met het informatiesysteem en minder met de vraag hoe effectief geleerd kan worden op basis van deze data en met wie hierin welke rol heeft.

7.3 Analyse

7.3.1 Wat maakt een netwerk lerend?

Aan de basis van een lerend netwerk ligt een vorm van systeemdenken, gericht op het onderzoeken van het grotere geheel en het begrijpen van grotere patronen[15]. Wat maakt een netwerk lerend? In de literatuur keren vijf kenmerken van een lerend netwerk terug (zie bijvoorbeeld Bell e.a., 2006; Earl & Katz, 2005; Senge, 1990; Stoll e.a., 2006[16]).

- Een lerend netwerk helpt deelnemers patronen te herkennen
- Een lerend netwerk bevordert het samen leren
- Een lerend netwerk bevordert en versterkt onderlinge samenwerking
- Een lerend netwerk ondersteunt de gezamenlijke ambitie
- Een lerend netwerk leidt tot lerende organisaties

In het lerend netwerk van “Ik laat je niet alleen” is het leren gekoppeld aan actie-onderzoek. In actie-onderzoek komen het ontwikkelen van kennis en praktijkervaringen bij elkaar (Cornelissen, 2009). Actieonderzoek is participatief en reflectief. Het onderzoek is praktijkgericht en sluit aan op ontwikkelvraagstukken in de praktijk. De vraag is hoe actieonderzoek kan helpen in het leren.

[15] Systeemdenken is een verzamelnaam voor een groot vakgebied met veel benaderingen, dat de werkelijkheid onderzoekt als systeem, gericht op het waarnemen van onderlinge verbanden, relaties en patronen in plaats van op onderdelen en momentopnamen binnen systemen. Een uitgebreid overzicht van benaderingen van systemen geven Kessener en Van Oss (2019) in ‘*Meer dan de som der delen. Systeemdenkers over organiseren en veranderen’.* Amsterdam: Boom Uitgevers.

[16] Met name in het onderwijs is uitgebreid onderzoek gedaan naar de werking van professionele lerende netwerken en de uitkomsten die ze genereren.

7.3.2 Actieleren en lerend netwerk

Als we het actieleren zoals we dat binnen het lerend netwerk hebben vormgegeven langs de vijf kenmerken leggen, dan komen we tot het onderstaande beeld.

Patronen leren zien en doorbreken

Het lerend netwerk van “Ik laat je niet alleen” heeft ertoe geleid dat we met elkaar grotere patronen zijn gaan zien ten aanzien van de inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen. Het verzamelen van data door medewerkers in de instellingen legde hiervoor een belangrijke basis. Met deze data kon de inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen op alle locaties in kaart gebracht worden, per dag, per maand en met betrekking tot de inzet van gedwongen afzondering over een aantal jaren. Het actie-onderzoek hielp om patronen die waren ontstaan te doorbreken. Zo werden op de meeste locaties de gedwongen afzonderingen op overdrachtsmomenten van het team beëindigd. Integrale dag- en avondprogramma’s boden meer keuzemogelijkheden voor jongeren om hun tijd te besteden. Op sommige plekken kwam een wakende nachtdienst. Het zien van grotere patronen levert handvatten op om deze patronen te doorbreken.

Samen leren

Het ontmoeten binnen het lerend netwerk heeft de mogelijkheid geboden ideeën op te doen en informatie uit te wisselen. Het bezoeken van elkaars locatie en het met elkaar delen van de vraagstukken rondom de inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen heeft hieraan sterk bijgedragen en maakte dat er meer praktijkervaringen werden uitgewisseld. Dat leidde tot herkenning, meer openheid en kwetsbaarheid, en bereidheid om zaken met elkaar te delen en daar weer van te kunnen leren. Naast het uitwisselen van praktische kennis werden inspirerende voorbeelden gedeeld over hoe bepaalde vraagstukken op te pakken, over hoe was gehandeld in een specifieke onveilige situatie met moed en lef, welke inspanningen waren geleverd om tot vermindering van vrijheidsbeperking te komen en later ook vaker over hoe was omgegaan met en geleerd van nare situaties. De deelname van een ervaringsdeskundige aan het lerend netwerk heeft hier zeker ook aan bijgedragen. Haar openheid om eigen ervaringen te delen en haar deskundigheid in het omgaan met jongeren in ingewikkelde situaties maakte andere gesprekken mogelijk.

De paradox rond samenwerken op basis van een gedeelde ambitie

Het is lastig aan te geven in hoeverre er sprake is van een sterkere samenwerking middels het lerend netwerk “Ik laat je niet alleen”. Het lerend netwerk, dat werd geïnitieerd vanuit een gedeelde ambitie van de JeugdzorgPlus instellingen is een belangrijk middel gebleken om professionals uit organisaties samen te brengen rond een gemeenschappelijk doel, kennis met elkaar uit te wisselen en dit te benutten in de eigen praktijk. Tegelijkertijd zien we dat instellingen vanuit deze gedeelde ambitie en in de context van de ontwikkelingen binnen de gehele jeugdzorg sterker uit elkaar zijn gaan lopen. Het vermogen om het ‘anders’ te gaan doen was en is op sommige plekken groter dan op andere, deels door regionaal specifieke omstandigheden. De leervragen verschillen inmiddels tussen instellingen. Samenwerken vraagt in dit geval ook elkaar aanspreken en ondersteunen bij het overbruggen van verschillen. Dat laatste zien we nog niet duidelijk gebeuren.

Een lerend netwerk leidt niet per se tot lerende organisaties

We hebben niet gezien dat het lerend netwerk leidt tot lerende organisaties. Dat heeft verschillende oorzaken. JeugdzorgPlus-instellingen liggen al jaren onder twee vuren: het vuur van de financiën en het vuur van de inhoudelijke ontwikkeling. Financieel zitten veel instellingen in zwaar weer, deels maar niet uitsluitend door de gevolgen van de decentralisatie. De ‘reddingsoperaties’ vragen van instellingen dat ze ‘in control’ zijn. De administratieve systemen worden met meer urgentie ingericht op het kunnen afleggen van financiële verantwoording en op het aanbrengen van verbeterprocessen

in de bedrijfsvoering van de organisatie. Wat betreft de inhoudelijke ontwikkeling kampen de meeste instellingen met personele schaarste. Professionele ontwikkeling en in zijn algemeenheid goede zorg vragen naast visie ook om tijd en ruimte voor professionele ontwikkeling. Dat is lastig bij een groot verloop van medewerkers, in situaties van onderbezetting en in situaties waarin meerdere professionele disciplines nodig zijn om goede zorg te bieden. Ook hier kan 'controle' op de minimale kwaliteitseisen voorrang krijgen op het versterken van leerprocessen in de organisatie.

In deze context 'kan een beweging als "Ik laat je niet alleen" welkom en stimulerend zijn, maar blijft de impact op de 'going concern' in de organisatie beperkt. Zodra zo'n programma stopt, is er een grote kans op het herpakken van oude werkwijzen. We zien dit in de verschillende onderdelen van "Ik laat je niet alleen" terug: in het stoppen met data verzamelen zodra een etappe is afgerond, in de ruimte die ambassadeurs krijgen voor actieve deelname aan het lerend netwerk, in het niet vervangen van ambassadeurs wanneer zij langere tijd uitvallen, in de tijd die het kost om isoleer-/separeerruimtes verbouwd te krijgen en in het ontbreken van plannen van aanpak om vrijheidsbeperking te verminderen, waarbij ook de veiligheid van medewerkers wordt geadresseerd. Tegelijkertijd zien we een grote bereidheid om deel uit te maken van "Ik laat je niet alleen" in alle lagen van de instellingen. We zagen dat ambassadeurs de bijeenkomsten benutten om collega's mee te nemen en zo hun ervaringen binnen het netwerk te delen binnen de eigen organisatie. Deze collega's hadden uiteenlopende achtergronden: van groepsleiders tot leidinggevenden. We zagen rondom de invoering van de veldnormen dat ook directeuren en bestuurders elkaar actief opzochten om met en van elkaar te leren. En we zagen dat er ook heel veel werk werd verzet op de locaties. Daarmee lijkt de opgave om een lerende organisatie te ontwikkelen wel degelijk aanwezig en levend.

De kritische dimensie van actieonderzoek

Actieonderzoek vraagt ook iets van de onderzoekers. Waren we voldoende kritisch ten aanzien van het onderzoek en de praktijk? Was onze blik voldoende fris? Deden we rondom het lerend netwerk en het onderzoek voldoende om de goede data boven tafel te krijgen? Hadden we teveel begrip voor de systeemissues van de instellingen? Terugblikkend waren we soms te faciliterend en hadden we kritischer mogen zijn. We werden bijvoorbeeld kritischer toen we meer bezig waren met data op tijd te verkrijgen dan met het voeren van het gesprek over de betekenis ervan. We werden kritischer toen in de media berichten verschenen over 'misstanden' in de JeugdzorgPlus, waarvan we niet op de hoogte waren. Waarom werden deze zaken niet besproken in het lerend netwerk? Waar lag dat aan? En we werden kritischer toen bleek dat instellingen zich onvoldoende tijdig hadden voorbereid op de invoering van de nieuwe jeugdwet. Moesten we van 'waarderend onderzoeken' naar meer kritisch onderzoeken?

7.3.3 Kansrijke vervolgstappen

Het lerend netwerk "Ik laat je niet alleen" bestaat inmiddels vijf jaar. Op basis van dit hoofdstuk kunnen we vaststellen dat er door de inspanningen van veel mensen die werkzaam zijn in de JeugdzorgPlus, maar ook daarbuiten, veel positieve beweging op gang is gebracht. Het met elkaar werken aan een hoopvol ontwikkelperspectief door onderzoek en praktijk zal in de toekomst nodig blijven. Tegelijkertijd zien we dat de wijze waarop dat nu gebeurt, haar grenzen kent. De verschillen tussen JeugdzorgPlus instellingen nemen toe, ook omdat het organiserend vermogen van instellingen om zich lerend te ontwikkelen uiteenloopt. Daarnaast zien we dat de vraagstukken rondom de inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen veranderen: in open residentiële voorzieningen lijken ze toe te nemen, in kleinschalige voorzieningen staan thema's als relationele veiligheid meer op de voorgrond, terwijl de JeugdzorgPlus instellingen ernaar streven aan de veldnormen te voldoen.

Voor ambassadeurs blijft er een behoefte aan ‘ontmoeten’ en met en van elkaar leren, de vraagstukken die nu alleen aan de oppervlakte voorbij kwamen grondiger op te pakken en nieuwe vragen te adresseren: wat vinden jongeren van de verschillende soorten maatregelen? Hoe adresseren we angst en ervaren onveiligheid? Hoe hebben we meer oog voor herstel?

Ten aanzien van volgende stappen adviseren we een onderscheid te maken tussen het organisatieleren en het inhoudelijk leren.

- Met betrekking tot het inhoudelijk leren biedt een landelijk netwerk van en voor inhoudelijke professionals kansen: het biedt ruimte om ingewikkelde casuïstiek te bespreken, kennis en expertise te delen en waar nodig aan te vullen met kennis en expertise vanuit andere professionele velden. Te denken valt aan professionele inzichten vanuit de verslavingszorg, (ortho)psychiatrie of forensische psychiatrie/psychologie. Zo’n netwerk biedt de mogelijkheid om elkaar te helpen met concrete handvatten in heel ingewikkelde situaties, het biedt ruimte voor professioneel leren en vanuit zo’n netwerk kunnen lacunes in de hulp worden geagendeerd en geadresseerd.
- Het intensiveren van het leren met en van elkaar ten aanzien van de invoering van veldnormen binnen de context van de convenantafspraken tussen de JeugdzorgPlus-instellingen en hierin ook de vraagstukken op te pakken die in dit hoofdstuk zijn geschetst: hoe willen we omgaan met de verschillende vormen van vrijheidsbeperking; hoe gaat dat in kleinschalige voorzieningen; hoe wordt omgegaan met de waargenomen toename van vrijheidsbeperkende maatregelen in open residentiële voorzieningen of straks wellicht op locaties waar open en gesloten settings worden gecombineerd?

Tot slot verdient het aanbeveling ook hier ‘actieleren’ handen en voeten te geven en onderzoeksvragen te koppelen aan deze netwerken.

CONCLUSIE EN AANBEVELINGEN

1. Conclusie

Na Etappe 3 van het onderzoeksproject “Ik laat je niet alleen” volgde nog één laatste etappe gericht op verminderen van alle vrijheidsbeperkende maatregelen. Dit gaf de kans om de beweging naar nul gedwongen afzonderingen van kinderen en jongeren die in de JeugdzorgPlus verblijven, langer te volgen. Daarnaast werkten de instellingen samen aan verbreding van hun ambitie. Wat kunnen we op basis van de resultaten concluderen?

1.1 “Ik laat je niet alleen” ging gepaard met een significante afname van het aantal gedwongen afzonderingen, maar deze afname is gestopt in deze laatste etappe

Van de start van de monitor in 2019 tot oktober 2022 (etappe 1 tot 3) was sprake van een stabiele en steeds verder doorzettende significante daling van het aantal gedwongen afzonderingen van kinderen en jongeren die in Nederland in een JeugdzorgPlus-instelling zijn opgenomen. Er was zowel een afname in de geplande als in de ongeplande gedwongen afzonderingen (Van Dorp e.a., 2021). In de periode 2022-2023 zien we dat deze daling niet doorzet. Er is een lichte toename te zien in het aantal gedwongen afzonderingen ten opzichte van de periode daarvoor. Op instellingsniveau zien we dat deze algehele toename wordt veroorzaakt door een toename bij een aantal instellingen, terwijl bij andere instellingen de daling gedurende de hele periode wordt voortgezet. Hiervoor is een aantal verklaringen te bedenken:

- De eerste verklaring noemden we in het vorige eindrapport (Van Dorp e.a., 2021). Het zou kunnen dat alle inspanningen erin hebben geresulteerd dat de gedwongen afzonderingen die het ‘makkelijkst’ te voorkomen waren, nu niet meer voorkomen. Maar, dat het voorkomen van gedwongen afzonderen bij zeer ingewikkeld gedrag (denk aan zeer agressief gedrag of suïcidaal gedrag) nog niet lukt.
- Een tweede verklaring is dat veranderen tijd kost. Stoppen met gedwongen afzonderen (en het niet inzetten van vrijheidsbeperkende maatregelen) kan worden gezien als een cultuurverandering. Dit vraagt om een andere manier van denken en handelen van pedagogisch medewerkers en van de organisatie als geheel. Cultuurverandering kost tijd en is weerbarstig. Niet alle instellingen slagen hier even goed in.
- Dat brengt ons bij de derde verklaring. We zagen eerder en weten uit wetenschappelijk onderzoek dat inzet op de zes kernstrategieën (Azeem et al., 2011; Caldwell et al., 2014; Wisdom et al., 2015) helpt om inzet van gedwongen afzonderen te verminderen. Daarbij hoort ook de zevende strategie die naar voren kwam tijdens “Ik laat je niet alleen”: samen leren (Van Dorp e.a., 2021). We zien dat niet alle instellingen al deze zeven strategieën inzetten. Verder verminderen van gedwongen afzonderen (en overige vrijheidsbeperkende maatregelen) zal actieve inzet vragen op alle zeven kernstrategieën.

1.2 Gedwongen afzonderingen duren steeds korter en vinden steeds vaker plaats op de eigen kamer

Hoewel we in 2022-2023 niet langer een daling zien in het aantal gedwongen afzonderingen, zien we in deze fase wel degelijk een afname in tijdsduur van gedwongen afzonderen en gebruik van minder ingrijpende ruimtes. De kans is groter dat jongeren in een eigen kamer worden geplaatst dan in een ander type ruimte, zoals een isoleer-/separeerruimte. De meeste instellingen hebben hun isoleer-/separeerruimtes gesloten en in “Ik laat je niet alleen” hebben de instellingen gezamenlijk gewerkt aan criteria voor comfortrooms. Deze ruimtes zijn nadrukkelijk niet bedoeld voor gedwongen

afzonderen, maar dienen als ruimte waar jongeren op vrijwillige basis heen kunnen als zij zich onrustig, boos of angstig voelen of even een momentje voor zichzelf willen om te voorkomen dat ze gespannen raken. Dat zijn positieve ontwikkelingen. De implementatie hiervan is echter nog gaande en daarbij lopen instellingen ook aan tegen praktische beperkingen, zoals oude gebouwen met deuren die automatisch op slot gaan. Daarnaast staan JeugdzorgPlus-instellingen in de praktijk voor nieuwe uitdagingen. Met de inwerkingtreding van de nieuwe Jeugdwet in januari 2024 mogen kinderen alleen nog afgezonderd worden in de eigen kamer met open deur; een afzonderlijke verblijfsruimte met open deur; en een afzonderlijke en veilige verblijfsruimte met gesloten deur. Maar hoe zien 'veilige verblijfsruimtes' met gesloten deur, zoals genoemd in de nieuwe Jeugdwet, eruit? De criteria voor deze ruimtes moeten nog worden opgesteld. Een belangrijk aandachtspunt hierbij is dat in het opstellen van deze criteria verschillende perspectieven worden meegenomen, niet in de laatste plaats van (ervaringsdeskundige) jongeren.

1.3 De verschillen tussen instellingen nemen toe

De hierboven genoemde veranderingen over tijd gelden niet voor elke instelling. Er zijn instellingen waar sinds oktober 2019 wel degelijk een continue daling is in het aantal gedwongen afzonderingen. Maar er zijn ook instellingen waar het aantal gedwongen afzonderingen in 2022-2023 toeneemt ten opzichte van de periode daarvoor en soms zelfs ten opzichte van de start in 2019. Dit verschil is zeer relevant. Het biedt aanknopingspunten voor instellingen om van elkaar te leren, maar ook om elkaar aan te spreken. In "Ik laat je niet alleen" zien we dat instellingen die inzetten op meerdere van de zeven kernstrategieën (Van Dorp e.a., 2021) erin slagen om een continue daling van inzet van gedwongen afzonderen te bereiken.

1.4 Vrijheidsbeperkende maatregelen worden geregistreerd

De JeugdzorgPlus-instellingen zijn naast gedwongen afzonderen ook alle andere vrijheidsbeperkende maatregelen gaan registreren. Dat is belangrijk om de inzet van alle vrijheidsbeperkende maatregelen te kunnen verminderen. Inzicht in hoe vaak welke vormen van vrijheidsbeperking voorkomen, biedt voer voor gesprek om met elkaar betere zorg te bieden: nu en in de toekomst, op het niveau van de individuele jongere en op het niveau van de groep jongeren. Daarnaast is het helpend om te kunnen zien of er een verschuiving plaatsvindt van gedwongen afzonderen naar overige vrijheidsbeperkende maatregelen. Sinds 1 januari 2024 verplicht de Jeugdwet JeugdzorgPlus-instellingen om vrijheidsbeperkende maatregelen te registreren. Een belangrijke aanbeveling is om de inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen te evalueren met (ervaringsdeskundige) jongeren. Hoe kijken zij aan tegen het verminderen van vrijheidsbeperkende maatregelen en verschilt dit per type vrijheidsbeperkende maatregel?

1.5 Gevolgen van een veranderende context

In de inleiding van dit eindrapport beschreven we drie ontwikkelingen die relevant zijn voor "Ik laat je niet alleen": de ontwikkeling van veldnormen door de JeugdzorgPlus-instellingen, de wijziging van de Jeugdwet per 1 januari 2024 en het landelijk beleid om JeugdzorgPlus af- en om te bouwen. De gewijzigde Jeugdwet zorgde tijdens "Ik laat je niet alleen" voor een stok achter de deur om vrijheidsbeperkende maatregelen te registreren en om separeerruimtes te sluiten. Sommige instellingen lukte het in januari 2024 nog niet om ervoor te zorgen dat de kamerdeuren van alle jongeren ook in de nacht open zijn. Het is aan de instellingen om hier verder aan te werken, maar ook transparant te zijn over wat niet lukt en in overleg te gaan over wat er nodig is om verder te komen. De veldnormen zijn een belangrijk gezamenlijk uitgangspunt dat als kader voor leren en ontwikkelen kan dienen en aan de hand waarvan instellingen elkaar kunnen aanspreken. We zien op dit moment echter niet in hoeverre dit al gebeurt. Tot slot zien we steeds vaker kleinere leefgroepen in JeugdzorgPlus en worden JeugdzorgPlus-instellingen afgebouwd ten gunste van kleinschalige

voorzieningen. De JeugdzorgPlus-instellingen geven aan dat het hebben van kleinere groepen helpt om minder vrijheidsbeperkende maatregelen in te zetten. De instellingen die kleinschalig gingen werken haakten helaas steeds minder aan bij “Ik laat je niet alleen”. Dat is misschien begrijpelijk, aangezien ze aangaven geen gebruik meer te maken van vrijheidsbeperkende maatregelen, maar ook een gemiste kans als het gaat om samen leren. We raden aan om wel te blijven registreren, ook in kleinere leefgroepen en in kleinschalige voorzieningen, zodat in beeld blijft als er wel vrijheidsbeperkende maatregelen worden ingezet.

2. Van een lerend netwerk naar lerende organisaties

In dit eindrapport maken we de balans op na 5 jaar “Ik laat je niet alleen”. Voor we overgaan tot de aanbevelingen die we na deze vijf jaar willen doen, willen we eerst stilstaan bij het feit dat “Ik laat je niet alleen” een unieke beweging was en is. Voor het eerst sloegen alle JeugdzorgPlus-instellingen de handen ineen om gezamenlijk te leren over en werken aan een gezamenlijke ambitie: stoppen met gedwongen afzonderen. De JeugdzorgPlus-instellingen hebben elkaar niet losgelaten en zijn na ruim vijf jaar nog steeds samen aan het leren en ontwikkelen. Daarbij zijn grote stappen gemaakt: dit zien we terug in de continue afname van gedwongen afzonderen in een deel van de instellingen, maar ook in het lerend netwerk, waar steeds intensiever, samen wordt geleerd. Vanaf maart 2024 zorgen de instellingen zelf voor facilitering van het gezamenlijk lerend netwerk. Daarnaast blijven zij vrijheidsbeperkende maatregelen registreren. Dit is essentieel om met en van elkaar te blijven leren. De StroomOp Monitor kan de instellingen hierbij ondersteunen door op instellingsniveau en over alle instellingen heen ontwikkelingen te tonen. Het is belangrijk en nodig dat de JeugdzorgPlus instellingen doorgaan met “Ik laat je niet alleen”. Ondanks personeelstekort, financiële druk, maatschappelijke druk en continue veranderingen, blijft het van groot belang om samen te leren over en werken aan betere zorg voor jongeren in JeugdzorgPlus.

Dat gezegd hebbende, zijn we op een cruciaal punt aanbeland. Na een sterke daling van gedwongen afzonderen, is deze nu gestabiliseerd en zien we zelfs een lichte stijging. Die stijging zien we niet bij alle JeugdzorgPlus-instellingen, maar de verschillen tussen instellingen nemen wel toe. De ambitie is ook vergroot: we streven nu naar verminderen van alle vrijheidsbeperkende maatregelen. Dat vraagt des te meer om samen leren, met ondersteuning vanuit wetenschappelijk onderzoek. Het is tijd voor een tandje erbij. Een belangrijke volgende stap die gezet moet worden ligt bij de individuele JeugdzorgPlus-instellingen. Een lerend netwerk kan niet effectief zijn, als de organisaties die daar deel van uitmaken zelf niet ook lerend zijn. De zeven kernstrategieën zijn gedurende “Ik laat je niet alleen” steeds een hulpmiddel geweest. We gebruiken ze nu opnieuw om te concreet te maken wat we zien als aandachtspunten om leren ook binnen de JeugdzorgPlus-instellingen te bevorderen.

2.1 Kernstrategie 1: Leiderschap gericht op verandering in de organisatie

Blijvend leren vraagt om leiderschap. Anders denken en handelen vindt plaats op de werkvloer in contact tussen medewerkers en jongeren. Maar veranderingen op de werkvloer houden geen stand en kunnen soms zelfs niet ontstaan zonder steun vanuit de rest van de organisatie. Om de beweging levend te houden en vrijheidsbeperkende maatregelen verder te verminderen, is blijvend commitment nodig in alle lagen van de organisatie. Leiderschap gaat over gevoelde nabijheid: niet alleen van de pedagogisch medewerker bij de jongere op de groep, maar in alle lagen van de organisatie, inclusief het management tot aan een betrokken bestuurder. Leiderschap gaat ook over kwetsbaarheid durven tonen, niet opgeven als het moeilijk wordt en steun zoeken, bijvoorbeeld bij een andere JeugdzorgPlus-instelling. Het gaat ook over leiderschap naar buiten toe in het externe netwerk waarin JeugdzorgPlus-locaties werkzaam zijn.

2.1.1 Goede voorbeelden

- Een organisatie zorgt voor een medewerker met de specifieke functie om teams te ondersteunen bij het verminderen van inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen. Deze medewerker ondersteunt vanuit een vrije rol alle teams en is daarnaast ambassadeur in het lerend netwerk.
- De ambassadeur heeft het telefoonnummer van zijn/haar directeur en bestuurder. Als de ambassadeur knelpunten signaleert of goede ontwikkelingen wil stimuleren, is rechtstreeks contact mogelijk. Andersom weten de directeur en de bestuurder de ambassadeur te bereiken.
- Een directeur toont leiderschap en kwetsbaarheid naar buiten toe. Met als expliciet doel om de JeugdzorgPlus-instelling in haar huidige vorm te sluiten, investeert de directeur in gesprekken met ketenpartners. Er worden gesprekken gevoerd over randvoorwaarden, zoals de beschikbaarheid van goed opgeleid personeel en een betere leefomgeving voor jongeren (zowel in groepsgrootte als in vormgeving van het gebouw), maar ook over hoe de instelling en ketenpartners elkaar vast kunnen blijven houden als het moeilijk wordt. Er ontstaat een gezamenlijk doel en kortere lijntjes. Uiteindelijk wordt de JeugdzorgPlus-instelling gesloten en vervangen door kleinschalige voorzieningen.

2.2 Kernstrategie 2: Het gebruik van data om de praktijk te informeren

De JeugdzorgPlus-instellingen zijn tijdens “Ik laat je niet alleen” voor het eerst, op dezelfde manier, volgens dezelfde definitie, *gedwongen afzonderen en de overige vrijheidsbeperkende maatregelen* gaan *registreren*. Om vrijheidsbeperkende maatregelen verder terug te dringen is belangrijk dat de instellingen blijven registreren, zodat ze patronen kunnen herkennen en daarvan kunnen leren. Dat vraagt inzet. Tot nu toe ondersteunde het projectteam van de AWRJ hierbij en zelfs met die ondersteuning geven meerdere instellingen aan dat ze vrezen voor onderrapportage. Er zijn instellingen die de registratie én de terugkoppeling daarvan goed hebben ingebed in hun eigen systeem en werkproces, en die als voorbeeld kunnen dienen voor andere instellingen. Een kans voor instellingen is de StroomOP Monitor, die in 2024 zal gaan starten en de registratie van vrijheidsbeperkende maatregelen zal terugkoppelen. Bij de verdere implementatie van de registratie is belangrijk dat het invullen makkelijk en laagdrempelig kan. En dat er een goede en snelle terugkoppeling is: op instellingsniveau, maar ook per leefgroep. Bij het verminderen van vrijheidsbeperkende maatregelen zagen we dat de maatregelen verschillen in hoe invasief ze zijn. Bij het terugdringen van vrijheidsbeperkende maatregelen is het daarom belangrijk om steeds bij jongeren te toetsen hoe het wel en niet inzetten van maatregelen door hen ervaren wordt. Tot slot is een belangrijke kanttekening dat registreren het leren ondersteunt, maar dat het gaat om de gesprekken die vervolgens plaatsvinden. Zonder kritische reflectie op de uitkomsten van registratie, is registreren zinloos.

2.2.1 Goede voorbeelden

- Een JeugdzorgPlus-instelling heeft gezorgd voor een terugkoppeling vanuit de registraties voor elke leefgroep. Daarnaast is in kaart gebracht wie in de organisatie, op welk moment, in actie moeten komen naar aanleiding van de registraties. Hierop wordt gestuurd.
- Na inzet van een vrijheidsbeperkende maatregel wordt deze nabesproken in het team en met de jongere. Samen wordt vastgesteld wat de leerpunten zijn en hierop worden actiepunten geformuleerd.
- Een JeugdzorgPlus-instelling kan, vanuit de registraties, op het niveau van de individuele jongere snel tot een oplossing komen om vrijheidsbeperkende maatregelen te verminderen. Daar waar in korte tijd plotseling vaker een vrijheidsbeperkende maatregel wordt

geregistreerd bij één individuele jongere, wordt samen met de betrokken medewerkers rondom die jongere gezocht naar oplossingen, die vervolgens meteen ingezet worden.

2.3 Kernstrategie 3: Ontwikkeling van de werk- en behandelomgeving

De afgelopen twee jaar zagen we steeds sterker het effect van personeelstekort en personeelsverloop. Instellingen zetten allerlei strategieën in om hieraan te werken, maar moeten tegelijkertijd constateren dat tekort aan personeel een realiteit is en de komende jaren ook zal blijven. Het toewerken naar kleinere groepen en een meer open instelling zorgt voor nieuwe uitdagingen, zoals vaker weglopen van jongeren, die extra inzet van en aandacht van medewerkers vragen. Het inzetten van supervisie en intervisie blijft een aandachtspunt, terwijl juist dat een voorwaarde is voor leren. Daarbij zien we dat de focus vaak ligt op het incident en de jongere: hoe ga je als medewerker om met ingewikkeld gedrag en hoe kun je het anders doen in de toekomst? Maar, de medewerker zelf blijft te vaak onderbelicht: wat doet ingewikkeld gedrag en je eigen handelen daarbij met je als medewerker? Dat is een belangrijke omissie. Reflecteren op eigen gevoelens en ervaringen is nodig om een positieve interactie tussen medewerkers en jongeren te bevorderen.

2.3.1 Goede voorbeelden

- Een instelling heeft samen met de gecertificeerde instellingen (GI) gewerkt aan kleinschalige alternatieven voor JeugdzorgPlus. Het uitgangspunt is om kinderen niet uit huis te plaatsen en geen gesloten machtiging in te zetten. Als de GI of de instelling dit toch overweegt, spreken ze elkaar aan, ondersteunen ze elkaar en wordt samen gewerkt aan een andere oplossing.
- Een instelling heeft een begeleidingskundige in dienst die teams op afroep kan ondersteunen na een incident met werkbegeleiding en intervisie.

2.4 Kernstrategie 4: Gebruik van methoden om vrijheidsbeperkende maatregelen te voorkomen

Steeds vaker kiezen instellingen een methodiek die medewerkers ondersteunt bij hun werk en bij het streven naar vrijheidsverruiming in plaats van vrijheidsbeperking. Medewerkers worden hierin getraind. Tegelijkertijd zien we ook hier dat zo'n methodiek alleen echt goed ingebed raakt als medewerkers niet alleen getraind worden, maar dagelijks worden ondersteund in hun werk en de opgedane kennis regelmatig kunnen opfrissen. Het personeelstekort en personeelsverloop is daarbij een grote uitdaging.

2.4.1 Goede voorbeelden

- Instellingen werken samen met een vaste pool personeel niet in loondienst om personeelstekort op te vangen. Er zijn afspraken gemaakt over training van deze medewerkers, zodat deze aansluit bij de methodiek die de instelling gebruikt.
- Er wordt bewust gekozen voor een methodiek die zowel medewerkers als jongeren houvast geeft.

2.5 Kernstrategie 5: Betrekken van belanghebbenden

In een lerende organisatie strekt leren verder dan het personeel, ook jongeren en ouders/verzorgers zelf maken deel uit van het proces van leren en ontwikkelen. Dat betekent dat ook aan jongeren en ouders/verzorgers wordt gevraagd wat hun ervaring is met de inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen. En dat de ambitie om minder vrijheidsbeperkende maatregelen in te zetten in alles doorklinkt. Bijvoorbeeld in het hulpverleningsplan, waarin samen met jongere en ouders/verzorgers de vrijheidsbeperkende maatregelen worden vastgelegd die wel mogen worden ingezet, maar ook in

de aanwezigheid van een actieve jongeren- en ouderraad die gevraagd en ongevraagd advies kunnen geven.

2.5.1 Goede voorbeelden

- Een instelling heeft samen met jongeren een ruimte ingericht om tot rust te komen. Deze ruimte gaat niet op slot. Jongeren kunnen er gebruik van maken als ze dat fijn vinden.
- Een instelling heeft samen met de eigen jongerenraad kritisch gereflecteerd op de huisregels die binnen de instelling gebruikt werden. Vervolgens werd door de jongerenraad een nieuwe set huisregels opgesteld, die (anders dan voorheen) op alle leefgroepen gelijk zijn. De instelling heeft deze nieuwe huisregels omarmd.
- In het kader van de Hervormingsagenda Jeugd start 'Kwaliteit en Blijvend leren'. Het doel hiervan is om leren in het gehele jeugdstelsel te bevorderen en niet alleen in bijvoorbeeld de JeugdzorgPlus.

2.6 Kernstrategie 6: Nabespreken van een vrijheidsbeperkende maatregel

Het nabespreken van de inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen is essentieel om de inzet ervan in de toekomst te kunnen voorkomen. In de casusanalyses constateerden we dat incidenten soms wel feitelijk worden nabesproken, maar dat hierbij de gevolgen voor en de emoties van de medewerker vaak onderbelicht blijven. Daarnaast zijn evaluaties nog vaak naar binnen gericht. Medewerkers komen dan bijvoorbeeld tot de conclusie dat inzet van gedwongen afzonderen niet voorkomen had kunnen worden, bij een jongere die net met een spoedmachtiging is geplaatst. Terwijl in dat geval de conclusie eigenlijk had moeten zijn dat het de spoedmachtiging is die voorkomen had moeten worden. Het is daarnaast onduidelijk in hoeverre incidenten worden nabesproken samen met jongeren en ouders/verzorgers, terwijl ook dat een belangrijke manier is om te leren en te werken aan minder inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen. Wel gaven jongeren aan dat ze veel vaker wilden praten over de voortgang in hun behandeling dan nu gebeurde.

2.6.1 Goede voorbeelden

- Een instelling heeft een bedrijfsopvangteam (BOT) opgezet dat na elk incident contact opneemt met alle betrokkenen. Dit kunnen zowel jongeren als direct betrokken (pedagogisch) medewerkers zijn, maar ook ooggetuigen (zoals een administratief medewerker). Elke betrokkene krijgt een gesprek aangeboden, waarin wordt besproken wat er gebeurde in het incident, wat het met de betrokkene deed, wat in het vervolg anders zou kunnen, en wat de betrokkene nodig heeft.

2.7 Een zevende strategie: Gezamenlijk leren

Gezamenlijk leren was vanaf de start het uitgangspunt van "Ik laat je niet alleen". De voordelen hiervan zijn zichtbaar. De instellingen werken samen aan één ambitie en registreren volgens eenzelfde definitie. Ten opzichte van de start van "Ik laat je niet alleen" is de inzet van gedwongen afzonderen flink gedaald. De afgelopen jaren is gezamenlijk leren geïntensiveerd: het lerend netwerk van ambassadeurs trok als een karavaan langs alle JeugdzorgPlus-instellingen. Hierdoor zagen we bij elkaar positieve ontwikkelingen, deden we inspiratie op en stelden we vragen over knelpunten. De JeugdzorgPlus-instellingen hebben aangegeven dat ze het lerend netwerk van "Ik laat je niet alleen" vanaf maart 2024 zelf in de lucht houden (door het gezamenlijk aanstellen van een facilitator). Dat betekent een volgende stap in het gezamenlijk leren: de instellingen zijn eigenaar en committeren zich aan duurzaam leren. Ze worden niet langer op projectbasis ondersteund. De uitdaging hierbij is om verschillen tussen instellingen op tafel te krijgen en houden. Hoe komt het dat de ene instelling minder vorderingen maakt dan de andere? En wat kunnen de instellingen samen doen om dit te veranderen? Op dit moment is niet duidelijk in hoeverre instellingen elkaar aanspreken. Het is aan te raden om hier

concrete afspraken over te maken tussen JeugdzorgPlus instellingen. Daarnaast zien we dat er nog onvoldoende samen wordt geleerd over complexe casuïstiek. Het gebeurt nog steeds dat jongeren met ingewikkeld gedrag achtereenvolgens in verschillende instellingen verblijven zonder dat daarover tussen instellingen voldoende wordt uitgewisseld. Tot slot is leren en ontwikkelen een taak van het hele jeugdveld en niet van de JeugdzorgPlus-instellingen alleen. Dit geldt voor GI's -na een spoedmachtiging begint de JeugdzorgPlus-instelling vaak met 1-0 achterstand - en ook voor bijvoorbeeld de open jeugdzorg instellingen, waar inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen niet is toegestaan, maar in de praktijk wel gebeurt. En voor de GGZ, waar vanuit jongeren met ingewikkeld gedrag worden doorgeplaatst naar JeugdzorgPlus.

2.7.1 Goede voorbeelden

- In het lerend netwerk stellen instellingen zich kwetsbaar op. Ze vertellen niet alleen over hun successen maar zijn ook open over momenten waarop ze zich geen raad wisten. In het lerend netwerk is ruimte voor kwetsbaarheid en er wordt gezamenlijk gezocht naar oplossingen.
- Binnen het lerend netwerk van "Ik laat je niet alleen" werd een buddysysteem opgezet, waarbij alle ambassadeurs aan één andere ambassadeurs gekoppeld werden. Deze koppels hielden contact met elkaar en hebben bij elkaar bezoeken afgelegd.
- Drie ambassadeurs van het lerend netwerk "Ik laat je niet alleen" hebben gezamenlijk onderzoek gedaan naar criteria waar een comfortroom aan zou moeten voldoen. Dit is door hen omgezet in een voorstel en voorgelegd aan het gehele lerend netwerk van ambassadeurs. Uiteindelijk is het lerend netwerk "Ik laat je niet alleen" gezamenlijk tot criteria voor de comfortroom gekomen.

3. Wat vraagt dit van ons allen?

Hierboven zijn we ingegaan op de volgende stap voor de JeugdzorgPlus-instellingen om tot minder inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen te komen. Maar, net zoals een lerend netwerk niet kan functioneren zonder lerende organisaties, kunnen JeugdzorgPlus-instellingen niet leren zonder een lerend jeugdstelsel. Het verbeteren van zorg voor jongeren die in JeugdzorgPlus terecht komen, vraagt iets van ons allen.

Het vraagt om *verbinden* in het jeugdstelsel. Het voorkómen van vrijheidsbeperkende maatregelen gaat hand in hand met voorkómen van plaatsing in JeugdzorgPlus, wat an sich een vorm van vrijheidsbeperking is. Het voorkómen van JeugdzorgPlus doe je niet door simpelweg instellingen te sluiten, maar door in te zetten op alternatieve behandel- en woonvormen die meer zoals 'thuis' zijn, goede samenwerking tussen professionals en tijdig inzetten van expertise om gezinnen te ondersteunen en te zorgen dat kinderen thuis kunnen (blijven) wonen. Daarbij is het van groot belang om ook oog te houden voor kinderen die zodanig ingewikkeld gedrag vertonen dat een woonvorm zonder vrijheidsbeperkende maatregelen niet mogelijk lijkt. Juist ook voor deze kinderen geldt dat het belangrijk is om te onderzoeken wat dit gedrag verklaart en vervolgens een vorm van zorg in te zetten die aansluit bij wat deze kinderen nodig hebben.

Leren is een voorwaarde om de best passende zorg te kunnen bieden. Maar *leren* doe je *samen*. Samen in een lerend netwerk, zoals "Ik laat je niet alleen", maar ook samen met gemeenten, GI's, ouders/verzorgers, jongeren en ambulante hulpverlening. Organisaties worden 'hubs' in bredere netwerken waarin iedereen zich realiseert onderdeel te zijn van een lerende beweging om de best passende zorg te kunnen bieden. Er is sprake van onderlinge afhankelijkheid. Een belangrijk aandachtspunt is de inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen in de open residentiele jeugdzorg. Dit is wettelijk niet toegestaan, maar gebeurt in de praktijk wel. Een lerende beweging in of met de open

jeugdzorg kan helpen om hier verandering in aan te brengen. Om te kunnen leren heb je inzicht nodig in patronen en registreren van vrijheidsbeperkende maatregelen geeft inzicht hierin. Op dit moment registreren enkel de JeugdzorgPlus-instellingen. Uiteindelijk levert het meer op om kinderen te volgen en niet de instellingen of de systemen waarin zij zich bevinden. Dat zou dan ook de ambitie moeten zijn voor de toekomst.

4. Tot slot

De JeugdzorgPlus-Instellingen werken nu ruim vijf jaar samen toe naar stoppen met gedwongen afzonderen en zetten inmiddels in op het verminderen van alle vrijheidsbeperkende maatregelen. Op dit moment zien we de daling van gedwongen afzonderen stagneren, maar dit geldt niet voor alle JeugdzorgPlus-instellingen. Bij een deel van de instellingen zet de daling van gedwongen afzonderen consequent door, terwijl bij andere instellingen stagnatie of toename te zien is. De verschillen tussen instellingen nemen toe. Een positieve ontwikkeling is de kortere tijdsduur van gedwongen afzonderen. Ook is de plaats van de gedwongen afzondering veranderd van een separeerruimte naar een andere, minder kale, ruimte of de eigen kamer. Of dit ook als minder ingrijpend wordt ervaren, weten we nog niet. Nu er ook zicht komt op de aard en omvang van alle vrijheidsbeperkende maatregelen, is het zaak om door te pakken en het leren binnen en tussen organisaties verder te versterken op de thema's die we in dit rapport uitvoerig hebben besproken. Een lerend jeugdstelsel dat responsief is ten aanzien van de wensen en noden van jeugdigen en gezinnen en het inzetten van vrijheidsbeperkende maatregelen daarin zoveel mogelijk weet te voorkomen blijft een ambitie die binnen de gehele keten gezamenlijk opgepakt en gedragen moet worden.

NASCHRIFT: IK LAAT JE ALLEEN

Op de dag van afronding van dit laatste rapport over “Ik laat je niet alleen” presenteerde Jason Bhugwandass zijn rapport “Eenzaam gesloten”. Jason sprak met 51 jongeren, 3 medewerkers en één ouder die verbleven, werkten of betrokken waren bij de ZIKOS afdelingen in Harreveld en/of Zetten. Dit rapport laat een vreselijk beeld zien van ernstige verwaarlozing, fysieke en psychische mishandeling, en seksueel misbruik.

Tijdens “Ik laat je niet alleen”, bedoeld om de inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen te verminderen, deden jongeren deze ervaringen op. Kinderen werden alleen gelaten. Dat is verschrikkelijk en volstrekt tegengesteld aan de beweging die “Ik laat je niet alleen” heeft willen en moeten maken. Het rapport van Jason vraagt om bezinning en reflectie van alle betrokkenen. En als het onderzoek van Jason iets heeft aangetoond dan is het wel dat deze reflectie sámen met jongeren dient plaatst te vinden.

Als onderzoeks- en projectteam van “Ik laat je niet alleen” hebben we de afgelopen jaren ingezet op het ondersteunen van leren en ontwikkelen in de JeugdzorgPlus. Het rapport van Jason maakt dat wij ons als onderzoekers afvragen in hoeverre het ons is gelukt om het goede te doen en wat we beter kunnen doen. We zullen een bijeenkomst organiseren met jongeren, ervaringsdeskundigen en professionals om hierop te reflecteren. Vooruitlopend hierop beschrijven we in dit naschrift een aantal lessen die we uit het rapport van Jason halen.

Ten eerste toont het rapport, opnieuw, aan dat de **stem van jongeren zelf** in onderzoek onmisbaar is. Hun ervaringen geven diepgang en betekenis. Onderzoek kan niet plaatsvinden zonder hen. Tijdens “Ik laat je niet alleen” hebben we keer op keer benadrukt hoe essentieel het is om de registraties en inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen met professionals én met jongeren te bespreken. Als projectteam hadden we meer moeten stilstaan bij de drempels die er lagen om dit ook daadwerkelijk te doen. Uit het rapport van Jason nemen we de waarde mee van het inzetten van ervaringsdeskundigen als onderzoeker. Er zijn 51 kinderen geweest die Jason vertrouwden en hem hun verhaal hebben verteld. Dit zou ons, als (niet-ervaringsdeskundige) onderzoekers, nooit op deze manier gelukt zijn. Wij bespreken samen met ervaringsdeskundige jongeren hoe we dit in huidige en toekomstige onderzoeksprojecten een goede plek kunnen geven.

Ten tweede laat het rapport zien hoe belangrijk het is om **erbij te zijn** als vrijheidsbeperkende maatregelen worden ingezet en te zien wat er op leefgroepen gebeurt. Door vrijheidsbeperkende maatregelen te registreren krijg je er zicht op dát ze worden ingezet, maar niet hóe ze worden ingezet. Er zit een wereld verschil tussen een kind vasthouden en ondertussen troosten of een ‘bokkepootje’ of een nekklem toepassen. Dit betekent dat het voor ons type onderzoek belangrijk is om als (ervaringsdeskundige) onderzoekers mee te lopen op de leefgroepen om te zien hoe medewerkers en kinderen met elkaar omgaan en daarnaast medewerkers en jongeren te spreken over hoe zij de aanpak ervaren. Voor ons onderzoek naar kleinschalige voorzieningen werken we met zo’n team van ervaringsdeskundige onderzoekers dat meeloopt in de voorzieningen als ‘fly on the wall’. Des te meer realiseren we ons de noodzaak hiervan.

Ten derde leert het rapport van Jason ons dat soms krachtige uitspraken nodig zijn. We willen daarom op deze plek de aanbevelingen van “Ik laat je niet alleen” extra nadruk geven.

Elk signaal, elk niet-pluis gevoel zou reden moeten zijn om in actie te komen

Kinderen die op dit moment in JeugdzorgPlus worden geplaatst hebben meestal veel meegemaakt. Juist deze kinderen verdienen de best passende zorg en onderwijs in een veilige, stimulerende omgeving, met gespecialiseerd personeel dat in staat is om deze zorg en onderwijs te geven. Het is onacceptabel als kinderen zich niet veilig voelen op een plek waar ze juist geholpen zouden moeten worden. Elk signaal dat dat het geval is, moet leiden tot actie en verbetering.

Leren moet leiden tot verbetering

Eén van de zeven kernstrategieën, waar we in “Ik laat je niet alleen” mee werken, gaat over het werken met een plan van aanpak. Als je ambitie is om te veranderen, heb je een plan nodig. Een plan met concrete acties en een tijdspad waarbinnen die acties zullen worden uitgevoerd. Leren moet gepaard gaan met zichtbare veranderingen, in de eerste plaats voor jongeren zelf. En die veranderingen moeten positief zijn; leren mag nooit ten koste gaan van de veiligheid van jongeren.

Leren mag nooit leiden tot maskeren

We hebben geconstateerd dat de verschillen tussen instellingen toenemen. Dat vraagt om handelen. Als een deel van de instellingen niet (voldoende) lerend is en geen vooruitgang boekt, moet, samen met alle betrokkenen, ook jongeren zelf, uitgezocht worden hoe dit komt. Vervolgens zijn maatregelen nodig. Die kunnen, afhankelijk van de situatie in de instelling, uiteenlopen van een plan van aanpak met tijdspad en verantwoording, tot de conclusie dat een opnamestop nodig is (zoals nu op de ZIKOS afdelingen is gebeurd) of in het meest extreme geval, sluiting van een locatie.

Bij leren laat je elkaar niet alleen

Het rapport van Jason leert dat het hele veld van jeugdhulp en onderzoek naar jeugdhulp in beweging zal moeten komen om aandachtvolle zorg voor kwetsbare kinderen te realiseren. We kunnen niet van JeugdzorgPlus-instellingen verwachten dat zij de beste zorg geven aan kinderen, als de rest van de maatschappij haar handen van hen aftrekt omdat ze het niet meer weten. De schade aan kinderen en jongeren begint niet op de locatie waar vrijheidsbeperkende maatregelen worden toegepast. Leren hoe dit anders kan, vraagt de bereidheid om te luisteren, werkwijzen te herzien en vernieuwen op grond van betere inzichten. Binnen de JeugdzorgPlus-instelling als lerende organisatie, maar zeker ook daarbuiten. Samen met onder andere gemeenten, Gecertificeerde Instellingen, ouders/verzorgers, jongeren, ervaringsdeskundigen, ambulante hulpverlening en jeugd-ggz.

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

Azeem, M. W., Aujla, A., Rammerth, M., Binsfeld, G., & Jones, R. B. (2011). Effectiveness of six core strategies based on trauma informed care in reducing seclusions and restraints at a child and adolescent psychiatric hospital. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing, 24*(1), 11-15. https://doi.org/10.1111/j.1744-6171.2010.00262.x

Beginselenwet Justitiële Jeugdinrichtingen (2023, 1 januari). Geraadpleegd op 25 februari 2024, van https://wetten.overheid.nl/BWBR0011756/2023-01-01

Bell, M., Jopling, M., Cordingley, P., Firth, A., King, E., & Mitchell, H. (2006). *What is the impact on pupils of networks that include at least three schools? What additional benefits are there for practitioners, organisations and the communities they serve?* Nottingham: National College for School Leadership.

Braun, V., & Clarke, V. (2012). Thematic analysis. In H. Cooper (Ed.), *The handbook of research methods in psychology* (pp. 57-71). American Psychological Association.

Caldwell, B., Albert, C., Azeem, M. W., Beck, S., Cocoros, D., Cocoros, T., Montes, R., & Reddy, B. (2014). Successful Seclusion and Restraint Prevention Efforts in Child and Adolescent Programs. *Journal of Psychosocial Nursing and Mental Health Services, 52*(11), 30-38. https://doi.org/10.3928/02793695-20140922-01

Cornelissen, F. (2009). *Laat vernieuwing groeien: actieonderzoek voor ontwikkeling van mens en organisatie*. Driebergen: NVO2.

De Heide, B., Van Dorp, M., Scholten, M., Mulder, E., Van Domburgh, L., & Popma, A. (2019). *Eindrapport "Ik laat je niet alleen": Een gezamenlijk onderzoeksproject naar het verminderen van gedwongen afzonderen in JeugdzorgPlus.* Utrecht: Jeugdzorg Nederland.

Earl, L., & Katz, S. (2005). *What makes a network a learning network?* Nottingham: National College for School Leadership and Aporia Consulting.

Jeugdwet (2024, 1 januari). Geraadpleegd op 25 februari 2024, van https://wetten.overheid.nl/BWBR0034925/2024-01-01

Jeugdzorg Nederland (2018). *Ambitie Jeugdzorg Nederland: Jeugdzorg(Plus) zonder gedwongen afzonderingen*. Geraadpleegd op 27 mei 2021, van https://www.jeugdzorgnederland.nl/actueel/jeugdzorgplus-zonder-gedwongen-afzonderingen/

Jeugdzorg Nederland (2022). *Veldnormen terugdringen vrijheidsbeperkende maatregelen*. Geraadpleegd op 25 februari 2024, van https://www.jeugdzorgnederland.nl/wp-content/uploads/2017/03/JEU-Veldnormen-okt2022-2.pdf

Senge, P. (1990). *The Fifth Discipline: The Art & Practice of The Learning Organization.* New York: Doubleday/Currency.

Stoll, L., Bolam, R., McMahon, A., Wallace, M., & Thomas, S. M. (2006). Professional learning communities: A review of the literature. *Journal of Educational Change, 7*(4), 221-258. http://dx.doi.org/10.1007/s10833-006-0001-8

Van Dorp, M., Scholten, M., De Heide, B., Van Schie, L., & Mulder, E. (2020). *Eindrapport etappe 2 "Ik laat je niet alleen": Een gezamenlijk onderzoeksproject naar het verminderen van gedwongen afzonderen in JeugdzorgPlus.* Utrecht: Jeugdzorg Nederland.

Van Dorp, M., Scholten, M., & Mulder, E. (2021). *Eindrapport etappe 3 "Ik laat je niet alleen": Een gezamenlijk onderzoeksproject naar het verminderen van gedwongen afzonderen in JeugdzorgPlus.* Nijmegen: Academische Werkplaats Risicojeugd.

Wet verplichte geestelijke gezondheidszorg (2023, 1 januari). Geraadpleegd op 25 februari 2024, van https://wetten.overheid.nl/BWBR0040635/2023-10-01

Wet zorg en dwang psychogeriatrische en verstandelijk gehandicapte cliënten (2021, 6 november). Geraadpleegd op 25 februari 2024, van https://wetten.overheid.nl/BWBR0040632/2021-11-06

Wisdom, J. P., Wenger, D., Robertson, D., Van Bramer, J., & Sederer, L. I. (2015). The New York state office of mental health positive alternatives to restraint and seclusion (PARS) project. *Psychiatric Services, 66*(8), 851-856. https://doi.org/10.1176/appi.ps.201400279

BIJLAGEN

Bijlage 1: Overzicht van alle deelnemende instellingen

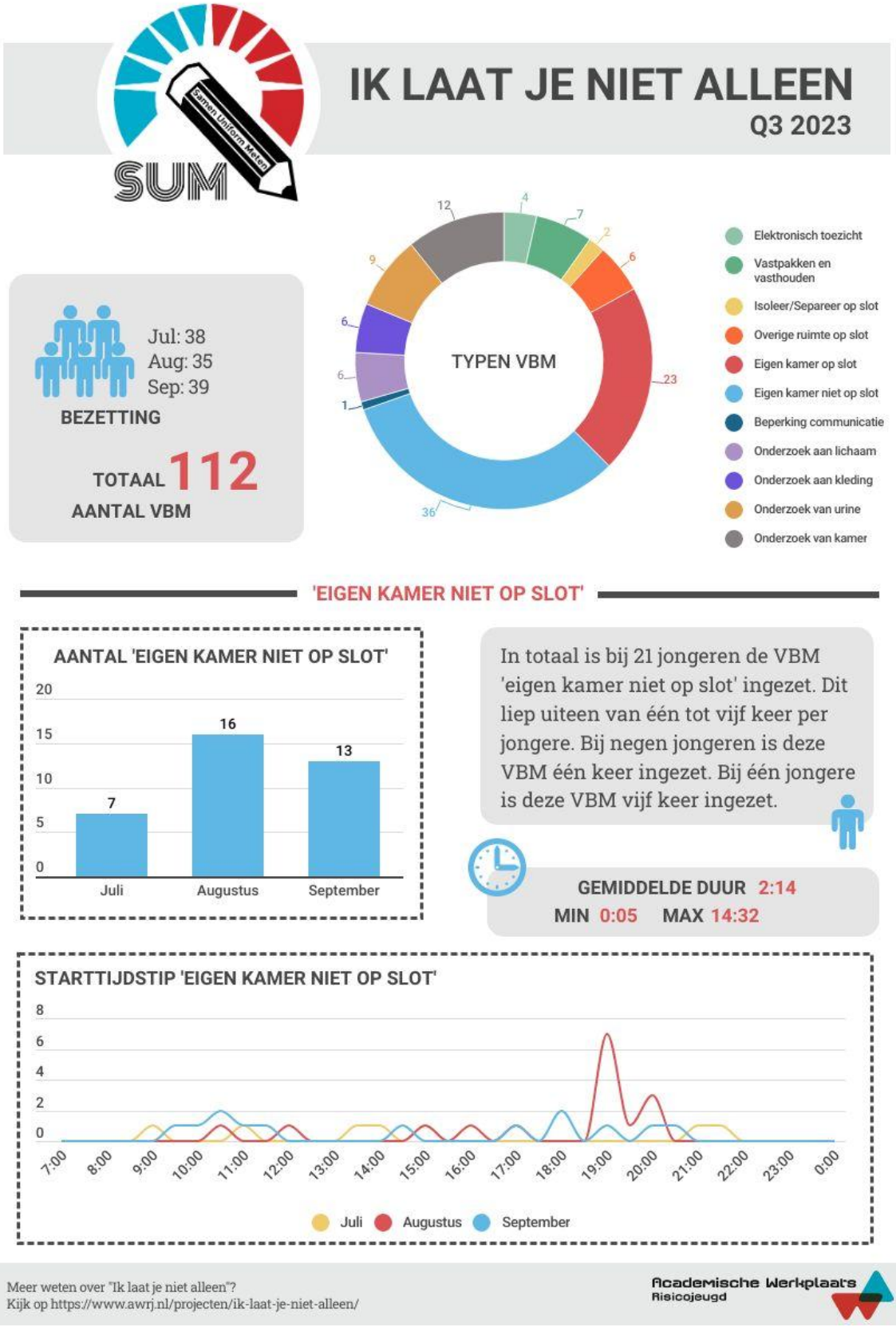
Instelling	Locatie
Pactum	Zetten
	Deurne
Elker Jeugdhulp & Onderwijs	Elker
iHUB Zorg BV	Antonius
	Hestia
	Bergse Bos
	Rijnhove Hand in Hand
	't Anker
Pluryn	Eefde
	Klaverhof Maarsbergen
Levvel	Kleinschalige gesloten groepen
Stichting Jeugdhulp Friesland	Woodbrookers
Stichting Parlan	Gesloten kleinschalige woonvormen
Stichting Schakenbosch Zorg voor jeugdigen B.V.	Schakenbosch
Via Jeugd	Via Icarus
Stichting Almata	Almata

Bijlage 2: Codeboek registratie vrijheidsbeperkende maatregelen

Variabelen	Opties		Code
Nummer jongere	Iedere jongere krijgt één uniek nummer	Locatie + volgnummer	XX0001
Datum start			DD.MM.JJJJ
Tijd start			HH:MM
Datum eind			DD.MM.JJJJ
Tijd eind			HH:MM
Aanleiding	Korte omschrijving van de aanleiding om de maatregel toe te passen		(Tekst)
Type VBM	Uitoefenen van elektronisch toezicht op de jongere		1
	Plaatsverbod		2
	Vastpakken en/of vasthouden		3
	Beperking van deelname aan gemeenschappelijke activiteiten		4
	Tijdelijke overplaatsing binnen de gesloten accommodatie of naar een andere gesloten accommodatie		5
	Isoleer-/separeerruimte die afgesloten is		6
	Isoleer-/separeerruimte die niet afgesloten is		7
	Overige ruimte die afgesloten is		8
	Overige ruimte die niet afgesloten is		9
	Eigen kamer die afgesloten is		10
	Eigen kamer die niet afgesloten is		11
	De jongere verplichten geneeskundige behandelingen te ondergaan		12
	Beperking van het brief- en telefoonverkeer of van het gebruik van andere communicatiemiddelen		13
	Beperking van bezoek		14
	Onderzoek aan het lichaam		15
	Onderzoek aan de kleding		16
	Onderzoek van urine		17
	Onderzoek van de kamer van de jongere, uitsluitend in aanwezigheid van de jongere		18
	Onderzoek van poststukken afkomstig van of bestemd voor de jongere, uitsluitend in aanwezigheid van de jongere		19

Variabelen	Opties		Code
Hulpverleningsplan	Staat het toepassen van de maatregel in het hulpverleningsplan?	Ja	1
		Nee	2

Bijlage 3: Voorbeeld terugkoppeling per locatie

Bijlage 4: Eisen comfort room

- De comfort room wordt een ruimte die in alle instellingen met hetzelfde doel gebruikt dient te worden. Het doel van de comfortroom is leren hoe jongeren de eigen emoties kunnen reguleren, zodat jongeren uiteindelijk de eigen kamer kunnen gebruiken om tot rust te komen. De comfort room is dan ook een prettige ingerichte ruimte die op vrijwillige basis gebruikt kan worden door jongeren als zij zich onrustig, boos of angstig voelen of even een momentje voor zichzelf willen om te voorkomen dat ze in spanning raken. De comfort room is nadrukkelijk niet bedoeld als ruimte om te recreëren.
- Per groep jongeren moet er één comfort room zijn. Met de beweging naar kleinschaligheid, betekent dat dat er vier tot zes jongeren per comfort room zijn.
- Het advies is om een oppervlakte van minimaal 8m² te hanteren.
- De deur van de comfort room gaat niet op slot, tenzij de jongere dat zelf wenst. De jongere moet de deur van de comfort room te allen tijden van binnenuit kunnen openen.
- De jongere moet zonder tussenkomst van een medewerker toegang kunnen hebben tot water en een wc-faciliteit.
- De comfort room moet altijd een raam en uitzicht naar buiten hebben. Een dakraam in het plafond voor daglicht is niet voldoende. Indien nodig kan er privacy folie gebruikt worden. Daarnaast zal er een mogelijkheid tot verduisteren moeten zijn.
- De comfort room moet voorzien zijn van een digitale, radiografische klok.
- Er is geen vaste camera aanwezig in de comfort room. Indien nodig kan een mobiele camera toegevoegd worden. Bij gebruik moet voldaan worden aan de veldnormen.
- Het moet voor jongeren mogelijk zijn om zelf de kleur licht in de comfort room in te stellen. Daartoe moet de comfort room voorzien zijn van ledverlichting (en keuzes uit verschillende kleuren) die voldoende sterk is om de ruimte te verlichten en witte muren, en één wand met decoratie (het liefst een rustige, natuurlijke uitstraling), zodat de kleuren die jongeren zelf in kunnen stellen goed uitkomen.
- De comfort room moet voorzien zijn van een multimedia-apparaat die jongeren zelf kunnen bedienen, zodat jongeren filmpjes of muziek kunnen kijken/luisteren.
- Voor elke jongere moet een bakje met eigen spulletjes binnen handbereik zijn, om door de jongere te gebruiken ten behoeve van de eigen emotieregulatie in de comfort room.
- Er moet een zitelement zoals een stoel, bank of zitzak in de comfort room aanwezig zijn.
- De comfort room moet een natuurlijke en huiselijke uitstraling hebben, waarbij gebruik wordt gemaakt van rustige kleuren.
- De comfort room moet brandveilig zijn. Denk bijvoorbeeld aan brandvertragende gordijnen, brandmeldingsinstallaties en branddekens.
- De comfort room moet gemakkelijk schoongemaakt kunnen worden. Houd hier rekening mee bij de materiaalkeuze.
- Bij keuze voor de aankleding van de comfort room is het van belang te kiezen voor spullen die gemakkelijk vervangbaar zijn. Indien spullen gesloopt worden, is het zaak deze zo snel mogelijk te vervangen.

Bijlage 5: Spoken word door Mohini Awadhpersad

Ik heb nooit geleerd om lief te zijn
Ik heb geleerd om niet zwak te zijn
Ik heb nooit liefde gekend
Was ik maar liefde gewend
Dan zat ik niet op slot, locked up
Het leven was zwaar
In sommige herinneringen had ik plezier maar
Kon ik daarover eerlijk zijn?
Kon ik daarover oprecht open zijn?
Zonder dat daar een straf aan hangt omdat ik anders ben dan de normale lijn?
Ik wilde geen band op vertrouwen
Want wie ben jij? Wie ben ik?
Hoe kan ik en jij op elkaar bouwen?
Ik heb mijn humor, mijn eigen karakter, mijn eigenheid
In contact heb jij mijn respect en dat is de werkelijkheid
Maar kan ik eerlijk zijn over mijn gevoel
Over mijn woede en verdriet
Over de eenzaamheid en de mensen, de wereld die ik en zij mij verliet
Ja, we hebben het hier over veiligheid
Maar toentertijd hadden we het over win en strijd
Welke ruzie was het waard om gepakt te worden
Om afgezonderd te worden
Welke ruzie kon ik sociaal wenselijk uitpraten
Om te voldoen aan hun wens zodat zij mij met rust zouden laten
Ik hou niet van knuffelen want de aanrakingen in mijn leven
Hebben mij alleen maar verdriet en een doodwens gegeven
Had ik maar een kusje gekregen bij elke vertrek
Zelfs van hun die niets zijn maar tegelijkertijd de enige zijn
Ik heb niet geleerd om mijn emoties te kennen en te praten
Ik ben no snitch dus we praten niet over maten
Of over de echte dingen
Maar kon jij echt luisteren?
Dan had je me gedrag kunnen uitpluizen
Mijn gedrag veranderde met het seizoen en tijd onvoorspelbaar voorspelbaarheid
Er werden dingen gevraagd verwacht
Terwijl ik ook nooit wist wat je dacht
Terwijl zij degene waren met de macht
Over mij en over mijn vrijheid
Had je echte aandacht dan zag je dat ik lijdt

Maar over dit wordt er niet gesproken
We hebben het over regels en controle, hoe het zit met roken
Ik was een straatrat en regels zijn er om gebroken te worden
Wat had ik te verliezen ik was toch al gebroken
Inmiddels heb ik geleerd dat ik meer kon breken
Daar waar ik had gerekend

Op hulp, op een beter leven, toekomst
In plaats van dat hadden we het erover dat ik stil moet zitten als een begeleider naar me toe komt

Elke dag naar de douche moet met shampoo in me hand
Daar waar ik een knuffel vast wilde pakken in mijn hand
Werd het verboden om te kleden zoals ik me aankleden
Onder een deken op de groep voor de tv
Toestemming vragen voor een bezoek aan de wc
Schoenen aan als je op de groep komt
Heb jij dat ook als je thuis komt?
Geen mutsjes of petjes
Jeetje wat let je
Op mijn stijl en look
Dit voelt niet meer als een thuis maar een vloek
Hoe kan dat nou?
Terwijl ik hier dag en nacht in moet
Blijven totdat er bepaald wordt dat ik mag,
Mag gaan, mag lopen, mag roken
Nog even en ik ben niet mijn eigen me myself and I
Maar een persoon die gemaakt is door de maatschappij